

ОМшотлШ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

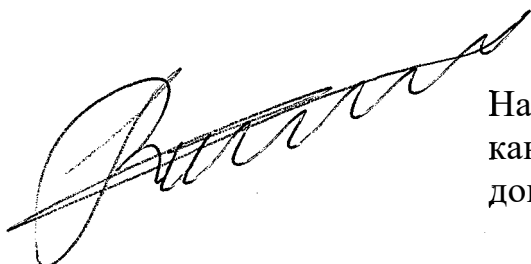
БЕРЕЗА Роман Павлович

УДК 378. 02; 18

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ НАРОДНИХ
СВЯТ**

Спеціальність: 13.00.07 - теорія і методика виховання

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник :
кандидат педагогічних наук,
доцент Єлісєвенко Юрій Петрович

Київ - 2000

ВСТУП

На сучасному етапі розбудови української державності формування національної самосвідомості студентської молоді є одним з найважливіших педагогічних завдань, від вирішення якого, певною мірою, залежать позитивні зрушення у політиці, економіці, культурі та інших галузях суспільного життя. Немає сумніву в тому, що виведення країни з кризового стану під силу тільки справжнім патріотам своєї Вітчизни, талановитим фахівцям, які оволоділи не лише фаховими знаннями, а й духовними скарбами національної культури.

У розв'язанні даного педагогічного завдання особливої ваги набувають народні звичаї, обряди і свята як зразки, форми і способи, передусім, національного виховання молоді та опанування нею національно - культурного досвіду свого народу. "Звичаї, а також мова, - писав відомий український вчений Олекса Воропай, - це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю" [37, 5].

Відомо, що за радянських часів проблеми, пов'язані з національними звичаями, так само як і з національною самосвідомістю, навмисно ігнорувалися й замовчувалися, оскільки офіційно стверджувалася теза про те, що національне питання в СРСР вирішене остаточно і безповоротно. Час довів помилковість даної тези.

Лише в кінці 80-х років ХХ століття в радянській педагогічній науці почали з'являтися наукові праці, в яких робилися спроби розв'язання проблеми формування національної самосвідомості українських громадян, та стосувалися вони переважно дітей молодшого шкільного віку. Студентство ж потрапило в поле зору науковців, у цьому відношенні, лише за часів незалежності України.

Оволодіння національно-культурним досвідом свого народу, звичайно, не є справою лише раннього дитинства, бо триває впродовж

усього життя людини, починаючи з матусиної колискової пісні і закінчуючи власними її роздумами над питаннями свого генеалогічного коріння та складними процесами самовиховання своєї національної самосвідомості.

Особливе місце у цьому процесі посідають ті народні звичаї, обряди і свята, з якими студентська молодь продовжує знайомитись у ході вивчення навчального курсу "Українське народознавство", що викладається тепер у багатьох вищих закладах освіти гуманітарного профілю, як I - II, так і III - IV рівнів акредитації.

Однак традиційні форми і методи вивчення даного курсу, здебільшого теоретичні, зокрема, в його обрядово-святковій частині, не відповідають сучасним вимогам. Вони є малоефективними у формуванні національної самосвідомості студентської молоді, оскільки розраховані лише на отримання й збереження інформації на раціонально-логічному рівні без адекватного закріплення її на емоційно-чуттєвому, хоча з психології відомо, що сигнали про реальні взаємини особистості з оточуючим світом надійно утримуються лише в почуттях.

Відсутність практичного засвоєння молоддю національних звичаїв, обрядів і свят унеможливорює репродукування та передачу їх у майбутньому наступним поколінням. Останнє ж є не лише батьківською чи родинною турботою, покликанням працівника культури чи вченого етнографа-фольклориста, а, передусім, завданням педагога у найширшому розумінні цього слова.

У цьому зв'язку дана проблема є особливо гострою для студентів мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей, які, з одного боку, наближені до культурно-звичаєвої сфери в силу естетичного спрямування свого фаху, а з іншого, не володіють знаннями, навичками і вміннями, необхідними задля репродукування національно-культурних цінностей, зокрема, народних звичаїв, обрядів і свят у своїй майбутній педагогічній і

культурно - освітній діяльності та передачі власного національно-культурного досвіду своїм учням, студентам, гуртківцям, молоді, нащадкам.

Саме тому проблему формування національної самосвідомості студентської молоді у процесі театралізації народних обрядів і свят розглянуто нами на прикладі представників мистецьких та мистецько-педагогічних спеціальностей. До останніх, як відомо, належать, передусім, ті, що тісно пов'язані з мистецтвом (образотворчим, музичним, театральним, хореографічним, декоративно-вжитковим тощо), за умови, якщо майбутнім фахівцям, водночас, присвоюється педагогічна кваліфікація або їхня спеціальність належить до царини театральної педагогіки.

Слід зазначити, що проблема формування національної самосвідомості студентства у процесі театралізації народних обрядів і свят, у педагогічній науці ще не досліджувалась. У той же час існують об'єктивні передумови для її дослідження, оскільки у ряді вітчизняних вищих закладів освіти читається нормативний курс "Українське народознавство", що містить величезний пласт корисної інформації щодо народних звичаїв, обрядів і свят, розрахованої, на жаль, лише на раціонально-логічне запам'ятовування.

Проте засвоєння теоретичних відомостей про народні звичаї, обряди, свята не супроводжується автоматичним чи паралельним закріпленням їх на практичному рівні, а значить, не торкається емоційно-чуттєвої сфери людини, не викликає емпатії, а відтак, не перетворюється у надбання національної самосвідомості суб'єктів учіння й виховання.

Таким чином, існує нагальна потреба наукового дослідження педагогічної проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді у процесі театралізації народних обрядів і свят. Тим більше, що ознайомлення з методичною літературою, створеною на кафедрах народознавства ряду вищих закладів освіти Львівщини, а також у

Львівському державному обласному науково-методичному центрі народної творчості і культурно-освітньої роботи, показало, що означений вище аспект формування національної самосвідомості студентської молоді у методичному доробку закладів освіти і установ культури практично відсутній.

Разом з тим у становленні навчального курсу "Українське народознавство" помітну роль відіграли навчальні посібники і методичні розробки, підготовлені провідними вченими та педагогами навчальних закладів освіти Києва, Львова, Івано-Франківська та інших міст України. Слід відзначити навчальний посібник з українського народознавства для вузів "Культура і побут населення України", створений авторським колективом, керованим В.І.Наулко, у складі Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко, Т.В.Косьміна, О.В.Курочкін, С.В.Мишанич, Т.О.Ніколаєва, А.П.Пономарьов, В.Т.Скуратівський, М.Л.Струнка, Л.О.Ткаченко, Г.С.Щербій [112]; Українське народознавство: навчальний посібник за редакцією С.П.Павлюка, Г.Й.Горинь, Р.Ф.Кирчіва [181]; Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник [180]; Національне виховання учнів засобами українського народознавства: посібник для вчителів за редакцією Р.П.Скульського [138] та інші праці.

Актуальність теми. Суспільно-політичні зміни, що стали реальністю за часів здобуття Україною незалежності, та проблеми державотворення потребують розв'язання цілого ряду завдань, серед яких чільне місце посідають завдання формування національної самосвідомості молоді та відродження української культури. На вирішення їх націлюють і Конституція України, і Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), і Закон України "Про освіту".

Важливість розв'язання даних педагогічних завдань зумовлена низкою чинників, серед яких особливо слід виділити такі: необхідність

розуміння молоддю своєї національної самобутності, її збереження та розвитку; необхідність поліпшення її патріотичного виховання; необхідність залучення підростаючих поколінь до національної культури; необхідність вдосконалення змісту, форм і методів національного виховання; поширення негативних явищ у молодіжному середовищі та нагальна потреба протиставлення їм можливостей здорового способу життя, розумної організації свого дозвілля, культурного розвитку виховання та самовиховання.

Все це вимагає нових науково - практичних підходів до проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді, які передбачають удосконалення й перебудову змісту, форм та методів підготовки фахівців у галузі виховання, залучення їх до творчого самовираження та збагаченню їхнього національно-культурного досвіду.

Народні обряди і свята, як художні форми національної культури, містять у собі величезний виховний потенціал, механізми реалізації якого діють як у раціональній сфері впливу на свідомість, так і у сфері впливу на підсвідомість, емоції людини. Наукові дослідження свідчать, що цей вплив значно посилюється завдяки використанню засобів театралізації народних обрядів і свят та широкого використання методів активізації учасників святкового дійства.

Театралізація, як спосіб дієвого вирішення свята, вносить в нього такі складові елементи театру, як драматургію, а відтак, і сюжетний розвиток, і драматичний конфлікт, і сценічну дію. Вона розрахована на певних дійових осіб, театральні костюми, сценічні декорації, реквізит тощо. У разі доладного їх використання і за умови створення святкової ситуації та атмосфери народні обряди і свята справляють посилений виховний вплив на учасників театралізованого дійства.

Слід відзначити також особливу роль гри та ігрової діяльності в

процесі розвитку особистості та виховання її національної самосвідомості, яка, як вже зазначалося, починає формуватися з раннього дитинства.

Відомий нідерландський учений - культуролог Йоган Гейзінга писав: "Гра тільки тоді стає можливою, мисленною і збагненою, коли потік духу розриває всезагальну детермінованість космосу. Саме існування гри повсякчас підтверджує надлогічну сутність становища людини у Всесвіті. ...Вона прикрашає життя, надає йому повноти й таким чином є необхідністю - і для індивіда як суто життєва функція, і для суспільства - з огляду на закладений в ній смисл, на її значення, на її виражальну цінність, на зав'язувані нею духовні й соціальні зв'язки; одне слово вона необхідна як культурна функція" [42, 10 - 16].

Процес розвитку особистості в цілому і формування її національної самосвідомості, зокрема, проходить, головним чином, саме через гру, яка, в свою чергу, є невід'ємною складовою театралізації, а відтак, може бути ефективним засобом виховання не лише дітей, а й молоді.

Аналіз науково-методичної літератури та педагогічного досвіду у галузі національного виховання підростаючих поколінь показав, що театралізація народних обрядів і свят ніколи раніше у наукових джерелах не розглядалася як засіб формування національної самосвідомості студентської молоді, а тому проведення експериментального дослідження даної проблеми є цілком доцільним і актуальним.

Національна самосвідомість як філософська і психологічна категорія глибоко розкрита у працях О.В. Антонюка, М.Й.Боришевського, М.С.Грушевського, Д.І.Донцова, М.П.Драгоманова, В.Ф.Жмира, В.П.Іванишина, М.В.Косіва, В.А.Мандрагеля, Я.К.Радевича-Винницького, Ю.І.Римаренка, Г.С.Сковороди та інших.

Формування національної самосвідомості як педагогічна проблема, складова і невід'ємна частка народної педагогіки розглянута в працях

З.П.Васильцової, Г.Г.Ващенко, О.І.Вишневецького, П.П.Кононенка
Ю.Д.Руденка, С.Ф.Русової, М.Г.Стельмаховича, Б.М.Ступарика,
В.О.Сухомлинського, Є.І.Сявакко, К.Д.Ушинського, БЯ.Франка,
Т.Г.Шевченка та інших.

Народні обряди і свята, історію їхнього походження, розвитку, можливості театралізації, організації, підготовки і проведення у різні часи досліджували М.П.Акімов, О.І.Білецький, В.М.Верховинець, І.О.Волошин, Д.М.Генкін, Ю.П.Єлісовенко, Ю.Д.Климець, А.А.Конович, Й.І.Лозинський, С.А.Луньо, В.Ф.Мицик, А.П.Обертинська, В.Г.Скуратівський, П.П.Чубинський та інші.

Слід зауважити, що наявні психолого-педагогічні дослідження з проблем формування національної самосвідомості стосуються, здебільшого, іншої вікової категорії, найчастіше - молодших школярів. Без сумніву, природна сприйнятливність і допитливість дітей, з одного боку, та необхідність закладення педагогічних основ національного виховання у молодшому віці, з іншого, є цілком очевидними, так само як і те, що процес самопізнання людей, рефлексії національного становлення у шкільному віці не завершується, а триває впродовж усього життя. Відтак, існує об'єктивна потреба дослідження процесу формування національної самосвідомості й інших вікових категорій, зокрема молоді. Певною мірою вона висвітлена в працях вітчизняних науковців (М.Й.Боришевського, Л.І.Мацько, Ю.Д.Руденка, В.К. Сидоренка, Д.О.Тхоржевського та інших). Однак предметом глибокого дисертаційного дослідження формування національної самосвідомості студентської молоді засобами театралізації народних свят стало вперше.

Необхідність проведення педагогічного дослідження процесу формування національної самосвідомості студентської молоді зумовила не лише вибір вікової категорії його учасників, а й виявлення можливостей

здійснення комплексного виховного впливу на них як у навчально-виховній, так і у позанавчальній роботі. Щодо першої, то спільним для всіх мистецько - педагогічних спеціальностей і найбільш наближеним до обраних нами засобів формування, можна вважати предмет “Українське народознавство”, в якому розглядається цілий розділ “Обряди і свята українського народу”. Аналіз практики його викладання у вищих закладах освіти України переконує в тому, що воно відбувається, здебільшого, у площині теорії, у той час як закріплення національно - культурного досвіду, що є базовою основою формування національної самосвідомості молоді, відбувається переважно на практичному рівні. Разом з тим, проведений аналіз доводить, що даний предмет, за умови практичного закріплення національних звичаїв у процесі театралізації народних свят та спрямування роботи на реалізацію виховних цілей може відігравати помітнішу роль у формуванні національної самосвідомості студентської молоді.

Дослідження психологів А.Г.Асмолова, Г.О.Балла, М.Й.Боришевського, І.Д.Беха, Л.С.Виготського, А.Б.Добровича, І.С.Кона, Г.С.Костюка, В.К.Крутецького, В.О.Моляко, В.А.Семіченко, Б.М.Теплова, Б.О.Федоришина, Т.С.Яценко та інших дали змогу визначити найважливіші психологічні аспекти педагогічної проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді.

Наукові праці сучасних освітніх діячів, вчених, педагогів А.М.Алексюка, Л.П.Вовк, П.П.Кононенка, Л.І.Мацько, Р.П.Скульського, М.Г.Стельмаховича, А.Г.Погрібного, Д.О.Тхоржевського, Т.П.Усатенко, П.Л.Хронка та ін. переконливо свідчать, що питання формування в молоді національної самосвідомості мають розв’язуватися на значно вищому рівні. Дискусія з проблем українознавства, яка триває на шпальтах педагогічної преси, в інших засобах масової інформації, підтверджує важливість питання пробудження і виховання в студентів національної самосвідомості.

Слід зазначити, що саме актуальність та недостатня дослідженість проблеми спонукали нас обрати темою свого дисертаційного дослідження "Формування національної самосвідомості студентської молоді мистецько - педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят".

Тема дослідження пов'язана з планом науково-дослідної роботи Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України при виконанні теми "Психолого-педагогічні основи формування загальної та професійної культури студентів засобами мистецтва" (РК № 0196И 008880).

Об'єктом дослідження обрано систему національного виховання студентської молоді у вищих закладів освіти України.

Предмет дослідження - формування національної самосвідомості студентів мистецько - педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят.

Мета дослідження: виявити компоненти змісту, шляхи, умови, форми і методи підвищення ефективності формування у студентів національної самосвідомості засобами театралізації народних свят та розробити програму й методику їх впровадження в навчально-виховний процес мистецько-педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти України.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що підвищення ефективності формування у студентів національної самосвідомості у процесі театралізації народних свят буде досягнуто за умов:

- наявності у них позитивної пізнавальної мотивації;
- глибокого осмислення ними змісту, форм і функцій національно - культурного досвіду, що міститься в народних звичаях, обрядах і святах;
- активізації сприйняття учасниками свята ритуальної символіки народного святкового дійства, що має глибоке історичне коріння та

справляє на них посилений виховний вплив;

- забезпечення практичної участі студентів у театралізації народних свят шляхом залучення їх до творчої діяльності на всіх етапах організації, підготовки та проведення святкового дійства.

Відповідно до висунутої гіпотези та мети дослідження вирішувалися такі **завдання**:

1. Обґрунтувати проблему формування національної самосвідомості студентської молоді як загально - виховну, що потребує нових наукових підходів до її розв'язання.

2. Виявити критерії та рівні сформованості національної самосвідомості студентів мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти.

3. Визначити умови ефективності процесу формування національної самосвідомості студентства засобами театралізації народних свят.

4. Створити та апробувати програму й методичку формування національної самосвідомості студентів мистецько-педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є теорія наукового пізнання та філософські положення про взаємовплив і взаємозалежність явищ об'єктивної дійсності, філософія гуманізму, відповідно до якої людина є найвищою цінністю суспільства; принципи історизму, системного підходу і аналізу, гуманізації і демократизації, єдності навчання і виховання, загальнолюдського і національного, а також положення і висновки щодо:

- формування особистості та її розвитку в процесі діяльності (Б.Г.Ананьєв, А.Г.Асмолов, Л.С.Виготський, І.Д.Бех, Л.І.Божович, О.М.Леонтьєв, С.Д.Максименко, О.Г.Мороз, С.Л.Рубінштейн,

- В.А.Семиченко, О.В.Скрипченко, Н.Ф.Тализіна);
- формування педагогічної майстерності майбутніх учителів (Г.Ф.Гринченко, Н.В.Гузій, Н.М.Дем'яненко, І.А.Зязюн, Л.І.Кондратенко, О.П.Кондратюк, О.Г.Мороз, Н.Г.Ничкало, В.Є.Прокопчук, О.Я.Савченко, І.О.Синиця, С.О.Сисоєва, М.М.Солдатенко, Л.О.Хомич, М.Д.Ярмаченко);
 - змісту, форм і методів організації самостійної роботи студентів (А.М.Алексюк, В.І.Бондар, Я.І.Бурлака, М.І.Гелашвілі, М.А.Данилов, М.Д.Касьяненко, Г.В.Мухаметзянова, М.Д.Нікандров, П.І.Підкасистий, К.Д.Ушинський, М.І.Федоренко, Р.І.Хмелюк);
 - використання в навчально - виховному процесі засобів театральної педагогіки (В.С.Абрамян, Е.В.Вершковський, Ю.П.Єлісовенко, А.А.Конович, А.Й.Капська, М.О.Кнебель, Г.В.Крісті, Л.М.Масол, Н.Є.Миропольська, А.П.Обертинська, М.Г.Розовський, Г.М.Сагач).
- Широке відображення в дисертаційному дослідженні знайшли нормативні документи: Закон України "Про освіту", положення Державної національної програми "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), положення "Про державний вищий заклад освіти".

Для розв'язання поставлених завдань у ході дослідження використовувався такий **методичний інструментарій**: теоретичний аналіз наукових джерел (філософських, соціологічних, культурологічних, педагогічних, психологічних, мистецтвознавчих); аналіз навчально-методичної документації; аналіз педагогічного досвіду; педагогічне спостереження; анкетування; усне опитування; рейтинг; педагогічний експеримент; порівняльний аналіз; методи математичної обробки

одержаних даних.

Експериментальна база дослідження була розгорнута у Львівській державній академії мистецтв, Дрогобицькому державному педагогічному

університеті імені І. Я. Франка, Львівському державному музичному інституті імені М.В.Лисенка, Львівському державному музичному училищі імені С.П.Людкевича, Київському, Канівському, Львівському та Самбірському державних училищах культури і мистецтв. Експериментом було охоплено 896 студентів мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей. З них на всіх етапах дослідження брали участь 270 студентів. Окрім того, у проведенні дослідно-експериментальної роботи взяли участь 37 викладачів названих вище закладів освіти України.

Організація та етапи дослідження: Дослідження проводилось у три етапи протягом 1993 -2000 рр.

На першому етапі (1993 - 1995 рр.) вивчалася педагогічна, психологічна, філософська, соціологічна, культурологічна та мистецтвознавча література; здійснювався її теоретичний аналіз, обґрунтовувалися висхідні теоретичні позиції, визначалися об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження. Було сформульовано робочу гіпотезу, розроблено програму та методичку дослідно-експериментальної роботи.

На другому етапі (1995 -1997 рр.) відповідно до гіпотези, мети та завдань дослідження були розроблені основні методички та проведено констатуюче дослідження стану сформованості національної самосвідомості студентської молоді мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти Львівщини, інших регіонів України. Отримані дані враховано при розробці методичних рекомендацій з організації та проведення подальшої дослідно-експериментальної роботи.

На третьому етапі (1997-2000 рр.) проводився формуючий експеримент, у ході якого здійснювалась перевірка висхідної гіпотези, доцільності програми та ефективності методичних рекомендацій щодо формування національної самосвідомості студентства засобами театралізації народних свят. На експериментальних майданчиках було

впроваджено в практику авторську програму з предмета "Українське народознавство" та спецкурс "Театралізація українського народного свята".

Джерелознавчу базу дослідження склали збірки нормативних документів, навчальні плани і програми вищих закладів освіти України, що ведуть підготовку фахівців мистецько-педагогічного профілю; підручники, посібники, довідники; суспільно-політична та педагогічна преса; сучасна вітчизняна і зарубіжна філософська, педагогічна, психологічна, культурологічна українознавча та мистецтвознавча література тощо.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні моделі процесу театралізації народних свят як засобу виховання національної самосвідомості студентства, яка містить у собі сценарну, організаторську, дидактичну, виховну та виконавську складові; розкритті шляхів підвищення ефективності формування національної самосвідомості, що полягають у пробудженні інтересу молоді до народних звичаїв, обрядів і свят та забезпеченні педагогічних умов для їхньої участі й самовираження в процесі створення ними театралізації, що передбачають а) залучення до творчого процесу пошуку способів театралізації, а також її впровадження, підготовки, організації та проведення народного свята, якомога ширшого кола студентства; б) організацію, керівництво та контроль самостійною роботою студентів щодо створення театралізації народного свята, його організації, підготовки, репетицій та проведення; в) навчально - методичне забезпечення студентів з основ драматургії, сценарної розробки (майстерності), українського народознавства та інших дисциплін, необхідних для створення театралізації народного свята; г) емоційне сприйняття кінцевого продукту учасниками та глядачами театралізованого народного свята, створеного студентами власноручно; г) приділення особливої уваги реалізації педагогічних завдань, виховних цілей, що досягаються народними звичаями, обрядами і святами; виявленні підходів

до розробки програми формування національної самосвідомості студентів.

Теоретичне значення дослідження полягає у доповненні теорії і методики виховання студентів вищих закладів освіти науковим обґрунтуванням необхідності використання театралізації народних обрядів і свят як засобу формування національної самосвідомості студентів мистецько-педагогічних спеціальностей; в уточненні змісту поняття “театралізація народного свята”; розкритті шляхів підвищення ефективності виховної роботи з молоддю; виявленні підходів до створення програми та визначення її змісту, що забезпечує ефективність процесу формування національної самосвідомості студентів мистецько - педагогічних спеціальностей.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що експериментально підтверджену навчальну програму і методику формування національної самосвідомості студентів засобами театралізації народних свят можна застосовувати у вищих закладах освіти I - II та III - IV рівнів акредитації з метою поліпшення патріотичного виховання та збагачення їхнього національно - культурного досвіду.

Ідеї, положення й висновки дисертації сприяють гуманітаризації навчально - виховного процесу в вищих закладах освіти, можуть використовуватися для поглиблення виховного потенціалу навчальних дисциплін, спецкурсів, насамперед, з проблем культури, мистецтва, українського народознавства.

Результати дослідження впроваджено в практику роботи Львівської академії мистецтв (довідка № 290-03 від 28.04.1999 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Я. Франка (довідка № 127- "Д" від 29.04.1999р.), Львівського вищого державного музичного інституту імені М.В.Лисенка (довідка № 102 від 19.04. 1999 р.), Львівського державного училища культури і мистецтв (довідка № 92 від 25.03.1999 р.).

Львівського державного музичного училища імені С.П.Людкевича (довідка № 30 від 17.03.1999р.), Самбірського училища культури (довідка № 42 від 27. 04. 1999 р.). Окрім того, матеріали дисертаційного дослідження використано у програмі "Молодіжна хвиля", яка вийшла в ефір 31 березня 1998 року (довідка № 16 від 03.04.1998 р.).

Особистий внесок дисертанта полягає в опрацюванні основних ідей і положень досліджуваної педагогічної проблеми; у створенні моделі процесу театралізації народного свята; у розробці експериментальної програми з "Українського народознавства", а також в організації та проведенні дослідно-експериментальної роботи, визначенні шляхів поліпшення виховного впливу на студентів у процесі театралізації народного свята. У спільних публікаціях висвітлюються основні положення та результати проведеного автором дисертаційного дослідження.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується: теоретико-методологічною обґрунтованістю його основних положень; застосуванням взаємодоповнюючих методів відповідно до мети, гіпотези та завдань дослідження; аналізом значного обсягу теоретичного і емпіричного матеріалу; поєднанням логіко-теоретичного та історичного аналізу матеріалу; результатами дослідно-експериментальної роботи; поєднанням якісного аналізу з математичними методами обробки отриманих результатів; тривалим терміном апробації основних концептуальних положень дисертаційного дослідження.

На захист виносяться :

1. Визначення “національна самосвідомість”, критерії та рівні її сформованості у молоді.

2. Обґрунтування основних положень та принципів програми формування національної самосвідомості студентів мистецько - педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят.

3. Положення про театралізацію як фактор посилення виховного впливу народних обрядів і свят на емоційну сферу людини та ефективний засіб формування національної самосвідомості молоді.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на обласній науково-практичній конференції Львівського обласного науково-методичного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи спільно з Львівським державним університетом імені Івана Франка у 1995 р. "Стан та перспективи розвитку української національної культури"; у виступах на кафедрі історії і теорії культури Львівського державного університету імені Івана Франка; на засіданнях лабораторії педагогіки і психології мистецької освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України; на засіданнях предметних комісій з народознавства та загальноосвітніх дисциплін Львівського державного училища культури і мистецтв та Самбірського державного училища культури протягом 1993 - 2000 рр.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 12 друкованих працях, 7 з них написано без співавторів, у тому числі: 4 статті у провідних наукових фахових журналах; 1 стаття в інформаційно-методичному збірнику Міністерства культури і мистецтв України; 2-у збірниках матеріалів конференцій; 3 брошури з методичними рекомендаціями, а також збірка "Пісні з Галичини".

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Національна самосвідомість як об'єкт педагогічної науки і практики, як феномен особистої та суспільної свідомості, як парадигма ентогенезу виникла не в добу капіталізму, як стверджували апологети комунізму, а формувалася протягом тисячоліть, про що свідчать численні історичні джерела, філософські праці та педагогічні твори.

Проведений нами аналіз філософської, соціологічної, педагогічної та історичної літератури показав, що вищезгаданий об'єкт привернув до себе увагу в процесі пошуку можливостей розв'язання загальнопедагогічної мети національного, передусім, патріотичного виховання молоді. Тією чи іншою мірою у різні часи та з різних позицій до нього звертались видатні філософи, оратори, педагоги, вчені, письменники, зокрема Сократ, Ксенофонт, Цицерон, Сенека, Коменський, Рабле, Вольтер, Руссо, Дідро, Сковорода, Песталоцці, Драгоманов, Ушинський, Грушевський, Ващенко та багато інших.

Незважаючи на всебічний інтерес науковців усіх часів та народів до проблеми формування національної самосвідомості молоді, її не можна вважати вирішеною остаточно і вичерпно, як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Історичні аспекти даної проблеми, як і спроби розв'язання її у межах національних спільнот та історичних епох, викликають певний науковий інтерес. Саме вони, поряд з науковими передумовами та структурним аналізом, і будуть матеріалом наступного підрозділу. Тим більше, що за певних умов досвід різних часів і народів може бути надзвичайно корисним сьогодні в Україні, з огляду на необхідність її розбудови та підвищення

рівнів національної самосвідомості її громадян. Отож, розглянемо дану проблему з позицій історії та наукових передумов її розв'язання.

1.1. Історичні аспекти та наукові передумови формування національної самосвідомості молоді

Історія давнього світу свідчить про те, що етнічні поселення півдня Європи й Азії та півночі Африки раніше, ніж інші народи, сформувалися як національні спільноти, оскільки вони на своїх територіях утворили держави. Зрозуміло, що без певного рівня національного самоусвідомлення, як особистісного, так і суспільного, ніякі державні утворення не були б можливі. Отже, народи, які піднялися до рівня державності, вже в ті далекі від нас часи мали досить розвинуту національну самосвідомість, яка, безперечно, була продуктом, у тому числі й виховання, про що свідчать численні наукові джерела [3,7,8,45,54,57,58,125,137,153,193,198].

Так, пильну увагу до проблем виховання патріотичних почуттів приділяли в давній Елладі. Доказом цього є "Іліада" Гомера, і "Федр" Платона, і "Спогади" Ксенофонта, і чаруючі уяву міфи давньої Греції. Хіба ж не сповнювали вони душі співвітчизників почуттям національної гідності ?... Як на мою думку, то не лише сповнювали, а й сповнюють дотепер і будуть сповнювати завжди, бо народом, який створив розумне, вічне, добре, можна лише пишатися, як власне й тим, що ти не просто причетний до цього народу, а, очевидно, є його часткою.

До того ж, саме давні елліни явили світу приклад виховання кращих національних почуттів мистецтвом та залученням до нього широких верств молоді. Одне з перших місць у їхній педагогічній системі посідали народні свята і обряди як яскраві зразки синкретичного мистецтва давнього світу. Це і діонісії, і гімнопедії і панафінеї, і багато інших.

“У період розквіту рабовласницької демократії, - пише А. І. Чечетін, - найвищого розвитку полісної системи отримали народні свята, урочисті ходи та ігри, що пішли з давніх обрядів і культів, та всіляко підтримувались містами-державами” [192, 19].

У той же час, полісний спосіб організації суспільства давньої Греції, певним чином, обмежував як розвиток міцної централізованої держави, так і процеси формування самосвідомості грецької нації.

Не стояв осторонь вирішення проблеми національного виховання своїх громадян і давній Рим, який досяг апогею могутності у II -1 ст. до н.е. Давалася ознака політика "хліба й видовищ", що повсюдно впроваджувалась у життя суспільства можновладцями. Сатурналії, секулярні, або Аполлонові ігрища, Матримоніалії, Аніцілії та інші свята, крім рекреаційних, мали ще й виховні функції, що реалізовувались, здебільшого, у вихованні легіонерів-завойовників та підтриманні у них бойового духу. Їх надзавданням було пробудження патріотизму - відданості своїй Батьківщині, готовності до жертвопринесення заради її інтересів.

Безперечно, виховання патріотизму римських громадян не було справою і покликанням лише народних масових свят. Вирішенням цих проблем займалися всі можливі соціальні інститути - сім'я, школа, громадські об'єднання, суди та інші. їм присвячували свої виступи й доповіді відомі політики, філософи, поети й оратори, зокрема, Юлій Цезар, Марк Антоній, Публій Горацій, Анней Сенека, Ціцерон та інші.

Званням *Pater Patriae* (з латини “Батько Батьківщини”) почесно були нагороджені Гай Юлій Цезар та Марк Тулій Ціцерон за особливі заслуги перед Вітчизною, у тому числі й за патріотичне виховання (розрядка моя - Р.П.) своїх співвітчизників, які “...за традицією родинного устрою уподібнювалися сім'ї, а носії цього високого звання - їхньому

батькові (на зразок Paterfamilias, який знаходився в тісних патріархальних відносинах і мав над ними незаперечну владу” [48, 19 - 540].

Проблема формування національної самосвідомості не обійшла стороною і наші українські землі, які упродовж багатьох століть “...належали до антично - грецького кола, до кола античної культури Еллади - родовища пізнішої культури і Риму, і європейського Заходу, - як справедливо вважав видатний український поет Євген Маланюк. Про це, певною мірою свідчать й відомі історичні факти. Починаючи з VIII століття до н.е. аж до I століття нашої ери давні греки на нашій чорноморській побережжі, переважно при дельтах річок - Дністра (гр.Тірас), Бугу (Гіппаніс), Дніпра (Борісфен), Дону (Танаїс) - заснували ряд торговельних пунктів-факторій, що розростаються в міста Тіра (Акерман), Ольбія (поблизу Миколаєва), Херсонес (Корсунь) в Криму поблизу Сімферополя, Пантикапейон (Керч) [125, 12].

Про ці міста і про їх устрій і красу збереглися свідчення відомих античних грецьких вчених - географів, істориків, поетів. Особливо живі і зворушливі є описи Ольбії, що квітла багатством і культурою, що пишалася знанням Гомера і Платона, що жила духом античної філософії (свідoctво письменника Діона Хризостома. Великий грецький історик Геродот відвідав Ольбію в середині V ст. до Христа особисто і серед своїх праць присвятив цілий том (IV) саме нашій Батьківщині, що її греки називали тоді Гіперборсею (ц.т. “ Запівніччю”) [125, 13].

Факт приналежності землі нашої Вітчизни до цього кола, факт довговікового перебування наших прашурів в ній (від VIII ст. до Хр.) дав, мусів дати, величезні наслідки, які жили, живуть і житимуть в нас, нашій підсвідомості, в нашому організмі, крові і жилах, навіть в “іннервації” [125, 12].

Український етнос формувався під впливом багатьох зовнішніх чинників протягом 7-8 тисячоліть [153, 42]. Про це, зокрема, “...свідчать українські міфи і звичаї, які дожили до нашого часу і корені яких сягають кам’яного віку. Так, наприклад, свята Різдва і Купала згадуються у міфах індійських аріїв вже як дуже давні, застарілі й простонародні” [73, 217].

Пращури українців неодноразово створювали чи принаймні намагалися створювати, різні державні утворення. Серед найдавніших і мало відомих - це напівміфічна Оріана (V ст. до н.е.) /149, 40/, загадкова Оратанія-Аратта-Артанія /189, 8/, а ще Скіфія, Антський союз, Сарматія, Роксоланія /197, 53/. “Значно більше відомостей про Київську Русь, Галицько-Волинську, Литовсько-Українську і Козацьку держави, Українську Народну Республіку” [153, 44].

Так, спогади про добру славу Галицько - Волинської держави ми знаходимо у відомого українського поета доби Відродження Симона Пікаліда:

Ще і тепер є сліди ось цього войовничого роду
Широкопола Волинь у знамена ще вірить пророчі
Й Бога цього, не лишили її ще прихильники Марса,
Коні - це радість її, на війні вона сила могутня.
Землі й народи є, й славиться плем’я це дуже усюди.

[146, 42]

Відомий український історик М.Чмихов вважає, що "...з ХХУІІІ ст. до н.е. до наших днів пращури сучасних українців мали кожні 532-роки нову державну систему. Отже, вони пройшли періоди дев'яти справжніх держав і лише в останньому періоді в ХУІ - ХХ ст. практично не мали своєї власної державності, формування якої неодноразово припинялося нападами ворогів, починаючи з Польського панування на Україні” [193, 34].

Дослідження чеського вченого історика, археолога та великого патріота української землі яскраво й переконливо довели, що українці є однією з древніх націй, яка з сивої давнини вела осідлий спосіб життя на своїй землі.

В. Хвойка дійшов висновку: “Древні мешканці території України з’явилися в той віддалений від нас час, коли головними представниками фауни нашого краю були - первісний слон, носоріг, печерний ведвідь, лев і гієна, а флори - кедр, кипарис, ялина. Боротьба із суворою первісною природою змусила їх згуртуватись у великі спільності, а більш чи менш сприятливі умови життя дозволили їм залишитися тут протягом дуже тривалого періоду часу...” [71, 135].

Слід зазначити, що педагогічна проблема формування національної самосвідомості молоді, з огляду на актуальні завдання державотворення в незалежній Україні, сьогодні має особливе значення, саме тому вона потребує детального розгляду головних складників і чинників, що містяться в ній. Основу тут звичайно складають два поняття - “нація” та “самосвідомість”.

Відомий російський вчений М.М.Бахтін вважає, що поняття “нація” та “самосвідомість” в європейській науці сформувалися в XVII столітті, коли відбувся прорив природничих та гуманітарних наук. Слід зауважити, що початкові спроби давньогрецьких філософів дати наукові пояснення відмінностям між народами стосувалися галузі феноменології [8, 17].

Що стосується першого з них, то походить воно від латинського “natio”, що означає народ. У той же час слід зазначити, що вчені розрізняють два поняття - “етнос” (вживалось ще Гомером) і “нація”, як таке, що в науковому обігу дійсно з’явилося значно пізніше.

“Нація, як і будь-яка інша спільнота людей, не може ні сформуватись, ні існувати без надбань духовності, самоусвідомлення, без ідентифікації - відчуття приналежності до цієї спільноти” [80, 17].

“Нація - це така форма існування етно - соціального організму, при якій існує чітка внутрішня структура і утворюються спеціалізовані підсистеми (інтелігенція, політична та господарська еліта тощо)” [153, 43].

Відомий український вчений Я.Дашкевич виділив риси, що відрізняють націю від етносу, зокрема, він писав: “Етнос стає нацією тоді, коли він творить державу, а в цій державі стає гегемоном” [54, 71].

“Нація є не антропологічний і не соціологічний факт, що має точно окреслені ознаки і не дана у своїй можливій досяжності певна ціль, а своєрідний стиль народного існування, форма, яку само собою приймає творчість народу, спрямована на розв’язання загальнолюдських культурних завдань, - вважав С.Гессен. ...Нація є живою лише в напруженні своєї культурної творчості, що веде її все вище й вище сходами національного буття” [46, 345].

Сучасний український вчений В.А.Мандрагеля вважає, що “нація - це своєрідна матеріально-ідеальна система, яка пізнає себе як об’єкт і рефлексує, як суб’єкт” [127, 76].

Виходячи з вище означеного, нацією можна вважати людську спільноту, утворену в результаті природного етногенезу, яка має спільне коріння у вигляді Батьківщини, мови, культури, ментальності, а також чітку внутрішню структуру (наукову, політичну, господарську еліту, тощо) та прагне до суверенного спільного життя, тобто здатна до державотворення.

На жаль, спроби автора знайти визначення національної самосвідомості у філософських словниках і навіть у Великій Радянській Енциклопедії не мали успіху. Очевидно заідеологізованість їхніх укладачів та прокрустове ложе радянської цензури сприяли

замовчуванню національних проблем, що були перешкодами на шляху перетворення людей різних національностей у “нову історичну спільність” - Homo Sovieticus.

Щодо останньої, то відомий український вчений І.Хміль слушно зауважив: “Цю спільність визначили як результат взаємного зближення і збагачення радянських націй, їх культур. Насправді взаємність означала не що інше, як денаціоналізацію усіх інших націй колишнього СРСР на основі їх русифікації. Цьому були підпорядковані кадрова політика партії і держави, розміщення продуктивних сил, формування трудових і армійських колективів, пропагандистська і культосвітня робота, книговидавнича справа, засоби масової інформації і т.д. Інтернаціоналізм підмінювався цілеспрямованим і методичним насадженням і утвердженням російського шовінізму. Всяке відхилення від цього таврувалося як націоналізм. Тепер з цим покінчено, проте рецидиви дають про себе знати як у Росії, так і в інших державах колишнього СРСР”[59, 205].

До речі, співвідношення національного і інтернаціонального досліджував свого часу відомий російський філософ М. Бердяєв. Він справедливо відзначав, що “...вселюдськість не має нічого спільного з інтернаціоналізмом, уселюдськість є вищою повнотою всього національного... Жодної інтернаціональної Європи, жодної інтернаціональної цивілізації не існує поза національністю і моїм людством” [11, 154- 157].

Слід зазначити, що лише за часів незалежності України у вітчизняну науку повернулися поняття “національна свідомість” та “національна самосвідомість”. Так, сучасний український вчений В.Жмир розглядає національну свідомість як “...різновид свідомості соціальної спільноти, що ґрунтується на уявленнях про соціальні вартості, норми, визначальні для віднесення особистості до тієї чи іншої нації, тобто до спільноти

національної. Національна свідомість має всі властивості й закономірності свідомості групової і передусім виражає ознаки розрізнення “ми” та “не ми”, вона є засобом і водночас виявом національної інтеграції”[59, 205].

Дослідження національної самосвідомості в європейській науці, на думку В.А.Мандрагеля, велося у двох напрямках: діяльнісному і гносеологічному. Яскравим представником останнього був Д.Локк, який ввів у науковий обіг поняття “рефлексія”, розуміючи під ним процес інтроспективного вивчення суб'єктом свого власного “Я”. Д. Локк вважав, що “Я” - усвідомлююча, а відтак мисляча сутність, яка здатна усвідомлювати задоволення і страждання, бути щасливою і нещасною і настільки зацікавлена собою, настільки це усвідомлення простирається [118, 347].

Слід зазначити, що Д. Локк не розглядав “рефлексію” у ракурсі національної приналежності особистості. Передусім, це зумовлено тим, що він був вченим антисхоластом, який займався розробкою емпірико - індуктивної методології і теорії утворення абстракцій, а тому національні проблеми не входили в коло його наукових інтересів. Однак, цей факт не виключає можливості застосування поняття “рефлексія” в розумінні національної приналежності особистості, тим більше, що саме в такому контексті воно було застосоване ще французькими просвітниками. Та незважаючи на це, категорії національної свідомості й самосвідомості залишилися мало дослідженими як у європейській науці, у цілому, так і у вітчизняній, зокрема.

Слід відзначити, що за останні 10 років відчутно поновився інтерес українських науковців до згаданих вище проблем. Так, М.Й.Боришевський висвітлив психологічну суть національної свідомості й самосвідомості та основні виховні (розрядка моя - Р.П.) аспекти її формування. “Національна самосвідомість є усвідомленням, оцінкою людини (нації) себе як носія національних цінностей, що склались у процесі історичного

розвитку спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності, що прагне ствердити себе, зайняти належне місце серед інших національних спільнот і зробити гідний внесок у розвиток цивілізації, людства” [23, 162].

М.Й.Боришевський вперше у вітчизняній науці виокремлює певні моменти, що притаманні особистості, у якої розвинена національна свідомість і самосвідомість, та підкреслює необхідність їх гармонійного поєднання. “...1) здатність усвідомлювати сутність нації, до якої вона себе відносить, з якою себе ідентифікує; 2) надання важливого значення тому, як ставляться до неї, до її нації інші національні спільноти; 3) усвідомлення того, що кожна нація є джерелом розвитку й збагачення усіх інших націй, що разом складають людство.

Слід підкреслити, що відсутність хоча б одного із названих моментів або гіпертрофія ролі якогось із них породжує перекося, вади у національній свідомості й самосвідомості. Наприклад, гіперболізація третього моменту і нехтування значенням перших двох стає причиною космополітичних збочень у національній свідомості та самосвідомості особистості. Переоцінка ролі першого чи другого моменту і недооцінка значення інших буває причиною деструктивних націоналістичних нашарувань у людини, так само як і появи шовіністичних настроїв” [23, 162].

У національній свідомості й самосвідомості людини М.Й.Боришевський виокремив низку елементів, що “...забезпечують високий рівень функціонування цього складного й важливого системного утворення у структурі духовності особистості. У нормальній, високо розвиненій національній свідомості й самосвідомості виразно виявляються такі елементи:

національна ідентифікація, тобто усвідомлення людиною своєї належності до конкретного етносу, нації;

знання типових особливостей, рис етносу чи нації, до яких людина себе відносить, інтерес до етнічних національних особливостей, що характерні для інших національних спільнот;

усвідомлення єдності історичного минулого, сучасного й майбутнього свого етносу, нації;

чіткі уявлення про територіальну спільність нації;

усвідомлене й дійове ставлення до духовних і матеріальних цінностей нації, потреба особистою працею збагачувати такі цінності й, що найголовніше, орієнтуватись на ці цінності у своїй життєдіяльності;

усвідомлення власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє.

Останній елемент тісно пов'язаний з почуттям національної гордості особистості і є конкретним виявом її готовності служити інтересам нації”[23, 162 - 163].

Таким чином, ми розглядаємо національну самосвідомість як результат рефлексії особистості до своєї нації, як результат усвідомлення свого національного коріння, історії, культури, її самобутності, особливостей ментальності свого роду, нації, їхніх чеснот і вартостей, які визначають національний ідеал, а також місце і роль особистості в процесах державотворення.

Національне усвідомлення - це процес пошуку особистістю плацентарного зв'язку зі своєю нацією, що дає підстави для ототожнення себе з нею та сприяє виникненню почуття причетності до її долі, стану, потреб, історії, духовної та матеріальної культури. Означений вище зв'язок кожна особистість простежує не лише як родинний (через батьків), а і як суспільний (через оточення), етнічний (через народ) та ментальний, що виявляється на рівні особливостей психології. “Без відчуття кровного зв'язку зі своєю нацією, без шанобливого ставлення до її мови, історії, культури

говорити про національну самосвідомість особистості неможливо” /129, 67-68/.

Слушною видається нам думка відомого українського вченого В.Чепиноги, висловлена ним з цього приводу: “Розкриваючи для себе природу національного, того, що в позаматеріальному відчутті виступає як ЕНТЕЛЕХІЯ (виділено В.Ч.) всіх життєвих поривань, ми мусимо визнати: без усвідомлення ролі національного в історії народу його буття засуджено на вічні присмерки” [190, 212 - 213].

Незважаючи на виняткову актуальність формування національної самосвідомості громадян молодій незалежній державі, в якій, цілком закономірно, набирають оберти процеси державотворення, слід зазначити, що у вітчизняній науці дану проблему не можна вважати розв’язаною ані у теорії, ані на практиці.

Відомий український вчений, педагог А.Г.Погрібний справедливо вважає, що в нашій країні “...сфера виховання - одна з тих, які просто таки злочинно занедбані державою. Настав уже час таки повернутися до неї обличчям, розцінювати як один з найважливіших пріоритетів, як справу, що напрямки пов’язана з державною безпекою країни. Не виховаємо морально і національно здоровим, то значить - втратимо одне та друге покоління - і чи не втратимо саму державу!” [150, 173].

Та все ж окремі наукові розробки, які присвячено дослідженням певних аспектів національної самосвідомості, у нас є, хоча й з’явилися вони здебільшого за часів незалежності України.

До таких, в першу чергу, треба віднести дисертаційне дослідження В.А.Мандрагеля, що присвячено методологічному аспекту особливостей формування національної самосвідомості, яка розглядається ним як результат рефлексії суб’єкта пізнання і діяльності в системі відносин "особистість - нація".

Автор досліджує питання змісту поняття "національна самосвідомість", визначення тієї "...критичної маси структурних компонентів, які об'єктивізують і актуалізують його, перетворюючи у відносно самостійний і активно діючий соціальний, політичний, духовний та ідеологічний феномен"[127, 4].

У згаданому вище дослідженні визначено основні методологічні підходи до проблеми національної самосвідомості в історії європейської філософської думки (в координатах взаємодії національної самосвідомості і його суб'єктів); в межах національної самосвідомості як відносно самостійного феномена, абстрагованого від його носіїв; під кутом зору діалектики суб'єктів національної самосвідомості.

В.А.Мандрагеля розглядає питання співвідношення національної самосвідомості індивіда (особистості) і народу та визначає первинність його на користь першого. Що ж стосується національної самосвідомості народу, то вона уявляється йому інтегрованим поняттям, що складається з сукупностей національних свідомостей особистостей. Безперечно, з цим фактом не можна не погодитись.

У дослідженні В.А.Мандрагелі також поставлено питання про "...доцільність введення в науковий обіг нових понять "етнотелос" (сенс буття етносу, нації) та "етнодіця" (виправдання буття етносу, нації)..." [127, 12].

В.А.Мандрагеля дослідив компоненти національної самосвідомості особистості як результативуючого процесу її самопізнання за такими напрямками:

- "...взаємодія суб'єкта, носія національної самосвідомості, і об'єкта, як умов буття особистості і факторів, що впливають на неї;
- зв'язок суб'єкта і метасуб'єкта (нації);

- взаємозв'язок суб'єкта і метаоб'єкта, де останній виступає як умова буття нації (метасуб'єкту) і всієї сукупності факторів, що діють на неї”[127, 12].

Ним встановлено, що “...основними компонентами національної самосвідомості особистості в системі "суб'єкт - метасуб'єкт" (нація) є ідея існування нації, сигніфікативні і комунікативні зв'язки, етнономі, ентотелос, етнодіця; в системі "суб'єкт - метаоб'єкт”, посередництвом зв'язку через метасуб'єкт - національні автостереотипи, інтереси, установки, цілі, ідеали і т.д.”[127, 13].

В.А.Мандрагелем розкрито основні фактори й умови формування національної самосвідомості особистості. Ними є: “...соціальне середовище і зв'язки, комунікативний механізм суспільства, міжетнічні відносини, національні традиції, цінності, ідеали, норми поведінки і т.д.”[127, 13]. Всі вони певним чином впливають на формування і ріст національної самосвідомості особистості.

Особливо важливими для нас є ті положення дисертації В.А.Мандрагеля, де автор переконливо доводить, що “...в сучасних умовах національного відродження і державного будівництва України саме духовно-культурні складові, зокрема проблеми мови, є основою її становлення і розвитку, враховуючи складність і суперечність економічних і соціально-політичних передумов” [127, 13]. Автор також робить висновок про те, що погіршення економічної ситуації в Україні, люмпенізація і маргіналізація частини населення інколи прямо пов'язуються у масовій свідомості з національними процесами, об'єктивно гальмують формування національної самосвідомості громадян, але не блокують його.

Формування національної самосвідомості молодших підлітків засобами музично-пісенної творчості в умовах взаємодії школи і клубних закладів досліджував В.С.Чорнобай [195, 3]. Поряд з експериментальною

роботою, що проводилась автором у декількох областях України та на основі результатів, отриманих емпіричним шляхом, він зробив важливий, з нашого погляду, висновок про те, що національна самосвідомість особистості включає в себе не лише раціональний, а й емоційний компоненти. Цей висновок є важливим для нас тому, що може слугувати обґрунтуванням необхідності здійснення педагогічного впливу не лише на раціональне мислення людини, а й на її почуття, на емоційну сферу в процесі формування національної самосвідомості особистості. Дане положення є однаково важливим для різних вікових категорій, зокрема, і для молодших підлітків, і для студентської молоді. Зміст, форми, методи й засоби впливу можуть бути різними, що власне й зумовлено відмінностями розвитку цих вікових категорій.

Другий суттєвий висновок полягає в тому, що "...в структурі національної самосвідомості чільне місце займає естетичний елемент, - вбачає В.С.Чорнобай - формування якого пов'язано з національною культурою, народною художньою творчістю" [195, 5]. Дане положення певним чином доводить правильність вибору нами засобу формування національної самосвідомості, оскільки театралізація народних свят має безпосереднє відношення як до національної культури в цілому, так і до народної художньої творчості, зокрема.

Традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів досліджувала Г.Т.Кловак. Національну самосвідомість вона визначає як "...ставлення особистості до своєї нації, що виявляється у зацікавленні і повазі до історії українського народу, його традицій, зокрема, через шанобливе ставлення до національної спадщини народу, його корінних інтересів та потреб розвитку нації" [92, 10].

На думку автора, структура національної самосвідомості містить в собі такі складові:

1. “Національні авторитети;
2. Національні звичаї, традиції, обряди;
3. Національні установки, цінності;
4. Національні прагнення, інтереси;
5. Національні ідеали, віра, святині.” [92, 42].

Г.Т.Клобак виділяє три основних компоненти національної самосвідомості, що характеризують рівень рефлексів особистості:

1. “Емоційно-сприймальний (переживання на рівні емоцій);
2. Раціонально-логічний;
3. Потенційно-діяльний.” [92, 54].

Автор згаданого вище дослідження вважає, що виникнення особистісного новоутворення "внутрішня позиція", тобто переживання себе як істоти соціальної, є закономірним проявом вікових психологічних особливостей молодших школярів.

Г.Т.Клобак виділяє три рівні сформованості національної самосвідомості: низький, середній, високий. При цьому останній характеризується достатніми знаннями народної творчості, історичного минулого рідного краю, проявом здатності до творчого сприйняття національних звичаїв, обрядів, свят. Ми цілком поділяємо думку автора щодо визначення характеристики високого рівня сформованості національної самосвідомості.

Г.Т.Клобак також визначено, що етнопедагогічна традиція є своєрідним механізмом передачі, засвоєння і розвитку народного досвіду виховання, культури, який властивий певному етносу.

У дослідженні Г.Т.Клобак обґрунтовано залежність процесу формування національної самосвідомості школярів від певних педагогічних умов використання традицій української етнопедагогіки в навчально-виховному процесі початкової школи.

Автором згаданого вище дослідження визначено також педагогічні умови підвищення ефективності формування національної самосвідомості молодших школярів, які полягають:

- “у забезпеченні майбутнього вчителя системою етнопедагогічних знань та умінь, що спрямовані на формування національної самосвідомості молодших школярів;

- у використанні традиційних та нетрадиційних форм етнопедагогічної підготовки батьків (батьківські збори, лекції, засідання батьківського комітету, обмін досвідом, участь батьків у шкільних народознавчих заходах школи і сім’ї тощо);

- у забезпеченні єдності урочної та позакласної роботи шляхом систематизації народознавчих знань і вироблення у школярів вартісних орієнтацій, почуттів стосовно національної спадщини народу та народознавчої діяльності;

- у збагаченні змісту народознавчих знань школярів елементами національної культури інших народів, націй;

- у застосуванні різноманітних форм пізнавальної діяльності на уроках та позакласній роботі (через підготовку і проведення народознавчих свят спільно з батьками: "Рідну землю де живем, Україною зовем", "Чуття єдиної родини" та інших)” [92, 137- 138].

Г.Т.Кловак вважає, що високий рівень формування національної самосвідомості молодших школярів може бути досягнутий:

- а) орієнтацією етнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя у вузі на формування національної самосвідомості, що конкретно означало б:

1. “введення спецкурсу "Етнопедагогіка" як обов'язкової дисципліни з спеціальності "Педагогіка і методика початкового навчання", спрямованого на формування у студентів цілісного наукового уявлення про професійну педагогічну діяльність педагога над цією проблемою;

2. удосконалення педагогічної практики, яка б забезпечувала використання засобів та форм етнопедагогіки в педагогічному процесі школи;

3. забезпечення студентів науково-дослідними завданнями (написання курсових та дипломних робіт), які б націлювали на пошук оптимальних шляхів удосконалення процесу формування національної самосвідомості школярів;

4. організація різноманітних народознавчих форм позааудиторної діяльності, спрямованої на формування інтересів у сфері самоосвіти;

5. забезпечення взаємозв'язку школи та сім'ї у формуванні національної самосвідомості школярів” [92, 137- 138].

Автор згаданого вище дослідження красномовно й обґрунтовано переконує в тім, що формування на зазначеній вище основі соціально та національно значущих якостей особистості, в тому числі й національної самосвідомості, цілком можливо.

Безперечно, дослідження Г.Т.Кловак проводилося у чітко визначеній віковій категорії - молодших школярів. Та незважаючи на це, певні висновки автора можуть бути використані у дослідно-експериментальній роботі з респондентами іншої вікової категорії - студентством. Це зумовлено, передусім, тим, що процес формування національної самосвідомості не закінчується у молодшому шкільному віці, а має безперервний характер, тобто триває впродовж всього життя кожної людини.

Проблеми формування національної самосвідомості у творчій спадщині видатних українських діячів культури і освіти кінця ХІХ - початку ХХ століть досліджувала Н.П.Мещерякова.

Автором згаданого вище дослідження зроблено ґрунтовний аналіз історико-педагогічної літератури з питань формування національної самосвідомості, зокрема, роботи Х.Алчевської, Д.Донцова, Б.Грінченка,

Я.Чепіги та багатьох інших, а також творчої спадщини видатних вітчизняних діячів культури і освіти вищезгаданого періоду.

У дослідженні Н.П.Мещерякової розкрито основні шляхи і засоби формування національної самосвідомості у діяльності та творчій спадщині українських просвітителів кінця XIX - початку XX століть, виявлено їхні загальнопедагогічні погляди на формування національної самосвідомості та розкрито їх значення для сучасної української школи.

Автор згаданого вище дослідження справедливо вважає, що за своєю суттю, національні почуття можна назвати проявом загального світового закону - закону тяжіння. Що ж стосується сприяння розумному, правильному розвитку національного почуття, то воно є одним з важливих завдань педагогіки. "Суспільне виховання повинно полягати в запровадженні в життя в усіх місцях держави та у всіх верствах суспільства духу любові, відданості своїй нації та Вітчизні. Цьому повинен служити весь устрій держави, державні та суспільні установи, преса, література та громадські аспекти життя" [130, 21].

Одне з ключових понять в дослідженні Н.П.Мещерякова визначила таким чином: "...національна самосвідомість - це не лише співвіднесення людьми себе з тією чи іншою національністю, а більш складний структурний утвір, який включає в себе уявлення про територію, культуру, мову та про історичне минуле свого народу. В національній самосвідомості присутній не лише пізнавальний, а й емоційний компонент: відношення до культурних та історичних цінностей своєї нації" [130, 21].

Трансформацію традиційної обрядовості та її використання в сучасній педагогічній, культурно-дозвілєвій діяльності установ культури досліджував О.Є.Кузик. Не зважаючи на те, що національна самосвідомість не розглядається ним як окрема категорія, все ж, в його роботі йдеться про

певні раритети національного виховання, такі як обряд, звичай, традиція та інші, які зі зрозумілих причин не могли залишитися поза нашою увагою.

Щодо традиції, то вона розглядається О.Є.Кузиком як "...виражений у соціально-організованих стереотипах соціально-культурний досвід, який акумулюється, відтворюється у всіх членів суспільства. Не варто розуміти традицію як відсталість, консервативність, оскільки головна ознака традицій - певний ступінь сталості і неодмінно міцність спадкоємних зв'язків у розвитку" [110, 6].

На жаль, визначенню традиції, зробленого О.Є.Кузиком, бракує логічності, принаймні, деяким його положенням, які для наочності варто розглянути окремо. По-перше, соціально-культурний досвід ще не є традицією, навіть за умови його відтворення, а задля того, щоб він нею став необхідна наявність передачі його конкретних складових у вигляді норм поведінки, поглядів, смаків, звичаїв і т.ін. що склалися історично, від покоління до покоління.

По-друге, соціально-культурний досвід, який за викладених вище умов, зрештою, має право вважатися традицією, на нашу думку, не може бути виражений лише у соціально-організованих стереотипах. Інша справа, що вони повинні бути соціально-прийнятними, що ж до "організуючого начала", то воно може мати значно ширший спектр, від особистісного, сімейного, групового, колективного, регіонального, аж до загально-соціального.

По-третє, якщо вважати традицією лише "соціально-культурний досвід, який акумулюється, відтворюється у всіх членів суспільства", то стане зрозуміло, що традиція, як така, у світі взагалі не існує і існувати не може, оскільки вимагає неможливого - відтворення її всіма членами суспільства, фактично одночасно, що практично є справою неможливою.

Викликають подив й інші дефініції О.Є.Кузика, як, наприклад: "Наступність - це утримання, збереження й відтворення тих духовних цінностей, сукупність яких складає духовну самобутність народу." [110, 6].

Не маючи заперечень проти "духовних цінностей, сукупність яких складає духовну самобутність народу", все ж зауважимо, що в дефініції не розкрито механізми утримання, збереження й тим більше відтворення тих духовних цінностей.

Виходячи з етимології та семантики слова "наступність", зазначимо, що це, передусім, неухильність послідовної передачі будь-чого, у даному випадку духовних цінностей, від попередника до наступника, тобто від попереднього покоління до наступного. До того ж, наступність не передбачає відтворення, так як не всі цінності потребують його, деякі обмежуються збереженням, але обов'язковою ланкою в наступності є передача їх наступним поколінням, або наступнику. З метою конкретизації поняття в даному випадку доцільніше говорити про культурну наступність, а не наступність взагалі, тим більше, що це є сталим поняттям в культурології, яке детально розглядалося багатьма відомими вченими.

Не дивлячись на це, в дисертаційному дослідженні О.Є.Кузика всебічно розглянуто сутність традиційної обрядовості, розкрито механізми її генезису, визначено фактори, що, на думку автора, зумовлюють зміни форм традиційної обрядовості як соціокультурного явища, від його визначення як "комплексу синхронно-творчого синтезу (текст, мелодія, хореографія, ігрова дія тощо) до більш широкого його розуміння як традиційної народної культури в цілому" [110, 6].

"Такий підхід, - вважає автор,- дозволив поширити на саму обрядовість функції духовних цінностей. Серед них найважливішими є: консолідуєча, інтегративна, символічна, комунікативна, естетична, морально-етична. їх виникнення обумовлене функціонуванням насамперед

обрядових, ритуально-культових дій, виготовленням і поширенням творів мистецтва" [ПО, 7].

Автором згаданого вище дослідження розглянуто також засоби засвоєння зразків традиційної обрядовості (календарно - трудової , родинно-побутової), що становлять цілісну систему передачі знань, традицій і звичаїв від покоління до покоління, розкрито зміст різних форм традиційної обрядової культури, яка розглядається ним як сфера реалізації цінностей і простір людського спілкування через процеси засвоєння і оволодіння традиційною спадщиною попередніх поколінь.

Важливим для нашого дослідження є висновок, зроблений О.Є.Кузиком про те, що соціально-економічний фактор розвитку і вдосконалення культури побуту, зумовлюють формування вищих стадій громадського устрою, відбиваються на формах і засобах передачі соціально-культурного досвіду народу.

"В умовах довготривалого поневолення українського народу, - пише автор, - тиску панівної культури (рівень якої у порівнянні з українською визначається як вищий дуже умовно), в надрах української культури виникає потяг до захисту власних національно-культурних цінностей" [110, 8]. Цей факт, безперечно, красномовно свідчить про причетність культури до формування і росту національної самосвідомості народу.

Важко не погодитись з висновками, яких дійшов О.Є.Кузик на основі результатів дослідження:

6. "Організація педагогічної, культурно - дозвілєвої діяльності установ культури обумовлена загальним станом української духовної культури, яка одночасно з активним процесом відродження національних традиційних цінностей відчуває вакуум в системі цінностей, що виник внаслідок руйнування комуністичної доктрини, а також тиск стереотипів радянської соціалістичної культури.

7. Сучасний етноренесанс в Україні проходить під впливом таких культууроутворюючих векторів, як нова система цінностей, що запозичується з країн Заходу разом з ринковими моделями економічної трансформації суспільства, старою радянською системою настанов і стереотипів поведінки, які домінують у суспільній свідомості, та цінностей традиційної національної культури, яка збереглася і швидко відроджується.

8. Традиційна обрядовість є важливою передумовою життєдіяльності українського народу, становить найсуттєвішу частину традиційно-побутової культури, оскільки фіксує певну ритмічну послідовність життя людей, є своєрідним носієм соціальної інформації поколінь. Генетичною основою традиційної обрядовості є сукупність морально-естетичних надбань протягом всієї історії народу, які трансформуються в часі. Разом з ними в постійному розвитку, безперервному адаптуванні перебували форми і засоби традиційної обрядовості.

9. Впровадження різноманітних форм традиційної обрядовості набуває значного поширення в сучасній педагогічній, культурно - дозвіллевій діяльності установ культури, але оптимального використання їхнього морально-етичного, виховного потенціалу поки не видно. Серед основних причин не дуже високої ефективності форм традиційної обрядовості визначені: намагання суб'єктів - організаторів культурно - дозвіллевої діяльності механічно використовувати автентичні джерела обрядів, ритуалів без урахування змін світоглядних позицій, багатолітнього розриву наступності поколінь тощо. Деякі форми традиційної обрядовості не підлягають творчому опрацюванню, необхідній трансформації.

10. Впровадження традиційної обрядовості в педагогічну, культурно - дозвіллеву діяльність установ культури буде успішним за умов реалізації комплексної програми, яка передбачає:

взаємодію, співпрацю всіх суб'єктів - організаторів дозвілля;

творчу переробку, трансформацію автентичних змістів, текстів, сценарних планів обрядових форм, адаптацій їх до сучасності;

проведення попередньої підготовчої роботи серед загалу населення, або конкретної аудиторії з метою формування психологічних установок на участь в обрядових нормах, обізнаності з програмою, змістом, символікою ритуалів, залучення до їхньої підготовки і проведення;

використання всіх можливих художніх засобів з метою створення особливої святкової або урочисто-витриманої атмосфери спілкування;

сприяння в поширенні знань про духовне життя, загальнолюдські цінності, важливість таких якостей як доброта, щирість, уважність, повага, відповідальність, співчуття;

залучення до підготовки та проведення обрядових заходів фахівців-консультантів, професійних організаторів культурно - дозвіллевої діяльності” [110, 14-15].

Всі ці висновки цілком слушні, до того ж, вони мають безпосереднє відношення до теми нашого дослідження, а тому повинні бути враховані у підготовці і проведенні дослідно - експериментальної роботи.

Системний підхід до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці досліджував О.Д.Ярмоленко. Ним розглянуто проблему під кутом зору взаємозв'язку національних і загальнолюдських моральних цінностей в системі формування особистості, розкрито сутність, роль і структуру національних і моральних цінностей, їх статус у відродженні морально-духовного багатства українського народу.

Автор згаданого вище дослідження справедливо вважає, що “...формування особистості вимагає всебічного вивчення глибинних пластів народної культури, що є актуальним для нашого дослідження, релігії,

традицій, звичаїв, які формувалися впродовж тривалого історичного періоду і в яких яскраво проглядається менталітет нації” [204, 7].

Розглядаючи систему народного національного і морального виховання, О.Д.Ярмоленко не безпідставно стверджує, що в неї включається вельми широке коло народних форм, засобів і методів впливу на особистість. У цьому зв'язку все розмаїття виховних засобів народнопоетичної творчості він поділяє на дві великі групи: “...календарний фольклор, що пов'язується з народними календарними обрядами, і позакалендарна творчість народу...” [204, 13].

Слушною, на наш погляд, є думка автора згаданого вище дослідження про те, що до системи національного виховання належать такі жанри народної творчості, як колядки, щедрівки, веснянки, русальні, обжинкові пісні, пастуші ладанки та інші жанри, пов'язані з календарним обрядовим циклом.

До позакалендарних творів він відносить родинно-обрядову та необрядову поезію. Родинно-обрядова поезія як виховний засіб, на думку дослідника, включає твори, що відображають систему найважливіших подій, явищ в житті людини - народження, повноліття, весілля, поховальний обряд.

Соціально-педагогічний потенціал українських народних обрядів у системі формування морально-духовних цінностей особистості досліджувала Г.Я.Майборода. Цікавим виявився погляд дослідниці на традиційні народні обряди, які розглядаються як джерела і засоби збереження національних морально-духовних цінностей українського народу. Простежено зв'язок обрядів з релігією, їхню відповідність типам суспільно-економічних формацій та розкрито їх соціально-педагогічний потенціал.

Автор згаданого вище дослідження визначає обряд як історично усталену сукупність колективних дій, які слугують для оформлення й відзначення важливих подій у житті окремої людини, та соціально спорідненої групи людей на високому емоційному рівні. Він виконує роль передачі духовних цінностей, накопичених попередніми поколіннями, і є важливим засобом гармонізації Людини, Природи, Суспільства.

Особливостями обряду Г.Я.Майборода вважає: спадкоємність, повторюваність, невикорінність, наочно - чуттєвість, емоційність, образність, символічність.

Грунтовно проаналізовано також функції обрядів: інформативну, комунікативну, соціальну, пізнавально-світоглядну, естетичну, емоційну, моральну, виховну.

Автор згаданого вище дослідження справедливо вважає, що "...художність і символічність обрядів впливає на особистість сильніше й ефективніше, ніж формально складені кодекси і клятви" [123, 14].

Г.Я.Майборода стверджує, що на формування традицій, звичаїв і обрядів впливають такі чинники: соціально-економічні умови життя суспільства; історичне походження; спорідненість мов, культур, особливостей психічного складу, нації, народності; географічне середовище; мораль; релігія; ідеологія тощо.

"Землеробський тип господарства давніх українців, - на думку Г.Я.Майбороди, - визначив характер їхнього духовного життя, системи цінностей. Його вплив позначився на традиціях, звичаях, обрядах. З'явилися традиційні календарні обряди, пов'язані з трудовими процесами селян..."[123, 11].

Серед обрядів давніх українців автор виділяє три основних - Коляда. Масляна, Івана Купала. "Вони несли загальнолюдські почуття і водночас були суто національними. Церква вклала в них християнські ідеали,

християнську мораль. Згодом відбувся взаємний обмін між народними обрядами, які утворилися, і релігійними традиціями та ритуалами” [123, 11].

Ми цілком поділяємо думку автора про те, що колективне співпереживання, загостреність почуттів, зв'язок поколінь становлять

виховну (розрядка моя - Р.П.) силу обряду. Вона впливає на емоції людини, зачіпаючи її пам'ять та сумління, формує моральну та національну самосвідомість особистості, моральні почуття: вірність традиціям і роду, честь, національну гордість, гідність. Традиційні обряди сприяють нагромадженню практичного досвіду особистості, формуванню ширості, доброти, щедрості. Головними умовами, які сприяють формуванню вище означених якостей, Г.Я.Майборода вважає:

- “а) створення атмосфери доброзичливості, взаєморозуміння;
- б) колективна діяльність;
- в) безпосередня участь особистості в обрядовому дійстві” [123, 20].

Врешті-решт дослідниця доводить, що “...традиційні народні обряди не втратили своєї актуальності, а тому повинні стати дієвими виховними засобами сучасної педагогіки” [123, 20-21].

Соціально-педагогічні умови використання фольклору в художньо-масовій роботі установ культури досліджувала С.В.Кравченко. Нею розкрито суть та значення фольклору, можливості впливу його через використання в художньо-масовій роботі культурно-освітніх закладів, яку дослідниця розглядає як соціально-педагогічну діяльність. Важливим чинником виховання автор вважає можливість одночасного впливу на велику кількість людей, у тому числі учасників масового театралізованого заходу.

Задля забезпечення соціально-педагогічних умов використання фольклору в художньо-масовій роботі установ культури автор згаданого

вище дослідження бачить необхідність врахування психологічних потреб аудиторії, а також моделювання фольклорно - обрядових дійств. Все це, як стверджує автор, може стати ефективним засобом втілення фольклору в канву театралізованого заходу.

Ми цілком поділяємо думку С.В .Кравченко про необхідність використання фольклору та моделювання обрядового дійства з метою підвищення ефективності його виховного впливу на масову аудиторію.

Дослідниця вважає, що моделі обрядів можуть бути найрізноманітнішими, але їхня структура повинна створюватись з урахуванням таких факторів:

“...мети гармонійного виховання особистості з боку організаторів;

актуальної мети соціально-виховної діяльності;

ролі та місця свята (обряду) в системі виховання в даному регіоні чи колективі;

традицій організації обрядової дії;

технічних можливостей місця проведення свята (обряду);

функцій, які покладаються на обряд у виховній роботі.

Створення ж моделі обряду, на думку автора, здійснюється на основі врахування ряду методичних вимог, а саме:

детально розкрити зміст художньо-декоративного оформлення місця дії учасників обряду;

логічно викласти правила і порядок виконання дії;

вказати, хто з учасників і в який момент, де і з ким здійснює обрядову дію;

забезпечити таку структурну побудову дії в обряді, яка б максимально створила умови для його динамічного розвитку і сприяла б стимулюванню активності і виявленню діяльної імпровізації учасників;

кульмінацією обряду обов'язково повинна стати церемонія чи обрядження героїв у нову якість;

у структурній дії обряду повинна домінувати дієво-динамічна, а не інформативна основа організації учасників;

максимально використати весь комплекс емоційно-образних засобів для формування оптимістичного фону обрядової дії;

стимулювати активність і настрій учасників обряду” [106, 10 - 11].

Дослідниця дійшла важливого висновку про “...залежність розширення меж свята і рівня активності аудиторії учасників від використання фольклору як подієвої основи і одночасно стереотипу поведінки широких мас людей, виділивши при цьому основні типи активної діяльності, що притаманні театралізованій масовій фольклорній дії:

- а) художньо оформлена процесія;
- б) костюмування учасників;
- в) масовий імпровізований хоровий спів чи танець;
- г) художньо-творче (спортивне, трудове) змагання;
- д) обрядово-ритуальна дія”[106, 13].

Автор згаданого вище дослідження справедливо стверджує, що “...доцільне використання фольклору в народних святах і обрядах справляє разючий ефект, надає їм особливий народний колорит, здійснює значний виховний вплив на учасників” [106, 10-13].

Педагогічні умови засвоєння молодшими школярами народних звичаїв і традицій в процесі позанавчальної виховної роботи досліджувала В.О.Стрельчук. В її роботі подано філософське та психолого-педагогічне обґрунтування категорій "звичай" і "традиція", проаналізовано наявні наукові і практичні підходи до них з боку вчених різних галузей науки.

Поняття "звичай" розглянуто як у широкому, так і у вузькому значенні. "Звичаї у широкому, - вважає В.О.Стрельчук, - це релігійні свята, обряди, світські свята, певні практичні навички. У вузькому - до звичаїв відносять тільки ті дії, які відтворюються емпірично. Вони відтворюють повторення близьких, подібних ситуацій і вимагають від людей однотипних вчинків". Автор згаданого вище дослідження вважає, що з цього погляду "...звичай є елементом усталеного в суспільстві способу життя, який, в свою чергу, складається із сукупності різних звичаїв"[170, 6].

"Традиції у філософському тлумаченні визначаються як звичаї, обряди, суспільні установки, ідеї та цінності, норми поведінки, які склалися історично і передаються від покоління до покоління. Вони є елементом соціально-культурного досвіду, що зберігається у суспільстві або в окремих соціальних групах протягом довгого часу" [170, 6].

В.О.Стрельчук звертає увагу на той факт, що "...традиції виконують роль механізму відтворення соціальних інститутів і норм, де підтримка останніх ґрунтується на самому факті їх тривалого існування, тому громадські дії і відносини орієнтовані на повторення усталеного зразка. Нерідко традиція визначає самі соціальні установи і норми як умову створення емоційного фону в колективі. На цій основі в ньому складається своєрідна система особистісних відносин та соціально-психологічних взаємодій між його членами. Отже, як духовне утворення традиції являють собою один із елементів суспільної свідомості, робить висновок автор, вони є своєрідним носієм соціальної інформації поколінь" [170, 6].

Ми цілком поділяємо думку В.О.Стрельчук про те, що "...повторюваність, спадкоємність традицій свідчать про закріплення та відтворення досвіду нації чи іншої соціальної спільноти" [170, 6].

Одним з найважливіших чинників традиційного способу передання соціально-культурного досвіду автор згаданого вище дослідження

справедливо вважає мову, "...в якій кодується соціальна інформація. Саме вона є носієм звичок і традицій народу, за її допомогою відбувається залучення особистості до соціального досвіду"[170, 6-7].

Важливим для нашого дослідження є висновок В.О.Стрельчук про те, що "...педагогічний процес засвоєння народних звичаїв і традицій може бути успішним, якщо буде забезпечена орієнтація на загальнолюдські цінності, відгалуженням яких є культурно-національна спадщина українського народу, його звичаїв, обрядів, традицій; системне застосування різноманітних видів і форм позакласної діяльності дітей у різних творчих колективах, а саме залучення їх до участі у підготовці та проведенні народних свят, обрядів засобами розкриття багатства української мови як джерела духовності" [170, 15].

Даний висновок є важливим для нас з двох позицій - орієнтація на загальнолюдські цінності, з одного боку, і участі вихованців у підготовці та проведенні народних свят та обрядів, з іншого. В той же час в силу відсутності суперечності між ними, ці дві позиції цілком можуть бути поєднані в одну, тим більше, що за своєю суттю вони є гранями одного поняття культури, яке, на думку видатного російського вченого С.І.Гессена, повинно стати ідеєю, метою, сенсом національної освіти. "Якщо нація криє в собі різноманітні ступені свого здійснення, починаючи від позасвідомої участі й творчого оволодіння досвідом в його найвищих проявах, то завдання національної освіти, тобто створення й зміцнення нації, зводиться, очевидно, до залучення всіх прошарків народу до культури і, зокрема, до освіченості як найвищого її прояву. Включення всього народу в освітній процес - ось єдиний засіб викорінення чисто пасивного ставлення нижчих прошарків народу до нації і тим самим розбудови їхньої поки ще лише дремаючої національної свідомості" [46, 349].

“Справжня національна освіта, дійсно створююча, а не руйнуюча націю, буде лише добре поставлена моральна, наукова і мистецька освіта, хоча вона й не опікується спеціально розвитком національного почуття” [46, 354].

“Розвиток вітчизняної педагогіки в наш час відбувається на ґрунті поглиблення її філософсько - світоглядних, методологічних і теоретичних засад, нарощення людинознавчого потенціалу, набуття нею національної спрямованості. На цей процес істотно впливають ідеї й засоби народної педагогіки, українознавства. Відроджуються культурно - історичні основи духовності, глибше пізнаються етнічна природа, національна свідомість і самосвідомість...” [160, 2 — 3].

Таким чином, формування національної самосвідомості особистості повинно бути зорієнтовано на загальнолюдські цінності, з одного боку, і реалізовано на тлі народного мистецтва, з іншого. Щодо останнього, то задля доцільного його використання в експериментальній педагогічній роботі, звернемося до аналізу наукових робіт, присвячених дослідженню народних свят, обрядів, звичаїв українського народу.

Обрядово-звичаєвий фольклор Яворівщини досліджував Є.А.Луцько. Найбільш цінною для нас є календарно-обрядова його частина, розглянута автором у першому розділі дисертації. "Зі структурного погляду у своїх основних проявах календарна обрядовість є загально поширеною, - вважає Є.А.Луцько, - багато в чому ідентична і близька з обрядовістю інших місцевостей України. І це закономірно, бо Яворівщина розвивалася в тісних етнокультурних зв'язках з іншими українськими регіонами" [122, 7-8].

Стосовно обрядів зимового циклу, які детально розглянуті в даному розділі дисертації, автор зауважує, що "...колядна традиція на Яворівщині має чітко окреслені часові межі від Введення 4 грудня до Стрітіння 15 лютого. До того ж, дата першого свята зберегла в окремих селах ще назву

"Перша коляда". Функціонально найважливішими датами ритуального колядування були Свят-Вечір і вечір на Коляду (другого дня Різдвяних свят, 8 січня). Колись (за даними інформаторів), колядували також зранку на Коляду, коли виносили з хати палити дідуха, у передвечір'я Нового року за старим стилем, а також під час зажинок, щедрували на Щедрий вечір" [122, 8].

Є.А.Луцько виділяє традиційні для Яворівщини такі групи колядників: "а) діти й підлітки, б) молодь, в) колядники заради явного заробітку (жебраки, каліки, пристарілі і т.д.), г) колядники на церкву" [122, 8].

Календарно-обрядовий фольклор весняного циклу на Яворівщині автор поділяє на дві основні групи: гаївки і риндзівки. Характерна назва гаївки "...на Яворівщині: "лаголойка", "яголойка", "ягівка". Виконували гаївки в основному всі три дні великодніх свят, а також кілька неділь по Великодні" [122, 9].

"Основними місцями гаївкових забав були церковне подвір'я, а за браком місця на ньому ігри відбувалися на вигоні, або посеред вулиці. Розпочинали гаївки відразу після обіду, закінчували по-різному: до заходу сонця, до початку вечірні, а подекуди й до пізнього вечора" [122, 10].

"Риндзівки, - вважає Є.А.Луцько, - є одним з реліктових явищ українського обрядового фольклору. Вони були зафіксовані головним чином на Яворівщині, а також поодинокі пісні з такою назвою записані на Лемківщині і на лемківсько - бойківському пограниччі. У великодній понеділок, ввечері компанія парубків з одним-двома музиками риндзювали, тобто виконували їх під вікнами дівчатам, за що ті виносили їм писанки і гарно дякували" [122, 10-11].

Стосовно літньо-осіннього циклу календарних обрядів автор згаданого вище дослідження зауважує, що "...на відміну від зимового й весняного на Яворівщині він проявляється слабше" [122, 12]. Це положення,

певною мірою, підтверджує й наші спостереження. Є.А.Луцько пише: "Особливо це стосується русальних, купальських, петрівочних пісень, яких в цій місцевості майже не зафіксовано" [122, 12]. Небезпідставність цієї думки також доводять практично і ті факти, що вищезгадані обрядові пісні чомусь відсутні в відомих збірках народних пісень в записках Івана Франка [135,25 — 63] та Осипа Маковея [136, 15 -23].

Так чи інакше, а відсутність купальських пісень в Галицькому регіоні є доказом того, що купальські свята на Галичині ще й сьогодні є явищем скоріше винятковим, аніж закономірним. Такий стан речей збіднює виховний потенціал народної педагогіки, родинного, шкільного, соціального виховання підростаючих поколінь у регіоні. Очевидність і несправедливість такого становища, певною мірою, зумовили вибір нами саме купальського свята як невід'ємної складової частини експериментальної програми театралізації народних свят, як засобу формування національної самосвідомості студентської молоді.

У розв'язанні даного питання ми виходили з того, що не можна залишити поза увагою молоді давнє колоритне народне свято Івана Купала, яке з невідомих причин виявилось мало культивованим у нашому регіоні. Тим більше, що припадає воно на період літніх студентських канікул, коли в умовах соціальної кризи з кожним роком загострюється проблема необхідності організації дозвілля молоді, виховання її у патріотичному, громадянському дусі.

Проблемам національного виховання школярів засобами народознавства присвячено наукове видання посібника для вчителів за редакцією Р.П.Скульського. Ґрунтовно розглянуто питання теорії і практики виховання учнів національної школи, у тому числі стан виховної роботи в сучасній загальноосвітній школі, основні тенденції розвитку освіти в Україні й жагучі проблеми виховання молоді.

В історичному контексті розглянуто й проаналізовано виховний ідеал, наукову роботу Г.Ващенка присвячену дослідженню його, мету і пріоритетні напрями виховання учнів у національній школі, поміж яких одним з перших названо формування національної свідомості.

“Метою виховання, - на думку авторів згаданого вище посібника, є людина, що уособлює свою причетність до багатовікової культури свого народу, його традицій, виявляє почуття відповідальності перед ним, перед Вітчизною. Глибоке знання особистістю духовної спадщини народу, розуміння діалектики розвитку культур сприяє формуванню в неї почуття гордості за народ, своєї причетності до державної нації” [138, 25].

Розглянуто також теоретичні - методологічні засади використання народознавства у вихованні школярів. Автори даного посібника вважають, що народознавство в школі може використовуватися в ролі об'єкта дослідження. При цьому функції дослідників повинні виконувати не тільки вчителі, а й учні. У цьому разі навчальна діяльність останніх досягає рівня творчості і в цьому запорука її ефективного виховного впливу на школярів. Подібний підхід вивчення народознавства цілком можливо використовувати у вищих навчальних закладах, звичайно в тих, де викладається даний предмет.

Автори посібника звертають увагу вчителів на те, що народознавство в школі повинно мати роль предмету практичного використання. Важливим для нашого дослідження є також висновок про те, що шкільне народознавство, охоплюючи найрізноманітніші сфери національної народної культури, володіє необмеженими можливостями щодо розвитку творчості учнів (технічної, художньої та ін.)

Нарешті, “...народознавство належить до таких галузей знань, з якими здебільшого досить добре обізнані батьки учнів. Це, передусім, стосується звичаїв, обрядів, а також досвіду народної педагогіки. Завдяки

цьому заняття народознавством у школі є важливою передумовою організації творчої співпраці педагогів з батьківською громадськістю у вихованні дітей, активної участі батьків у навчально-виховній роботі з дітьми” [138, 64].

Цілком слушним, на нашу думку, є запевнення, висловлене авторами посібника стосовно того, що “...лише тоді, коли національні і загальнолюдські цінності пройдуть через дитяче серце, коли дитина, як кажуть, буде "вбирати" їх з молоком матері, лише тоді ми виростимо справжнього громадянина і патріота рідної України, який з почуттям обов'язку і відповідальності буде захищати її честь і гідність” [138, 106].

Незважаючи на загальне позитивне враження від посібника, викликане здебільшого прогресивними науковими підходами до розв'язання складних педагогічних завдань, суттєвим недоліком його є той факт, що в ньому не знайшлося місця для висвітлення особливостей формування національної самосвідомості учнів національної школи в процесі театралізації народних обрядів і свят. У той час як третій розділ його присвячено питанням формування фізично-оздоровчої культури учнів засобами народознавства, духовно-моральному вихованню школярів, їхньому інтелектуальному розвитку, формуванню трудової та естетичної культури школярів засобами народознавства.

Безперечно, ми не піддаємо сумніву важливість і необхідність формування вищезгаданих якостей, та все ж вважаємо, що вихованню національної самосвідомості школярів слід приділяти значно більше уваги, особливо на уроках народознавства.

Не можна залишити поза увагою методичні рекомендації по вивченню курсу "Народознавство" для учнів загальноосвітніх, мистецьких шкіл і студентів училищ культури, що вийшли у Львові в 1995 році (укладач О.Є.Кузик). У них подано авторське розуміння невідкладних завдань

сучасного етапу культурного розвитку України, які вбачаються, зокрема, в об'єктивній необхідності відтворення духовного багатства, яке плекалося впродовж століть його предками.

Одне з важливих педагогічних завдань автор вбачає у "...вихованні активності людини у процесі пізнання генетичних коренів української культури, відтворення автентичної основи традиційної обрядовості і звичаєвості, народної творчості, бажання відтворити втрачене і навчитись берегти набуте" [108, 2].

Доказом надмірної теоретизації навчального курсу "Українське народознавство" може слугувати той прикрий факт, що автор даних методичних рекомендацій, які, безперечно, заслуговують на увагу, визначає суть цього навчального курсу таким чином: "Предмет "Народознавство" - це теоретична дисципліна з обов'язковим акцентом на засвоєння лекцій, бесід, підготовки рефератів та усні виступи" [108, 3].

Про відсутність практичної спрямованості свідчить і програма з даного предмета. Вивчення розділу 5 "Обрядовість українського народу" не передбачає, на жаль, засвоєння знань на практичному рівні, через безпосередню участь школярів у святково-обрядовому дійстві, з виконанням певних рольових функцій у підготовці, організації та проведенні театралізованого народного свята чи обряду.

Саме цей шлях обрано нами для практичного засвоєння студентами теоретичних знань з предмету "Українське народознавство", зокрема, розділу "Обрядовість українського народу". Тим більше, що формування та розвиток національної самосвідомості студентської молоді на теоретичному, а за визначенням В.А.Мандрагеля на раціонально-логічному рівні, потребує практичного закріплення на потенційно - діяльнісному рівні.

Аналіз філософської, історичної та психолого-педагогічної літератури показав, що педагогічна проблема формування національної

самосвідомості має свою історію, яка налічує не одне тисячоліття, а, відтак, варта окремого наукового дослідження.

У той же час дану проблему не можна вважати вирішеною остаточно й вичерпно, як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Незважаючи на це історичний досвід розв'язання її може бути не лише прийнятним, а й корисним в сучасній умовах, а тому повинен бути підданий детальному науковому аналізу, результати якого, необхідно врахувати в побудові програми й методики експериментальної роботи.

Завдяки аналізу науково-педагогічної літератури та узагальненню методологічних засад дослідження даної проблеми [21, 31, 32, 45, 49, 50, 71, 78, 79, 124, 126, 167, 197, 199] ми дійшли висновку про те, що основними критеріями сформованості національної самосвідомості особистості студента є:

1/ усвідомлення особистістю своєї національної належності (М.Й.Боришевський, Г.Т.Кловак, В.А.Мандрагеля, Л.І.Мацько та ін.);

2/ володіння мовою своєї нації та шанобливе ставлення до неї (В.П.Іванишин, Л.І.Мацько, Я.К.Радевич - Винницький, І.П.Ющук та ін.);

3/ знання історії своєї національної спільноти, вміння робити адекватні висновки з неї та діяти відповідно до них (О.В.Антонюк, М.І.Костомаров, Є.Ф.Маланюк, Ю.Д.Руденко та ін.);

4/ володіння національною культурою, сприяння її розвиткові (Ю.П.Єлісовенко, І.І.Огієнко, М.Семчишин, Д.О.Тхоржевський);

5/ розуміння сутності національного інтересу та готовність діяти відповідно до нього (О.Бойко, Г.Г. Ващенко, В.К.Винниченко, Я.Р.Дашкевич та ін.);

6/ відчуття власної відповідальності за долю нації, народу, відчуття “єдиної родини” (М.Й.Боришевський, П.Г.Тичина, С.Ф.Русова, Д.О.Тхоржевський та ін.);

7/ самокритичне ставлення до національних вад та дій щодо самоусунення їх у власній поведінці, психології, звичках, житті (Ю.П.Єлісовенко, Ю.Д.Руденко, А.Г.Погрібний, Д.О.Тхоржевський та ін.).

Проведений аналіз філософських, культурологічних, мистецтвознавчих та педагогічних досліджень з даної проблеми показав, що сучасні науковці користуються як трьох - (низький, середній, високий, або адекватний, занижений та зовнішній), так і чотирьох - складовими градаціями рівнів національної самосвідомості, хоча й ті, й інші мають досить умовний характер, оскільки порівняти за будь - якою шкалою якісні показники національної самосвідомості особистостей, які віддали життя за національну ідею, як це зробили герої Крутів, УПА. національно-визвольного руху, а також відомі українські письменники М.Хвильовий, В.Стус, І.Світличний, скажімо, з показниками національної самосвідомості сучасної молоді, було б дуже важко. Та все ж, інтереси наукового дослідження потребують обчислення основних параметрів предмету його. Саме тому ми дійшли висновку про необхідність дотримання такої градації рівнів національної самосвідомості:

Нульовий рівень - відсутність національної самосвідомості, людина не усвідомлює своєї національної належності.

Низький рівень - початок формування (розвитку) національної самосвідомості особистості, що характеризується вже усвідомленням своєї національної належності, але водночас людина ще не володіє національною мовою, не знає історії свого народу, далека від розуміння його культури.

Середній рівень - усвідомлення особистістю своєї національної належності, здобуття знань з історії народу, задовільне володіння мовою, але відсутність знань про національні звичаї, традиції, що призводить до відокремленості від національно-культурного процесу.

Високий рівень - національне усвідомлення особистості не закінчується визнанням своєї причетності до певної нації, її історії, традицій, культури. Цей рівень характеризується бездоганим володінням національною мовою та прагненням людини до поширення сфери її вжитку. На цьому рівні починається активна діяльність особистості у напрямку підвищення свого рівня національної самосвідомості, що характеризується відмовою від таких стереотипів поведінки, які йдуть у супереччя національній ідеї, національному інтересові, національній безпеці.

Отже, теоретичний аналіз філософської, культурологічної, історичної, педагогічної, психологічної та мистецтвознавчої літератури показав, що формування національної самосвідомості молоді є складною багатоплановою педагогічною проблемою, що потребує розв'язання як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

У результаті теоретичного аналізу ми дійшли висновку про те, що напрацьований протягом століть досвід у вигляді методології, окремих положень і висновків вчених, дослідників, педагогів, які займалися національною самосвідомістю як особистісним чи суспільним утворенням, слід розглядати як наукові передумови для дослідження обраної нами проблеми.

Отож, наступним етапом дослідження є проведення в його межах констатуючого експерименту з вивчення стану національної самосвідомості та можливості покращення його з метою подальшого вдосконалення системи виховання студентської молоді мистецьких і мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти України.

1.2. Стан сформованого національної самосвідомості сучасного студентства

Даний підрозділ побудовано на матеріалах та результатах констатуючого етапу дослідження генеральної сукупності, яка в загальній кількості налічувала 896 респондентів, а також на узагальненнях та висновках, зроблених автором на основі власних педагогічних спостережень протягом 10 років професійної діяльності на педагогічній ниві.

Велике значення у підготовці інструментарію даного дослідження та його організації мали результати, отримані від аналізу педагогічної документації (навчальних планів педагогічних інститутів, університетів, Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ), Львівської державної академії мистецтв, Львівського державного вищого музичного інституту імені М.В.Лисенка, Київського вищого музичного училища імені Р.Глієра, Львівського державного музичного училища імені С.П.Людкевича, Київського, Львівського та Самбірського училищ культури і мистецтв, а також існуючих у згаданих вище закладах освіти робочих програм з навчального курсу "Українське народознавство".

Проведено також аналіз педагогічного досвіду щодо викладання даного предмета та його виховних можливостей у формуванні національної самосвідомості студентської молоді, який показав, що вивчення "Українського народознавства" викликає закономірний інтерес у студентства та здійснює на нього позитивний виховний вплив. На думку переважної більшості опитаних, він полягає у тому, що знання з "Українського народознавства" полегшують вивчення історії, мови, культури, предметів спеціалізації та сприяють вихованню патріотизму, розумінню ментальності українського народу.

У той же час було виявлено негативні тенденції, які здебільшого мають місце у викладанні "Українського народознавства" практично в усіх досліджуваних закладах освіти. Передусім, вони пов'язані з надмірною теоретизацією курсу, його відірваністю від практики сьогодення, реалій життя. Наявність таких тенденцій, в свою чергу, засвідчує, що виховні можливості формування національної самосвідомості студентської молоді у процесі вивчення "Українського народознавства" використовуються ще далеко неповно.

У дослідженні стану та перспектив розвитку національної самосвідомості студентської молоді можна виділити два основних автономних аспекти. Перший з них, на нашу думку, передбачає виявлення певних компонентів та рівнів національної самосвідомості респондентів (усвідомлення своєї національної належності, ступінь володіння рідною мовою, знаннями з історії свого народу, його культури тощо). Другий - з'ясування соціально-демографічного статусу та соціокультурних характеристик, що впливають з оцінок і ставлень опитаних до політичних, економічних, соціально-психологічних, мистецьких явищ, процесів і подій.

Однією з основних складових частин констатуючого етапу дослідження було анкетування генеральної сукупності, яку склали студенти мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей названих вище закладів освіти Львівщини. Воно проводилося ініціативною групою педагогів та особисто дисертантом протягом 1993 - 1997 років.

Проведене анкетування великого масиву респондентів показало, що значна їх кількість, а у відносних величинах 60% - переймається проблемами розвитку української національної культури. На жаль, близько 10% опитаних далекі від розуміння сутності й значення культури, а відтак вона не викликає у них закономірного інтересу. Проте 30% респондентів ще

не визначилися у своєму ставленні до української національної культури. Це досить значна, майже третя частина від загального числа опитаних. Саме вона, насамперед, повинна стати об'єктом цілеспрямованого педагогічного впливу в процесі проведення формуючого експерименту.

Щодо української мови, то цікавим є той факт, що 91% респондентів своєю рідною мовою визнали українську, 7% - російську, 1% - польську. Кількісний та якісний аналіз результатів опитування, зокрема, порівняння кодів 0001 та 0004 дозволяє зробити висновок про сформованість національної самосвідомості у 60% респондентів, оскільки 31% опитаних (різниця між кількісними показниками кодів 0004 та 0001), визнаючи своєю рідною мовою українську, на жаль не визначилися у своєму ставленні до української національної культури.

Проте рівень свого володіння українською мовою респонденти оцінили таким чином: 1,5% - як незадовільний, 16,5% - як задовільний, 70% - як пристойний, добрий, а 12% - як відмінний.

До речі, кількісні результати відповідей на контрольне запитання (017) основної анкети можуть бути доказом валідності одержаних результатів, що виявляють ставлення респондентів до української національної культури. Це добре видно з порівняльної таблиці.

Таблиця 1.1

Порівняння кількісних показників відповідей на питання 001 та 017
основної анкети

Питання основної анкети	Позитивні відповіді	Негативні відповіді	Не визначили своє ставлення
001. Чи переймаєтесь ви проблемами розвитку української національної культури ?	60%	10%	30%

Продовження табл. 1.1

017. Як би Ви визначили своє ставлення до відродження української національної культури?	63,5%	7%	29,5%

Слід відзначити, що повторне анкетування майже 1/2 частини генеральної сукупності через півроку поспіль виявило подібні результати, які були проаналізовані нами як у кількісному, так і у якісному відношеннях.

Таблиця 1.2

Порівняння кількісних показників відповідей на питання 001 та 017 основної анкети (повторне опитування)

Питання основної анкети	Позитивні відповіді	Негативні відповіді	Не визначили своє ставлення
001. Чи переймаєтесь ви проблемами розвитку української національної культури ?	63%	8%	29%
017. Як би Ви визначили своє ставлення до відродження української національної культури?	63,5%	6%	30,5%

Таким чином, середньоарифметична кількість позитивних відповідей складає 62.5% загальної кількості опитаних, негативних - 7,75%, кількість респондентів, які не визначилися у ставленні до української національної культури, складає 29,75% опитаних.

Соціокультурний портрет респондентів містить такі характеристики, які відображають вікові, статеві, національні, освітні та інші ознаки.

Кількісні результати їх вимірів подано нижче у середньо-арифметичних показниках:

середній вік опитуваних		- 19,3 років
статевий склад:	жінки	-56,8%
	чоловіки	- 43,2%

Вважають себе національно-свідомими особистостями - 97,5%

Задля визначення репрезентативності отриманих результатів розглянемо більш ретельно демографічну характеристику респондентів. Середній вік опитуваних становить 19-20 років, що свідчить про вікові можливості сприйняття й розвитку та необхідність здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу на формування їхньої національної самосвідомості. 56,8% респондентів - жінки, 43,2% - чоловіки, що свідчить про закономірне поєднання соціальної активності жінок, зумовлене підвищенням загального рівня їхньої освіченості та поширенням гендерного руху в Україні.

Соціокультурний портрет респондентів можна простежити з аналізу кількісних та якісних характеристик, що висвітлюють різноманітні показники. Так, наприклад, освітні характеристики опитаних виглядають таким чином:

Таблиця 1.3

Якісні показники атестатів про середню освіту респондентів

Якість атестатів опитаних	Кількість респондентів у % від загальної кількості опитаних
3 відзнакою закінчили школу	16,7 %
Мають атестати без трійок	67,2 %
Мають трійки в атестатах	16,1 %

Як видно з таблиці, респонденти мають хороші результати за середню школу, 83,9% опитаних закінчили її без трійок. Це свідчить про загальний високий освітній рівень студентів, які взяли участь на констатуючому етапі дослідження.

Національний склад опитаних подано у наступній таблиці:

Таблиця 1.4

Національний склад респондентів

В дослідженні брали участь представники таких національностей:	у % від загальної кількості опитаних
Українці	88,9 %
Росіяни	6,1 %
Поляки	2,3 %
Інші національності	1,1 %
Не дали відповідь	1,6%

На запитання "Чи вважаєте ви себе національно свідомою особистістю?" 97,5 % дали ствердуючу відповідь. Лише 2,5% опитаних не вважають себе національно свідомими громадянами. На нашу думку, самооцінка респондентів виглядає дещо завищеною, хоча якщо мати на увазі первинний рівень національного самоусвідомлення, тобто визнання себе людиною певної національності, то такий показник у кількісному вимірі може бути цілком імовірним, а то й більшим.

Курс "Українське народознавство" вважають обов'язковим для вивчення 81,4% респондентів, не обов'язковим - 10,1%, важко відповісти 8,5% опитаних.

До українських народних свят прихильно ставляться - 79,3% респондентів, байдуже - 8,2%, не змогли відповісти 12,5% опитаних.

Порівняльний аналіз кількісних та якісних показників відповідей свідчить про певний дисбаланс між національним складом опитуваних, їхньою самооцінкою своєї національної свідомості та ставленням до таких раритетів національної культури, як народні обряди і свята.

Викликають подив і деякі й інші результати опитування. Так, пригадати назви п'яти улюблених українських народних пісень змогли далеко не всі респонденти. Динаміку кількісних та якісних показників їхніх відповідей було проаналізовано нами з урахуванням незавершеності процесу формування національної самосвідомості респондентів.

Таблиця 1.5

Відповіді респондентів на питання 006 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Не пригадали жодної назви української народної пісні	2,8 %
Пригадали назву лише однієї української народної пісні	3,7 %
Пригадали назву лише двох українських народних пісень	8,5 %
Пригадали назву лише трьох українських народних пісень	10,7%
Пригадали назву чотирьох українських народних пісень	14,5 %
Пригадали назву п'яти українських народних пісень	59,8 %

Якщо в динаміці кількісних і якісних показників, що відображає знання респондентами української народної пісні, можна простежити певну

закономірність зростання обох величин, то показники відповідей на питання 012 основної анкети подібні закономірності не виявляють.

Таблиця 1.6

Відповіді на питання 012 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Не пригадали жодного імені сучасного українського письменника	7,3 %
Пригадали ім'я лише одного сучасного українського письменника	5,9 %
Пригадали імена лише двох сучасних українських письменників	13,2%
Пригадали імена лише трьох сучасних українських письменників	42,5 %
Пригадали імена чотирьох сучасних українських письменників	17,6%
Пригадали імена п'яти сучасних українських письменників	15,5%

Слід відзначити, що зростання якісних і кількісних показників щодо відповідей на питання 012 основної анкети спостерігалось лише на двох майданчиках у Львівській державній академії мистецтв та Дрогобицькому педагогічному університеті ім. І.Я.Франка.

Відповіді на питання 024 основної анкети виглядають ще несподіваніше, вони розподілилися таким чином:

Таблиця 1.7

Відповіді на питання 024 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Не пригадали жодного імені сучасного українського композитора	9,4 %

Продовження табл. 1.7

Пригадали ім'я лише одного сучасного українського композитора	27,3 %
Пригадали імена лише двох сучасних українських композиторів	31,9%
Пригадали імена лише трьох сучасних українських композиторів	19,2 %
Пригадали імена чотирьох сучасних українських композиторів	12,5 %
Пригадали імена п'ятиох сучасних українських композиторів	31,6%

Зауважимо, що найвищі якісні показники відповідей на питання 024 основної анкети дали студенти Львівського державного вищого музичного інституту ім. М.В.Лисенка та музичного училища ім. С. П. Людкевича. Поряд з тим, переконливо позитивними результати опитування виявилися у Львівському державному училищі культури і мистецтв, їхні показники посіли третє місце, а Самбірське училище культури відповідно четверте.

Значний відсоток відповідей було визнано неякісними, так як вони містили 1МЄПЗ композиторів КЛВСИК1В, ДО ТОГО 7К, НС ЗЭВ7КДИ українських (Лисенко, Чайковський і навіть Хачатурян). Експертна комісія такі відповіді зараховувала лише у тому разі, якщо поміж помилково названих імен класиків містилися імена сучасних українських композиторів. Так, наприклад, відповідь респондента, в якій було названо п'ять композиторів: Лисенко, Чайковський, Ревуцький, Губа, Татарченко, була визнана вірною лише по двох останніх персоналіях, а тому була віднесена до 3 позиції (див.табл.1.7).

Ще гірше виглядають якісні і кількісні показники відповідей на запитання 028 основної анкети. Тут позитивні результати виявили лише

студента Львівської державної академії мистецтв. Оскільки питома вага їхніх відповідей була незначною, звісно у кількісних вимірах, порівняно з відповідями всієї генеральної сукупності, то радикально вони не змінили загальну картину, що, зрештою, виглядає таким чином:

Таблиця 1.8

Відповіді на питання 028 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Не пригадали жодного імені сучасного українського художника	37,1 %
Пригадали ім'я лише одного сучасного українського художника	33,1 %
Пригадали імена лише двох сучасних українських художників	13,4%
Пригадали імена лише трьох сучасних українських художників	8,6 %
Пригадали імена чотирьох сучасних українських художників	5,1 %
Пригадали імена п'яти сучасних українських художників	2,7 %

Слід зауважити, що результати відповідей респондентів на запитання 028 основної анкети знаходяться у зворотній пропорції до результатів відповідей на питання 006 з тією різницею, що тенденція зростання і падіння кількісних показників в обох випадках має зворотну пропорцію, у той час як абсолютні величини показників не повторюються, вони є цілком різними.

Порівняльний аналіз результатів відповідей респондентів на названі вище запитання дозволяє зробити висновок про те, що сучасне українське

студентство прихильно ставиться до фольклору, зокрема, до української народної пісні, знає і любить її, що власне зумовлено природною співучістю нашого народу, його поетичністю, глибокими традиціями творення, передачі і збереження перлин народної творчості, врешті-решт, національною ментальністю.

У той же час знання персоналій сучасного професійного, зокрема, образотворчого мистецтва бажають бути кращими.

Об'єктивність поданого вище висновку доводить і той факт, що значно більший відсоток респондентів дали слушну відповідь на запитання 018 основної анкети. У той же час цей факт слід розглядати як надію на можливості формування національної самосвідомості сучасної молоді засобами народної творчості, зумовлену їхнім інтересом до її раритетів.

Таблиця 1.9

Відповіді на питання 018 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Місцем виникнення петриківського розпису вважають Тернопільську область	31,8%
Місцем виникнення петриківського розпису вважають Волинську область	30,3 %
Місцем виникнення петриківського розпису вважають Дніпропетровську область	22,5 %
Місцем виникнення петриківського розпису вважають Миколаївську область	5,3 %
Місцем виникнення петриківського розпису вважають Львівську область	10,1 %

Як видно з поданої вище таблиці, 22,5% опитаних дали правильну відповідь на запитання, яке стосувалося витоків народного мистецтва, зокрема, петриківського розпису. Що ж до персоналій сучасного українського образотворчого мистецтва, то правильну відповідь дали лише 2,7% респондентів.

Найкраще виглядають результати відповідей респондентів на питання 004 основної анкети, що було присвячене з'ясуванню наявності у респондентів знань персоналій українського театрального мистецтва. Про це свідчать якісні й кількісні показники, отримані у ході опитування.

Таблиця 1.10

Відповіді на питання 004 основної анкети

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ	Кількісні показники
На мою думку Л.С.Курбас був віце-прем'єр міністром України	2,3 %
На мою думку Л.С.Курбас був геніальним скульптором	3,1 %
На мою думку Л.С.Курбас був видатним режисером	84,8 %
На мою думку Л.С.Курбас був талановитим композитором	8,8 %
На мою думку Л.С.Курбас був відомим архітектором	1,0%

Такий розподіл голосів, у цілому, і значний відсоток правильних відповідей, зокрема, напевно зумовлений цілим рядом причин, поміж яких слід виділити такі:

1. Ім'я Л.С.Курбаса напевно добре знайоме респондентам, оскільки він народився в м. Самборі на Львівщині, здобував освіту у Львівському університеті і фактично є їхнім земляком.

2. Творчість Л.С.Курбаса як видатного режисера українського театру вивчається в навчальних курсах "Історія театру", "Історія української культури", "Режисура", "Майстерність актора" та інших професійно орієнтованих та фахових дисциплінах, що вивчаються студентами мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти України. Питома ж вага таких респондентів, у генеральній сукупності досить значна. За нашими підрахунками близько 20% опитаних знайомі з іменем Л.С.Курбаса саме з вивчення подібних курсів.

3. Інтерес респондентів до театру є природним проявом притаманного загальнонаціонального захоплення театральним дійством, що сягає своїм корінням у давньоязичницькі синкретичні народні обряди і свята, які знайшли своє продовження в українському вертепі XVII століття, шкільній різдвяній драмі, а потім у професійному театрі та численних аматорських колективах.

Слід зазначити, що отримані результати відповідей на питання 004 основної анкети, остаточно переконали нас у правильності вибору саме театралізації народного свята як засобу формування національної самосвідомості студентської молоді, оскільки вона є природним і найбільш доцільним засобом виразності, з нашої точки зору, для сприйняття українським студентством на емоційно - чуттєвому рівні. Це тим більш важливо тому, що наше дослідження розраховано на студентську молодь мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти Львівщини. А всі творчі люди, як відомо, найкраще сприймають саме на чуттєвому рівні, де, як стверджують психологи, водночас відбувається закріплення естетичного досвіду.

Важливими показниками національної самосвідомості є також політичні характеристики респондентів. З метою їх з'ясування до основної анкети нами були введені запитання, що стосувалися участі респондентів у

виборах Президента та народних депутатів України. Результати відповідей на них містяться у наступній таблиці.

Таблиця 1.11

Відповіді на питання 009 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники
Буду брати участь у виборах народних депутатів до Верховної Ради України	47,4 %
Не буду брати участі у виборах до Верховної Ради України принципово	25,7 %
Ще не визначилися	26,9 %

Як видно з наведених даних, близько половини респондентів є політично свідомими й активними громадянами своєї держави, які готові брати участь у виборах до Верховної Ради - 47,4%, а у виборах Президента України - 52,7% опитаних. З них 5,3% відображають, напевно, різницю у ставленні до різних гілок влади, з одного боку, а з іншого, є виявом загальної тенденції прихильного ставлення до президентської влади в Україні, що відобразилась у багатьох інших соціологічних дослідженнях політичних уподобань наших сучасників, а врешті - решт, виявилася й під час виборів Президента України 31 жовтня 1999 року.

Таблиця 1.12

Відповіді на питання 015 основної анкети

ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ	Кількісні показники
Буду брати участь у виборах Президента України	52,7 %

Продовження табл. 1.12

Не буду брати участі у виборах Президента України	23,5 %
Важко відповісти	23,8 %

Цікавим, на наш погляд, є розподіл голосів іншої половини респондентів. З них 25,7% не мають намірів брати участь у виборах до Верховної Ради з принципових міркувань і 23,5% відповідно у виборах Президента України. У середньому це близько однієї чверті від загальної кількості опитаних. Напевно у людей, які дали негативні відповіді, були на те свої причини, а це свідчить про не випадковість, а закономірність даного явища. Інша справа, що на загальному тлі зневіри співвітчизників у спроможність української влади поліпшити рівень добробуту громадян, чи хоча б не погіршити його, 1/4 не здається загрозливо значною величиною.

З іншого боку, до цієї частини належать люди, можливо несправедливо ошукані владою, а відтак, ображені і зневірені, але в той же час у порівнянні з першою групою респондентів, що дали позитивні відповіді, їхню позицію можна вважати пасивною, а тому не здатною позитивно вплинути на владу, а врешті - решт можливо і на якість владних рішень та рівень власного добробуту.

Приблизно ще одна четверта частина опитаних не визначилась у тому, буде вона брати участь у виборах до Верховної Ради України, (їх кількість складає 26,9 %) та виборах Президента (23,8 %), чи ні ?. У разі позитивного вирішення даного питання цю частину респондентів можна було б віднести до політично свідомих громадян, які займають активну позицію. У разі ж негативного вирішення - відповідно до тих, хто займає пасивну позицію. До речі, в останньому випадку це вже була б не 1/4, а 1/2 частина, а тому для влади, принаймні, для виборів її, вона могла б мати насправді загрозливий характер. Це саме той випадок, коли кількість може

перетворитися в якість, а відтак, пасивна позиція, якщо вона є цілком усвідомленою й виправданою, може мати й непередбачувані наслідки.

Політичний аспект національної самосвідомості студентської молоді можна простежити також у кількісних і якісних показниках відповідей респондентів на запитання 029 основної анкети.

Таблиця 1.13

Якісні і кількісні показники відповідей респондентів на питання 029
основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Поміж подій останнього часу назвали визначною для розвитку української державності лише здобуття незалежності	4,8 %
Поміж подій останнього часу визначними для розвитку української державності назвали здобуття незалежності та прийняття Конституції України	49,1 %
Поміж подій останнього часу визначною для української державності назвали лише прийняття Конституції України	2,2 %
Поміж подій останнього часу визначними для розвитку української державності названо здобуття незалежності, прийняття Конституції та вибори Президента України	21,5 %
Поміж подій останнього часу визначними для розвитку державності названо здобуття незалежності, прийняття Конституції та вибори народних депутатів до Верховної Ради України	20,1 %
Поміж подій останнього часу визначними для розвитку державності названо здобуття незалежності, прийняття Конституції, вибори Президента та народних депутатів до Верховної Ради України	3,2 %

Продовження табл. 1.13

Не дали жодної відповіді	1,1 %

Найбільша кількість респондентів, а саме, 49,1 % назвали визначними подіями для розвитку української державності дві - здобуття незалежності та прийняття Конституції України. Напевно цей кількісний показник не є випадковим, оскільки респондентам було запропоновано повний перелік подій, з яких врешті - решт погодилось лише 3,2 % опитаних. Хоча 21,5 % респондентів, окрім здобуття незалежності та прийняття Конституції України, історичною подією назвали вибори Президента України, але цілком проігнорували іншу подію - вибори народних депутатів до Верховної Ради України. В той час як 20,1 % респондентів зробили навпаки, тобто поряд зі здобуттям незалежності та прийняттям Конституції України історичною подією вважають вибори народних депутатів до законодавчого органу країни, але вибори Президента України до ряду таких подій не відносять. На нашу думку це свідчить про поширення процесів структурування українського суспільства, зокрема, серед студентської молоді. З іншого боку, такий розподіл відповідей дозволяє зробити висновок про те, що кожен п'ятий опитаний визначився в своїй прихильності до законодавчої та виконавчої гілок влади.

Слід зауважити, що 4,8% опитаних визначною історичною подією назвали лише здобуття Україною незалежності, а інші події цілком свідомо проігнорували, що дає право зробити висновок про негативну оцінку даною групою респондентів інших подій, що мали місце після здобуття Україною статусу незалежної держави. До цієї ж групи респондентів можна умовно віднести й 1,1 % опитаних, які взагалі утримались від відповіді.

Про моральність та вихованість респондентів говорять їхні відповіді на запитання 010 основної анкети, що представлені у поданій нижче

таблиці.

Таблиця 1.14

Відповіді респондентів на питання 010 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники
Прохання допомоги незнайомій людині викликає бажання відгородитися від чужих проблем	2,4 %
Прохання допомогти незнайомій людині викликає бажання надати допомогу.	68,9 %
Важко відповісти	28,7 %

Основна маса опитаних, майже 70% очевидно є людьми моральними, оскільки готові надати допомогу незнайомій людині, а 2,4% респондентів відчувають бажання відгородитися від чужих проблем, при цьому все ж таки ними не заперчується можливість надання такої допомоги. Оскільки такими респондентами власноручно не зроблено ніяких уточнень щодо конкретизації своєї позиції, тобто не використана можливість зробити доповнення, то цей факт не дає можливості нам вважати 2,4% опитаних цілком аморальними людьми.

Значна частина 28,7% респондентів утрималась від відповідей, що може бути результатом не лише прояву їхньої байдужості, а й щирості у певному розумінні. Це доводять якісні і кількісні показники відповідей на запитання 030 основної анкети.

Таблиця 1.15

Відповіді респондентів на запитання 030 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники
Завжди поступаються місцем в громадському транспорті пасажиром з дітьми, інвалідам та літнім людям	66,7 %

Продовження табл. 1.15

Інколи поступаються місцем в громадському транспорті пасажирам з дітьми, інвалідам, літнім людям	27,8 %
Ніколи не поступаються місцем в громадському транспорті пасажирам з дітьми, інвалідам, літнім людям	1,2%
Важко відповісти	4,3 %

Як видно з поданої вище таблиці кількісні показники відповідей на запитання 030 і 010 є досить близькими. Компаративний аналіз їх свідчить про валідність отриманих результатів. Кількісні зміни в основній групі складають мінус 2,2%, у другій за розміром групі - 0,9%. У той же час з'явилась принципово нова група респондентів, які залюбки стверджують власну аморальність. На щастя, в кількісному відношенні - це невелика група, яка містить 1,2% від загальної кількості опитаних. Напевно до неї можна віднести і прихильників епотажу, які попри все дають свідомо неправдиві, але вражаючі своїм цинізмом відповіді. Та все ж вони не єдині, а тому дані результати дозволили дійти висновку про необхідність удосконалення морального виховання студентської молоді.

Одним з основних завдань констатуючого експерименту було дослідження стану національної самосвідомості студентської молоді та можливостей формування її у процесі театралізації народних свят. З цією метою в основну анкету було введено цілий ряд запитань, які, з одного боку, дозволяли виявити рівень національної самосвідомості респондентів, а з іншого, визначити саме ті можливості її формування. Таким чином, значну кількість питань було присвячено виявленню знань реалій української культури та історії. Цікавими виявилися результати відповідей на ці запитання.

Таблиця 1.16

Відповіді респондентів на питання 031 основної анкети.

Варіанти відповідей	Кількісні показники
До історії періоду Київської Русі ставляться як до історії народу України	94,6 %
До історії Київської Русі ставляться як до історії Росії	4,2 %
Не визначилися	1,2 %

Таблиця 1.17

Якісні і кількісні показники відповідей респондентів на питання 032 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Пригадали ім'я лише одного гетьмана українського козацтва	6,8 %
Пригадали імена лише двох гетьманів українського козацтва	13,9%
Пригадали імена лише трьох гетьманів українського козацтва	28,7 %
Пригадали імена чотирьох гетьманів українського козацтва	31,4%
Пригадали імена п'яти гетьманів українського козацтва	29,2 %

Аналіз якісних і кількісних показників відповідей на запитання 032 основної анкети свідчить про те, що респонденти цілком обізнані з історією України, тому загальна кількість абсолютно вичерпних відповідей склала 29,2% опитаних, у той час як сумарна кількість позитивних відповідей респондентів, які пригадали імена чотирьох і п'яти гетьманів разом складає 60,6 % від загальної кількості опитаних.

Респонденти знайомі також з іменем українського народного героя, полковника Івана Богуна: 91,5% опитаних. Це доводить обґрунтованість

викладеного вище висновку. Так само, як і результати відповідей на запитання 034 та 035 основної анкети. Правильні відповіді щодо часу обрання Центральної Ради та прізвища її Голови дали відповідно 93,7% та 96,9% респондентів.

Тропіки гірше виглядають якісні й кількісні показники відповідей на запитання, що стосується різноманітних українських народних обрядів і свят. Знання респондентів у царині народних звичаїв важко назвати вичерпними і ґрунтовними, а тому і відповіді на запитання, що стосуються звичаєвої сфери переконують у необхідності посилення уваги до вивчення її. Динаміку даних показників можна простежити на поданих нижче таблицях.

Таблиця 1.18

Якісні і кількісні показники відповідей на питання 020 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Слушні відповіді стосовно часу проведення українського народного свята Коляда	65,3 %
Помилкові відповіді стосовно часу проведення українського народного свята Коляда	31,9%
Від відповіді утримались	2,8 %

Аналіз кількісних і якісних показників відповідей показав, що більше третини опитаних не знають звичаїв українського народу, а це означає, що вони не включені в соціокультурний процес творення й відродження української культури. А тому одним із головних завдань нашого дослідження є завдання організації експериментальної роботи саме в царині культури з широким використанням можливостей театралізації народних

обрядів і свят, а також включення широких верств студентства в культуротворчий процес з метою їхньої самореалізації, самовираження, саморозвитку. Тим більше, що майже сорока відсоткам респондентів не доводилось брати участі у святкуванні українського народного свята Коляда.

З іншими народними святами респонденти знайомі ще менше. У кращому разі вони мають теоретичні відомості з курсу "Українське народознавство", що ж стосується безпосередньої їхньої участі у народних святах, то кількісні і якісні показники відповідей виглядають таким чином:

Таблиця 1.19

Відповіді респондентів на питання 025 основної анкети

Назва свята	Брали участь	Не доводилось брати участь	Утримались від відповіді
Коляда	60,8 %	37,6 %	1,6%
Покрова	57,3 %	41,5 %	1,2%
Зелені свята	54,9 %	42,7 %	2,4 %
Свято Колодія	12,5 %	84,2 %	3,3 %
Івана Купала	9,2 %	88,9 %	1,9%
Різдво	78,1 %	20,5 %	1,4%

Як видно з наведеної таблиці одним з найпопулярніших народних свят у студентської молоді є свято Різдва. В ньому, а точніше у різдвяних вертепах брали безпосередню участь 78,1 % опитаних. У той же час 20,5% не доводилось брати участі у цьому святі, а 1,4% респондентів відповідей утримались.

Найменш відомими, а точніше такими, в яких брали участь найменша кількість опитаних, виявились свята Івана Купала, Колодія. Зелені свята, Покрова. Так, народне купальське свято відоме частіше всього виключно

своєю назвою. Як свідчать результати відповідей лише 9,2% опитаних брали безпосередню участь у його святкуванні. 88,9% респондентів не мали такої можливості. Це виявилось досить типовим явищем для Львівщини. Напевно тому значна частина респондентів не розуміють природи походження свята Івана Купала, оскільки 40,4% опитаних вважають його християнським, а 56,9% - народним, при цьому від відповіді утримались 2,7 % респондентів.

Дещо закономірним, на наш погляд, були відповіді на запитання 011 основної анкети, що стосувалося Марени - типового персонажу народного свята Івана Купала.

Таблиця 1.20

Кількісних і якісних показників відповідей респондентів на питання
011 основної анкети

Якісні показники	Кількісні показники
Марена - це назва літературного твору А. Франса	9,2 %
Марена - це назва кінокартини Ф.Фелліні	10,5 %
Марена - це назва картини Ван Гога	6,3 %
Марена - це назва персонажу народного свята	66,8 %
Марена - це назва скульптури О.Родена	7,2 %

Як видно з даної таблиці 33,2% респондентів (сумарна кількість неправильних відповідей) не лише ніколи не брали участі в народному святі Івана Купала, а й ніколи не чули імена традиційних героїв, точно так, як ніколи не чули про символіку та атрибутику згаданого свята. Саме про це свідчать кількісні і якісні показники відповідей на питання 021 основної анкети, які містяться у поданій нижче таблиці.

Таблиця 1.21

Показники відповідей респондентів на питання 021 основної анкети

Якісні показники	К-ні показники
Вважають, що гільце є атрибутом народного свята Колодія	15,4%
Вважають, що гільце є атрибутом народного свята Коляда	8,3 %
Вважають, що гільце є атрибутом народного свята Івана Купала	34,5 %
Вважають, що гільце є атрибутом народного свята Покрова	25,7 %
Вважають, що гільце є атрибутом народного свята Маковія	16,2%
Вважають, що гільце є атрибутом народного свята Андрія	15,3 %

Що ж стосується купальських пісень, то тут взагалі досить суперечлива картина. Результати відповідей респондентів дозволяють зробити висновок про те, що 51,2 % опитаних вивчали чи записували колись купальські пісні. 48,8 % - цього не робили. Знають же і співають їх лише 43,4%, решта (56,6%) опитаних не знають і не співають їх, хоча 7,8% респондентів з числа останніх, стверджували, що колись вивчали чи записували купальські пісні.

Слід зауважити, що нами проаналізовано збірки народних пісень Львівщини / 133, 134, 142, 143 /, в яких знайдено було аж ... 2 купальські пісні! Цей факт є прямим доказом того, що свято Івана Купала на Львівщині сьогодні, на жаль, є майже забутим з невідомих причин. Однією, з яких, напевно, можна вважати релігійну позицію неприйняття язичницького свята, яке церковники й сьогодні називають “поганським” [197, 10].

Так чи інакше, а купальське свято в Галичині за сучасних умов тільки починає відроджуватись і, на щастя, молодь виявляє до нього природній інтерес. Тому ми дійшли висновку щодо обов'язкового включення в експериментальну програму заходів, спрямованих на підтримання цього

інтересу та залучення до народного святкового дійства широких верств студентської молоді з метою формування у неї національної самосвідомості.

Чималу надію щодо можливостей вирішення даної проблеми вселяє той факт, що відповіді на запитання 036 основної анкети "Яке з народних свят найбільше приваблює вас?" доводять справедливість нашого припущення. Кількісні і якісні показники їх можна простежити на поданій нижче таблиці.

Таблиця 1.22

ПОКАЗНИКИ ВІДПОВІДЕЙ НА ПИТАННЯ 036 ОСНОВНОЇ АНКЕТИ

Якісні показники	Кількісні показники
Найбільш привабливим назвали свято Івана Купала	69,7 %
Найбільш привабливим назвали свято Масляної	15,2%
Найбільш привабливим назвали свято Різдва	13,4%
Найбільш привабливими назвали інші свята	1,7%

На запитання "В якому з народних свят ви хотіли б взяти участь?" респонденти відповіли таким чином:

Свято Івана Купала	- 68,1 %
Свято Масляної	- 16,9 %
Свято Різдва	- 12,3 %
Інші свята	- 2,7 %

Порівняльний аналіз кількісних показників відповідей респондентів на ці два запитання доводить, що у студентської молоді сформувався сталий інтерес до народного свята Івана Купала. Коефіцієнти кореляції по всіх позиціях не є високими, зокрема, щодо купальського свята він становить 1,6%, Масляної - 1,7%, Різдва - 1,1%, інших свят - 1,0%. При цьому зростання інтересу зафіксовано лише по двох позиціях - Масляної та інші

свята. Щодо першого з названих, то, напевно, це зумовлено часом проведення опитування, що проводилось напередодні Масляної, а також мотиваційними інструкціями та настановами викладачів-консультантів, які запевнили респондентів у тому, що експериментальну роботу буде побудовано з урахуванням інтересів, смаків та побажань аудиторії.

У решті позицій спостерігалось зменшення інтересу до об'єктів попереднього власного вибору. Нам не вдалося встановити причини та мотиви цього спаду. На щастя кількісні показники останнього не є суттєвими, а тому не викликають серйозного занепокоєння.

Цілковиту впевненість щодо правильності добору засобів формування національної самосвідомості студентської молоді надають нам відповіді респондентів на запитання 026 основної анкети: “Які почуття та враження виникають у вас у той час, коли ви берете безпосередню участь в українському народному святі?”. Кількісні і якісні показники їх є достатньою мірою показовими, красномовними й переконливими у відображенні великої емоційної й виховної сили театралізації народних свят.

Таблиця 1.23

Відповіді респондентів на питання 026 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники
Почуття байдужості до того, що відбувається	4,9 %
Враження красивого дійства, в якому було б краще не брати участі, а спостерігати його зі сторони	9,4 %
Враження сильного емоційного піднесення, відчуття себе часткою єдиної родини	72,1 %
Важко відповісти	13,6 %

Як видно з наведеної вище таблиці, 72,1% опитаних стверджують, що безпосередня участь у народному святі викликає у них враження сильного емоційного піднесення та відчуття себе часткою єдиної родини.

Решта опитаних, а це 27,9% від загальної кількості, розподілилися таким чином: 13,6% не визначилися у своєму ставленні до українських народних свят. До цієї ж групи можна віднести умовно “байдужих”, їх 4,9%, а також спостерігачів, які стверджують, що у них виникає враження красивого дійства, яке краще було б спостерігати зі сторони, їх 9,4%.

Отже, одним із завдань формування національної самосвідомості студентської молоді, виходячи з результатів опитування генеральної сукупності на констатуючому етапі дослідження, буде подолання байдужості молоді до культурної спадщини українського народу, зокрема, народних звичаїв, обрядів і свят. Дане завдання повинно знайти своє відображення як у стратегії, так і у тактиці нашої експериментальної роботи.

Таким чином, результати, одержані на констатуючому етапі дослідження, дозволяють визначити стан сформованості національної самосвідомості студентської молоді мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти Львівщини.

Нульовий рівень національної самосвідомості, тобто її відсутність у ході нашого дослідження, зафіксовано не було. Респондентів, які не дали відповідь на питання щодо своєї національності, а це 1,6% від загальної кількості опитаних, не можна віднести до категорії людей з повною відсутністю національної самосвідомості тому, що, по - перше, невідомо з яких причин у них відсутні відповіді на це запитання. По - друге, цей факт не означає, що вони не усвідомлюють свою національну приналежність. По - третє, подальші відповіді респондентів дають право вважати, що людей, які б не усвідомлювали свою національність, серед опитаних не було. Вірогідність протилежного досить незначна, її можна обчислити за відомою

в теорії відносності формулою $X = \frac{Y}{H}$. Де X - це вірогідність, Y - відома величина, що піддається обчисленню, H - умовна величина, що дорівнює 1.

В конкретному випадку дана формула виглядає приблизно так ($X = \frac{161}{0.006} =$

Низький рівень обчислено як середньо арифметичний на основі результатів опитування генеральної сукупності. Він становить 18,9% опитаних.

Середній рівень обчислено за тією ж методикою, він складає 64,8% респондентів.

Високий рівень зафіксовано у 16,3 % респондентів від загальної кількості опитаних.

Загальний стан сформованості національної самосвідомості студентської молоді мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей тих вищих закладів освіти України, де нами було проведено констатуючий експеримент, можна вважати переважно задовільним, щодо співвідношення її рівнів та кількісних і якісних характеристик, то їх можна простежити у наступній діаграмі.

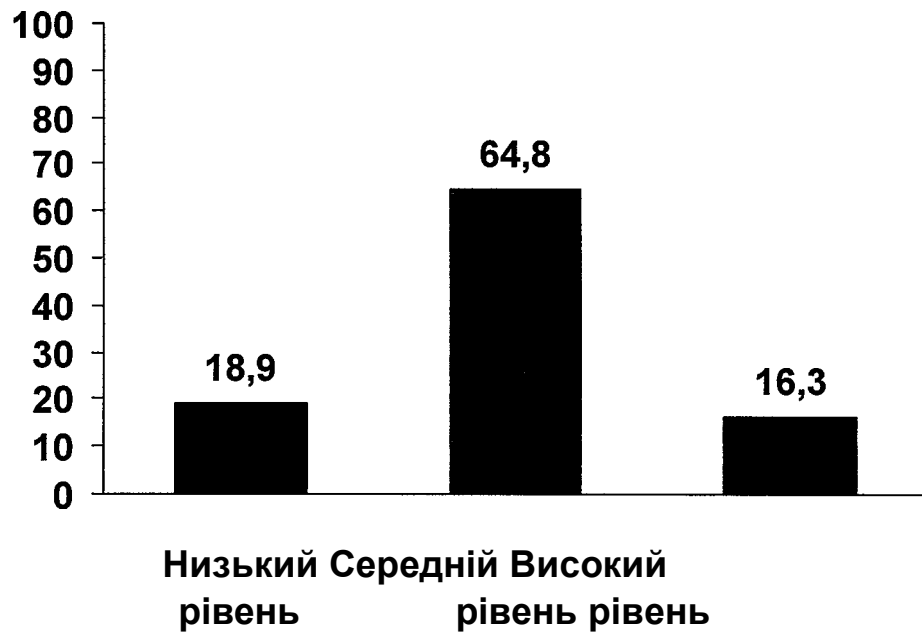

Рис. 1.1 Діаграма співвідношення рівнів національної самосвідомості студентської молоді.

Нагадаємо, що генеральна сукупність налічувала 896 респондентів.

Абсолютна кількість опитаних студентів, у яких було зафіксовано низький рівень сформованості національної самосвідомості, становить 169 осіб.

Абсолютна кількість респондентів, у яких було зафіксовано середній рівень сформованості, становить 581 чоловік.

Абсолютна кількість опитаних студентів, у яких було зафіксовано високий рівень сформованості національної самосвідомості становить 146 чоловік.

Таким чином, дані результати констатуючого експерименту, отримані в ході дослідження стану сформованості національної самосвідомості студентської молоді мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти Львівщини, дозволяють зробити ряд істотних висновків:

1. Педагогічний процес формування національної самосвідомості студентської молоді потребує наукового забезпечення практики проведення його, вибору пріоритетних напрямів, змісту, форм, методів та засобів виховного впливу з урахуванням нових соціально-політичних, правових, економічних умов, що стали реальністю за роки незалежності України.

2. Навчальний курс "Українське народознавство", що вивчається студентами мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти України, поряд з іншими дисциплінами, такими як "Ділова українська мова", "Історія України", "Українська література", "Українська і зарубіжна культура" тощо, є одним з тих предметів, які сприяють формуванню національної самосвідомості студентської молоді. Під час усного опитування, проведеного у межах даного дослідження, з цим погодились 94,7% опитаних викладачів і 91,5% студентів вищих закладів освіти України.

3. Загальний стан національної самосвідомості студентської молоді, яка входила в коло генеральної сукупності, є скоріше незадовільним, аніж навпаки, оскільки 64,8% опитаних мають середній рівень, лише 16,3% - високий, але 18,9% - низький рівень національної самосвідомості, що пояснюється недосконалістю системи її формування, посиленням кризових явищ в економіці, політиці, культурі, які негативно впливають на молодіжне середовище та не сприяють національному вихованню молоді.

4. Суттєві прогалини в знаннях українських народних звичаїв, традицій, обрядів і свят, виявлені у молоді в ході констатуючого експерименту зумовлені, у тому числі, низьким загальним рівнем національної самосвідомості респондентів. Тому залучення їх до вивчення, відродження, відтворення, збереження та передачі наступним поколінням національних звичаїв, обрядів і свят слід вважати одним з основних та пріоритетних

напрямів формування і розвитку національної самосвідомості студентської молоді.

Висновки до розділу 1

Аналіз філософської, культурологічної, соціологічної, українознавчої, мистецтвознавчої, психолого-педагогічної літератури та результати констатуючого етапу дослідження дозволяють зробити висновок про те, що формування національної самосвідомості студентської молоді є складною педагогічною проблемою, гострота і нагальність якої доводять необхідність та невідкладність її вирішення в Україні.

Слід зазначити, що національна самосвідомість, як така, у філософському розумінні є складним інтегративним утворенням, сутність якого полягає у рефлексії особистості до своєї нації, що у разі динамічного розвитку і становлення, ефективного виховання і самовиховання характеризується усвідомленням свого національного коріння, причетності до історії, культури свого роду, нації, їхніх чеснот і вартостей, які визначають національний ідеал, а також усвідомленням свого місця і ролі в процесах державотворення.

Проведений аналіз концепцій розв'язання педагогічного завдання формування національної самосвідомості в педагогічній літературі свідчить про те, що дана проблема, у науковому розумінні, в основному поставлена, визначено її місце і значення в системі виховання особистості. Однак недостатньо розроблені методи, засоби конкретного втілення її в навчально-виховний процес, української, зокрема вищої школи.

У той же час, формування національної самосвідомості студентської молоді, з огляду на поширення і зростання процесів державного будівництва незалежної України, складає значну й актуальну педагогічну проблему як на

науково - теоретичному, так і на емпірично-практичному рівнях, об'єктивна реальність зумовлює необхідність зрушень у спрямуванні науково-педагогічних досліджень та вузівської практики на розв'язання численних і невідкладних педагогічних завдань національного виховання.

У процесі дослідження історичних аспектів та наукових передумов формування національної самосвідомості ми дійшли висновку, що розв'язання даної проблеми не торкалося запропонованих нами засобів та стосувалося інших вікових категорій, здебільшого, молодших школярів, а тому студентська молодь, як об'єкт формування національної самосвідомості, залишалась практично поза увагою дослідників.

У результаті проведеного аналізу філософської, культурологічної, мистецтвознавчої, психолого-педагогічної літератури та узагальнення педагогічного досвіду в царині національного виховання нами були визначені критерії та рівні сформованості національної самосвідомості студентської молоді, валідність яких була доведена у ході констатуючого експерименту.

Педагогічна проблема формування національної самосвідомості студентської молоді повинна вирішуватись на науковій основі з урахуванням нових соціально-політичних, правових, економічних умов, що стали реальністю за роки незалежності України.

У ході констатуючого етапу дослідження виявлено суттєві прогалини в знаннях українських народних звичаїв, обрядів і свят, чим зумовлено низький рівень та незадовільний стан сформованості національної самосвідомості студентської молоді. На підставі цього зроблено висновок про об'єктивну необхідність залучення широких верств студентства не лише до теоретичного вивчення народних звичаїв, обрядів і свят, а й до участі в них з метою забезпечення їх виховного впливу.

На основі результатів теоретичного аналізу та констатуючого експерименту ми дійшли висновку про можливість розв'язання педагогічної проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді засобами театралізації народних свят у разі виконання таких умов:

а) створення програми формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі вивчення навчального курсу "Українське народознавство”;

б) спрямування означеної вище програми на практичне засвоєння теоретичних знань щодо українських звичаїв, обрядів і свят;

в) уникнення етнографізму, побутовізму, поверховості в розкритті ідейно - морального, духовного потенціалу народних звичаїв, обрядів, свят і реалізація українознавчих підходів, інтегративних знань із психологічних, філософських, політичних проблем, що стосуються рідного народу, Батьківщини з метою поглиблення формування в студентів національної самосвідомості;

г) використання театралізації з метою активізації учасників народних обрядів і свят, з одного боку, та посилення виховного впливу на всіх учасників святкового дійства, з іншого. Тобто піднесення процесу виховання національної самосвідомості студентства на вищий рівень.

Об'єктивність даних висновків було цілком підтверджено в процесі формулюючого етапу дослідження, методиці та ходу проведення якого присвячено наступний розділ дисертації.

РОЗДІЛ 2

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТСТВА ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ НАРОДНИХ СВЯТ

Основним матеріалом для побудови даного розділу слугували узагальнення й висновки, зроблені автором на основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури, результатів констатуючого етапу дослідження, власного педагогічного досвіду, а також методика, хід і результати формуючого експерименту.

Поряд з розв'язанням основного завдання формування національної самосвідомості студентської молоді у ході цього етапу дослідження вирішувалось завдання щодо визначення його ефективності, а також умов, за яких воно набуває ознак ефективності. Все це детально розглянуто як у 1, так і в 2 підрозділах даного розділу дисертації.

Означимо, передусім, той факт, що у своїй експериментальній роботі ми виходили з того, що народні обряди і свята належать до царини звичаїв, якими з давніх - давен регулювалося людське життя.

Звичай на практиці закріплював знання й навички з основ права, моралі, культури, виховання, естетики, етики, психології, філософії, мистецтва та багатьох інших галузей знань, адже в ньому були елементи валеології, медицини, природознавства, міфології, риторики, логіки, українознавства. Знання і звичаї не піддавалися сумніву, вони носили, скоріше, апріорний характер, а тому мали не тільки інформативне, а й імперативне призначення - вони виховували молодь. Таким чином, звичаї спонукали до закріплення їх у процесі дії на практиці.

Саме тому сучасній молоді потрібно мати не лише історичні відомості про українські народні обряди і свята, а й бути безпосередніми

учасниками їх, тобто практично закріпити звичаї свого народу, в яких закладено основи національного виховання. Викликати у них інтерес і бажання, залучити їх до творчого процесу створення драматургії свята, до безпосередньої участі у святковому дійстві можна за допомогою включення їх у процес театралізації народних свят. Саме театралізація, як відомо, залишаючись засобом дієвого їх вирішення, впливає на емоційну сферу людини, викликає у неї емпатичні почуття та сприяє її вихованню та самовихованню.

Розуміння ж свята лише як факту дозвілля без врахування всього складного комплексу органічної його єдності аксіологічних, гносеологічних, комунікативних, рекреаційних і виховних функцій, на нашу думку, було б обмеженим, помилковим.

Українське народне свято розглядається нами як невід'ємна складова частина народної педагогіки, а тому не є випадковим той факт, що формуючий експеримент побудовано на використанні театралізації як засобу посиленого виховного впливу на формування національної самосвідомості студентської молоді шляхом практичного засвоєння національних звичаїв, які містяться в українських народних обрядах і святах.

Відомий український етнограф і фольклорист О.Воропай писав: “Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Коли ми почнемо приглядатися, то побачимо, що звичаї нашого народу на диво між собою близькі. Хто його знає, чи не є саме ця близькість звичаїв тим цементуючим матеріалом, що перемагає своєю міццю всі інші сили, які працюють на руйнування єдності нашого народу” [37, 5 - 6].

У створенні програми та методики експериментальної роботи ми виходили з того, що предмет нашого формування є результатом, певною

мірою, життєвого досвіду кожної особистості, а не лише нашого, нехай і цілеспрямованого втручання у процес її виховання. Зміст згаданої вище програми розкрито у наступному розділі.

Ефективність експериментальної роботи у нашому дослідженні визначалась як єдиними вимогами й критеріями сформованості національної самосвідомості, з одного боку, так і порівняльним аналізом результатів експериментальних та контрольних груп, з іншого.

2.1. Театралізація як засіб посилення виховного впливу народних свят

Поняття "театралізація"⁴⁴, "театралізоване свято"⁴⁴, "театралізований концерт"⁴⁴ були введені у науковий обіг лише в кінці 60 - х на початку 70-х років ХХ століття відомим радянським вченим, режисером, педагогом, театральним діячем професором І. М.Тумановим [175, 3]. Однак це зовсім не означає, що театралізація як творчий прийом, як спосіб дієвого вирішення концерту, вистави чи свята з'явилася лише у ХХ столітті. "Практично всі різновиди народних свят - пише А.І.Чечетін, - мали і мають театралізований характер або ж містять у собі елементи театралізованих дій. Це визначається обрядово - видовищними формами святкової культури, святкового життя народу" [192, 176-177].

Феномен театралізації і можливості посилення нею виховного впливу, місце, роль та значення її у святі та процесі виховання поспіль в різні часи досліджували Д.М.Генкін, Ю.П.Єлісовенко, А. А. Конович, А. П. Обертинська, М. Г. Розовський, В.А.Триадський, І. Г. Шароєв та інші.

Так, Д. М. Генкін визначав театралізацію одним з основних засобів педагогічного впливу на емоції учасників святкового дійства. Ю.П.Єлісовенко - як творчий прийом дієвого вирішення народного свята та посилення його виховного впливу. А.А.Конович - як спосіб активізації учасників святкового дійства. А.П. Обертинська - як спосіб драматизації гри, вистави, свята, М.Г.Розовський - як стрижень видовища, В.А.Триадський - як прийом активізації емоційного стану учасників свята, Ш.Г.Шароєв - спосіб дієвого вирішення документального й художнього матеріалу.

І.М.Туманов з певною мірою умовності розподіляє всіх учасників театралізованого свята на дві основні групи: "...безпосередніх активних учасників і, якщо так можна висловитись, пасивних учасників - глядачів. Але пасивні вони лише доти, поки не почалось святкове дійство. У ході свята, тема якого їм близька й дорога, а форма зрозуміла і захоплююча, глядачі починають співпереживати, активно відгукуються на вплив. Це може бути виражено оплесками, різними емоційними переживаннями, тобто в певні моменти ці дві сторони об'єднуються, між ними встановлюється тісний зв'язок - контакт між дією і її сприйняттям" [175, 13].

Сутність та зміст поняття "театралізація" та "театралізоване свято" розкрив радянський вчений А. І. Чететін: "Структурну основу та саму сутність драматургії театралізованого масового свята (також як і драматургії театральної та будь-якої іншої) складають єдина драматична дія, яка специфічно відображає, моделює важливий і суттєвий процес реального життя" [192, 179].

Таким чином, переважна більшість вчених, які переймалися проблемами театралізації, відзначали той факт, що вона будується не на порожньому місці, а на драматичній дії, яка певною мірою перетворює документальний та художній матеріал в неодмінно драматургічний, а виконавців і глядачів - у безпосередніх учасників свята, на яких здійснюється посилений виховний вплив, оскільки у них водночас відбувається практичне закріплення певних звичаїв. Саме на цій властивості театралізації і побудована, зокрема, гіпотеза даного дисертаційного дослідження.

Методика нашої експериментальної роботи базується на діяльнісному підході, глибоко дослідженому С.Л. Рубінштейном, що передусім міститься в сформульованому ним принципі єдності свідомості і діяльності. Суть його полягає у тому, що "...відображення об'єктивної

дійсності людською свідомістю завжди пов'язане з активною діяльністю людей, витікає з неї, здійснюється у ній” [159, 27]. Саме тому засобом формування національної самосвідомості студентської молоді нами обрано театралізацію народних свят, що є різновидом творчої діяльності, спрямованої на перетворення пасивного глядача на активного учасника свята.

Суть формуючого експерименту полягала у тому, що студентам експериментальних груп, окрім теоретичних знань з українських народних звичаїв, обрядів і свят, пропонували взяти участь у створенні драматургічного матеріалу, тобто театралізації певних народних свят, а потім до втілення її на святковому майданчику. Таким чином, виховний вплив здійснювався в процесі театралізації народного свята. Зауважимо відразу, що, по-перше, ця робота проходила під контролем педагога, по - друге, методика формування національної самосвідомості студентства не обмежувалась лише створенням драматургічної основи свята - його театралізації. Цим все лише починалось.

Далі студенти експериментальних груп брали активну участь у підготовці, відтворенні, організації та проведенні саме тих українських народних свят, які з тих чи інших причин найменш відомі студентській молоді Львівщини. До таких свят, як не дивно, належать свята Івана Купала та Покрови. Про це свідчать дані констатуючого експерименту, а також, як вже зазначалось, відсутність купальських пісень у відомих збірках, складених за записами І. Франка [135,332-335] та О. Маковея [136, 100 — 102]. Останній факт, на наш погляд, доводить скоріше історично зумовлену закономірність, аніж несуттєву випадковість. До речі, студенти експериментальних груп виявили закономірне бажання взяти участь у відтворенні саме цих свят.

Слід відзначити, що процес вивчення "Українського народознавства"⁴⁴ студентами експериментальних груп був дуже насиченим, оскільки, окрім аудиторних занять, вони більше, ніж студенти контрольних груп, займалися самостійною роботою, що полягала у пошуку художнього матеріалу для театралізації, у відборі його, підготовці сценарію, у вивченні своїх ролей, народних звичаїв, у закріпленні їх на практиці, у проведенні репетицій і т.д.

"...Репетиційний період - один із важливих етапів самостійної практичної роботи студентів, він відрізняється особливою складністю і трудомісткістю та вимагає від них не лише знань, навичок і вмінь, але й терпіння, толерантності, культури спілкування"⁴⁴ [60, 88].

До того ж, репетиції супроводжувались постійним з'ясуванням суті тексту та підтексту святкової театралізованої дії, психології та характерів героїв, які так чи інакше відображають українську етнопсихологію. Все це не могло не впливати на складний багатоплановий процес формування національної самосвідомості учасників цих репетицій.

Важливими для визначення засобів формування національної самосвідомості у межах нашого дослідження виявилися думки видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, викладені ним у книзі "Народження громадянина", де він звернув увагу на те, що "емоційна цікавість до світоглядних істин, ідей, принципів, закономірностей - це, образно кажучи, той вогник, від якого спалахує порох переконаності"⁴⁴ [171, 517]. В.О.Сухомлинський неодноразово підкреслював винятково важливу роль та необхідність здійснення виховного впливу на емоційно-чуттєву сферу людини. З урахуванням саме цього положення була побудована наша експериментальна програма формування національної самосвідомості студентської молоді.

Українські народні свята й обряди є унікальною, синкретичною за своєю природою формою народної творчості, з якою сучасне студентство знайомиться, здебільшого у процесі вивчення навчального курсу "Українське народознавство". На жаль, викладання його у вищих закладах освіти України здійснюється переважно на теоретичному рівні. Тоді як за своєю суттю народні звичаї, обряди і свята є, передусім, галуззю практичного самовиявлення мистецьких ідеалів, смаків та здібностей народу.

До того ж, задля збереження і передачі наступним поколінням національно-культурного досвіду, що міститься у народних звичаях, обрядах і святах, та є змістом значної частини національних традицій, без яких не обходиться жоден народ, надзвичайно важливим є завдання не лише теоретичного осмислення молоддю сутності народних обрядів і свят, а й відчуття їхньої краси, самобутності й практичної значущості на емоційному рівні. На вирішення цього завдання, зокрема, і була спрямована наша експериментальна програма для студентів мистецьких та мистецько - педагогічних спеціалізацій вищих навчальних закладів. (Див. додаток А)

У ній, поряд з іншими знаннями з "Українського народознавства", чільне місце посідають відомості про народний святковий календар, зокрема, й той, що шанується на Галичині.

Таблиця 2.1

Традиційні українські народні свята, що побутують на Львівщині

Класифікаційні ознаки	Назва свята	Час проведення
Календарні свята	Новий Рік	31 грудня-1 січня щороку
	Різдво Христове	7 січня
	Коляда	8 січня
	Свято Василя	14 січня
	Водохрещтя	19 січня
	Великдень	квітень - травень
	Зелені свята	травень - червень
	Петрівчані свята	12 липня
	Маковея	14 серпня
	Спаса	19 серпня
	Покрови	14 жовтня
	Вечорниці на Андрія	13 грудня
Родинно-побутові свята	Весілля	Протягом року
	хрестини	протягом року
	поховальний обряд	протягом року

Слід звернути увагу на те, що свята Масляної та Івана Купала з невідомих причин вважаються забутими на Львівщині, а тому і не представлені у поданій вище таблиці.

Оскільки кожному українському народному святу притаманна своя пісенна палітра, ми зробили ще одну спробу пошуку складових, які наповнюють одне з найвідоміших свят - Івана Купала. Спроба виявилась вдалою - нам поталанило знайти аж дві купальські пісні: "А де наше купайло стояло" та "У лузі, у лузі червона калина", які було включено до збірки "Пісні з Львівщини" [148, 57 - 58].

Усе це засвідчує, що колись в Галичині співали купальські пісні, а відтак святкували й Івана Купала, та з плином часу з невідомих причин майже забули його.

Проте купальське свято своїм корінням сягає сивої давнини. Воно завжди символізувало розвій і розквіт природи, час і стан її найвищого життєвого піднесення.

Згідно з письмовими пам'ятками, що дійшли до нас з давніх часів, Івана Купала з дохристиянської ери мало вже визначену, усталену й постійну дату святкування - в ніч з 23 на 24 червня (за старим стилем), відповідно з 6 на 7 липня за новим. Цим яскравим народним святом починалося землеробське літо, з одного боку, а з іншого - закінчувалося зростання сонячного дня. Окрім того, воно слугувало певною віхою періодичності річного життя, яке, як і вік людини, з давніх - давен, обчислювали літами. Зрозуміло, що семантика і етимологія слів, які визначають пору року і вік людини, не є випадковими.

Слід зауважити, що час проведення цього свята обрано у відповідності до сонячного й місячного циклів, знаннями про які, напевно, володіли наші предки: "...иметь же година стихия: весна, лето, осень, зима. Весна ибо начинается от 24 марта луны до 24 июня, и оттоле начинается лето по 24 сентября, и оттоле начинается осень до 24 декабря, и оттоле начинается зима до 24 марта луны..." [154, 202].

У різних регіонах України свято Івана Купала святкують по - різному, та все ж основними невід'ємними елементами його були й залишаються такі: обряд очищення вогнем, ворожіння на вінках, обряд очищення водою (омовіння), купальські пісні, танці й хороводи навколо Купала.

Видатна українська поетеса Леся Українка в 1893 році зробила чудовий опис цього свята: "В Звягільському повіті хлопці розкладають

вогнище, а дівчата прикрашають деревце - берізку. Прикрашають її вінками, бантами і запаленими свічками. Дерево це називається Купало. Самі дівчата одягають великі вінки з різних трав і квітів і мають при собі ще по вінку. Вони водять хороводи навкруги деревця, хлопці тим часом стрибають крізь вогнище. Часом хлопці намагаються вихопити деревце, тоді дівчата захищають його і співають про парубків "колючі" жартівливі пісні... Коли відспівають Купала, дівчата ворожать на вінках, одна загадує на себе, інша - на хлопця: якщо вінки зійдуться на воді, значить дівчина буде в парі зі своїм хлопцем".

"...На Волині ще у багатьох місцях затримався звичай справляти стародавнє свято Купала.

У Ковельському повіті справляють Купала так: звечора хлопці крадуть де-небудь солом'яника старого, власне крадуть, бо просити не годиться. Солом'яника того звать козубом. Того козуба хлопці тягнуть по селу, біжучи як найшвидше і співаючи, а на зустріч їм виходять люди і роблять перейму, себто складають на вулиці тріски, поліна, старі кошики та інше - знадоби для купальського вогнища. Все те хлопці збирають і пакують у козуб. Таких перейм буває кілька і хлопці ледве можуть зібрати все паливо. Козуба виносять на вигін за село. Там же збирається цілий гурт людей, більше молодь, але й молодші молодиці, часами дехто із старих. Співають тільки дівчата та часом відповідають їм на співи й хлопці. Люди, що приходять дивитися на Купала, повинні принести з собою теж різний підпал. Доки вогнище палає, дівчата співають пісень, часом зачіпаючи хлопців у тих піснях; і тоді хлопці і собі відповідають, інколи піснями, частіше жартами. Взагалі весь час ведеться якесь жартівливе змагання дівчат з хлопцями. Коли козуб згорить до половини і вогонь трохи понижає, тоді хлопці починають стрибати через нього. Коли вогонь почне пригасати, всі

розходяться з піснями додому. Вогню купальського не гасять, а лишають його, щоб сам дотлів до останку" [179, 9 - 10].

Надзвичайно цікавою є святкова купальська символіка, яка відображає уявлення наших предків про Космос, світоустрій, природу, долю, щастя, любов.

Поміж основних символів, передусім, слід назвати коло, як одну з найдовершеніших геометричних фігур, що символізує сонце, в якому наші предки вбачали втілення родючості, добра, сили. На сталий характер сприйняття нашими предками цього символу вказують більшість дослідників, зокрема В.Мицик [132, 27] та С. Луцько [122, 34].

Символ сонця знаходить відображення у віночках, які споконвіку були й залишаються незмінним атрибутом купальського свята. Колись кожна дівчина на Купала плела вінок, намагалася прикрасити його чарівними квітками, бо для неї він символізував і щастя, і долю, й любов. З ним був пов'язаний давній обряд кидання вінків. Про нього співали в купальських піснях:

Заплету віночок,
 Заплету шовковий,
 На щастя на долю,
 На чорнії брови.
 Ой, пуцу віночок
 На биструю воду -
 На щастя, на долю,
 На милую вроду.
 Ой, пливи, віночку,
 Прудко за водою,
 На щастя, на долю,
 Милому зі мною.

До основних символів купальського свята віддавна належать вогонь і вода. Саме з ними пов'язані основні купальські обряди, що проводяться під час свята. Це обряд очищення вогнем та обряд омовіння водою. Напевно тому й сьогодні, не зважаючи на зрозумілий кожному анахронізм цих обрядів, вони в дещо спрощеному вигляді залишаються невід'ємними структурними елементами народного свята Івана Купала. Водночас, це є прикладом того, як деякі прадавні обряди з плином часу перетворилися в гру, яка за своєю суттю близька до театралізації.

На певні відмінності обряду та гри звернув свого часу увагу відомий український вчений О.І. Білецький. "Обряд взагалі пов'язаний з певним часом, місцем і обставинами, гру можна виконати будь-коли, в будь-якому місці і при найрізноманітніших обставинах. В обряді кількість дійових осіб здебільшого визначена у своєму максимумі і мінімумі; у грі вона довільна, і кількість учасників хору визначається, за винятком небагатьох випадків, кількістю бажаючих. В обряді головні дійові особи багато розмовляють (співають) і замало діють; гра дає можливість широко використовувати пантоміми, і часто виконавці тільки виконують те, про що співає хор. Обряд - справа серйозна, релігійна; гра - розвага і забава. Обряд - консервативний, він може забуватись, руйнуватись, але не може варіюватися з ініціативи учасників; гра допускає розвиток і природно переходить іноді у драматичну побутову сценку, у фарс, або комедію. Отже, в обряді є театральними лише елементи; гра майже завжди вже готовий, хоч і примітивний театр" [20, 283-284].

У той же час І.О. Волошин у своєму нарисі про витоки театру писав, "Вивчаючи елементи театру в усній народнопоетичній творчості, дослідники історії театру часто не розмежовують обряду і народної гри. Тим часом обряд і гра не те саме, хоч елементи гри наявні, наприклад, у так званій купальській, або у весільній обрядовості⁴⁴ [182, 11].

Отже, купальській обрядовості притаманний ігровий характер, а це в свою чергу, означає, що вона потребує театралізації, яка у нашому дослідженні виступає тактичним засобом досягнення стратегічної мети - формування національної самосвідомості студентської молоді.

"Надзвичайно оригінальним і цінним, з огляду на історію і сьогодення, є народне свято Івана Купала. Своїм корінням воно сягає дохристиянських часів язичницької пори, коли в основі світогляду первісної людини був культ природи, одухотворення всього довкілля" [192, 7].

Сучасна церква, як свідчить отець Іван Шевців з Австралії, до цього часу вважає свято І. Купала - "поганським святом" [197, 13].

На противагу першому друге свято, що призначалося для практичного втілення згідно з нашою експериментальною програмою, було християнське свято Покрови Пресвятої Богородиці. В Україні воно святкується фактично з часу прийняття православ'я князем Володимиром Красне Сонечко, онук якого, Ярослав Мудрий, віддав свою державу, Київську Русь, під Покров Пресвятої Богородиці.

Своєю заступницею вважали її і Запорізькі козаки, які на її честь у центрі Січі звели церкву Святої Покрови, зовні скромну, всередині чарівно оздоблену прекрасними іконами з золотою та срібною атрибутикою.

У роки лихоліття першої світової війни Пресвята Богородиця була Покровителькою Українських Січових Стрільців, другої світової - вояків УПА. Постановою Української Головної Визвольної Ради 14 жовтня 1942 року день свята Покрови було визнано святковим днем УПА.

Восени 1943 року Митрополит Андрей Шептицький, висвячуючи прапори полків Української дивізії "Галичина", просив Пречисту Діву Марію взяти під святий Покров українських юнаків, які йшли боронити волю України.

На жаль, в роки більшовицької навали і терору, в роки руйнування національних і духовних святинь Покрова залишалась святом лише в церкві та пам'яті людській.

З середини 80-х років ХХ століття, почав набирати обертів рух за відродження українських народних звичаїв і традицій. Святкування Покрови Пресвятої Богородиці стало поширюватися на теренах всієї України. Передусім на Львівщині, де в цей день вшановували пам'ять воїнів УПА та вояків інших українських військових формувань, потім на Волині, Поділлі та Буковині. З часом звичай святкування Покрови відродився у Києві, Запоріжжі, Харкові, Дніпропетровську і навіть у Криму.

Це прекрасне християнське свято містить у собі значний виховний потенціал, спрямований, передусім, на виховання моральних чеснот та формування національної самосвідомості молоді, а тому і вибір його для експериментальної програми був не випадковим і цілком свідомим.

Слід зазначити, що до початку експериментальної роботи ми підійшли зі значною добіркою сценаріїв 17-ти українських народних свят, у тому числі й Покрови та Купала. їх авторами були, зокрема, мій науковий керівник, кандидат педагогічних наук, доцент Ю.П.Єлісовенко, кандидат педагогічних наук, професор А.П.Обертинська, вчителі Т.Г.Савчин, С.П.Хміль, а також сам дисертант одноосібно та у співавторстві з науковим керівником [62, 2] та іншими авторами [86, 2]. Ці сценарії відігравали роль не лише запобіжників на той випадок, якщо студенти не спроможуться створити свій сценарій обраних для практичного втілення українських народних свят, а й деякою мірою прикладу театралізації. Саме тому нами було передбачено завчасне ознайомлення студентів з ними, що й дало свої результати під час самостійного створення студентами експериментальних груп сценаріїв українського народного театралізованого свята Івана Купала та свята Покрови Пресвятої Богородиці.

Необхідно відзначити, що формуючий експеримент було проведено на п'ятьох базах, на кожній з яких було організовано по одній експериментальній та одній контрольній групі. Експериментальні майданчики були розгорнуті, зокрема, в Дрогобицькому педагогічному університеті ім. Е.Я.Франка, Львівському державному вищому музичному інституті ім. М.В.Лисенка, Львівському вищому державному училищі культури і мистецтва, Львівському музичному училищі ім. С.П.Людкевича, Самбірському державному училищі культури.

Програму було виконано у повному обсязі у кожній експериментальній групі без збільшення аудиторного навантаження, передбаченого Навчальним планом на вивчення "Українського наоодознавства", частково за рахунок збільшення питомої ваги самостійної роботи студентів.

Всього до участі в формуючому експерименті було залучено 270 студентів, що складає більш ніж 30% від генеральної сукупності (896 чоловік). З них 135 осіб у експериментальних групах і така ж кількість у контрольних, тобто по 15% у кожній з них. Всього ж у дослідженні взяли участь, як вже зазначалося, 896 студентів, з якими експериментальну роботу проводило 19 викладачів, 12 доцентів, 6 професорів. їхні поради та побажання відносно предмету дослідження були враховані та допомогли в організації і проведенні експериментальної роботи.

У процесі формуючого експерименту, його організації і методиці проведення ми дотримувались таких умов:

створення експериментальних і контрольних груп студентів на всіх без винятку експериментальних майданчиках ;

проведення формуючого експерименту на основі розробленої нами програми й методики лише в експериментальних групах;

стратегічної цілі дослідження - формування національної самосвідомості студентської молоді.

Окрім цього, нами було враховано комплекс раніше отриманих ними знань, навичок та вмій з інших предметів та забезпечено міжпредметні зв'язки з педагогікою, психологією, історією України, історією мистецтва, художньою культурою, культурознавством, історією театру, історією музики, основами драматургії, режисурою, сценарною композицією та майстерністю актора, народною художньою творчістю.

З метою обов'язкового забезпечення практичної спрямованості дослідно-експериментальної роботи програма і методика проведення формуючого експерименту були зорієнтовані на забезпечення студентів знаннями технологічного порядку, які необхідні для оволодіння тактичними засобами, зокрема, театралізацією, з одного боку, та такими, які розкривають красу й природу української мови, невідомі сторінки історії України, походження її назви, звичаїв, обрядів, свят, традицій, культури, з іншого.

До того ж, програма й методика проведення формуючого експерименту були зорієнтовані на створення пакету практичних завдань для виконання студентами як в рамках зазначеного вище спецкурсу, так і поза його межами.

До перших можна віднести завдання, що передбачали феноменологічний аналіз конкретних українських національних звичаїв, обрядів, свят, їхньої історії, символіки, драматургії, дієвої лінії, наскрізної дії, сюжету, традиційних персонажів, їхнього характеру, з одного боку, та створення сценарного плану, сценарного ходу, його персоніфікації, дієвої лінії, наскрізної дії, сюжету, а зрештою театралізації, що створювалася власними силами студентів експериментальних груп, з іншого.

До других слід віднести, по-перше, створення сценарію, як драматургічної основи конкретного, визначеного програмою свята з обов'язковим використанням театралізації, як засобу посилення емоційного та виховного впливу на його учасників. По-друге, це створення сценарних планів та розробок інших українських народних свят на перспективу, які за умови їх запити в майбутньому могли б бути реалізовані студентами експериментальних груп самостійно.

Даний пакет практичних завдань був сформований дисертантом у співавторстві з науковим керівником та ініціативним колективом педагогів, які переймаються проблемами українського народознавства, національних звичаїв, обрядів і свят, та, здебільшого, виступали у ролі керівників експериментальних груп.

Таким чином, теоретичні знання з методики театралізації народних свят, української мови і літератури, історії України, історії культури, народної творчості, українського народознавства у ході вивчення спецкурсу повинні були систематизуватися, актуалізуватися і виявитися в сценарній розробці народного свята з використанням засобів театралізації. Вони можуть бути застосовані також у майбутньому, але скоріше тими фахівцями, які набули досвіду практичної роботи в студентські роки.

Дослідно-експериментальна робота будувалась з урахуванням незавершеності процесу формування національної самосвідомості студентської молоді, як до її початку, так і після, а також характеру її протікання в умовах навчально - виховного процесу у вищих закладах освіти. Це стало, деякою мірою, визначальним фактором, що зумовив вибір форм, методів і засобів експериментальної роботи, з - поміж яких були лекції, семінари, практичні та індивідуальні заняття, колективні й індивідуальні бесіди, різні форми самостійної роботи, ділові ігри та проблемні ситуації.

Тематичний план спецкурсу “Театралізація українського народного свята” передбачав:

а) висвітлення теоретичного матеріалу, пов’язаного, передусім, зі створенням драматургічної основи свята - сценарію та використанням у ньому засобів театралізації;

б) формування практичних навичок та вмій щодо використання художнього матеріалу, побудови ідейно-тематичного задуму сценарію, сценарно - режисерського ходу, наскрізної дії, сюжету, композиції сценарію українського народного свята;

в) підготовку силами студентів сценарію українського народного свята та його практичне втілення в конкретних просторово-часових умовах.

Слід зазначити, що формуючий експеримент відповідно до плану та програми проходив в 1997 - 1998 навчальному році протягом 3 і 4 семестрів, хоча формуючий етап дослідження тривав ще протягом 1999 календарного року і був присвячений дискрептивній роботі, тобто підготовці тексту дисертації.

Національно-культурний досвід студентів експериментальних груп, що набувався ними впродовж формування у них національної самосвідомості, складався з набутого раніше життєвого культурного досвіду, як базової основи, творчого тезаурусу, набуття якого стало можливим завдяки вивченню навчального курсу "Українське народознавство" та експериментальній роботі в межах даного курсу, що полягала в поглибленому вивченні українських народних звичаїв, обрядів і свят та першим спробам їхньої театралізації, зокрема українського народного свята Покрови Пресвятої Богородиці, що була здійснена восени 1997 року протягом 3 навчального семестру.

Вищезгаданий тезаурус поповнився також упродовж 4 семестру завдяки вивченню спецкурсу “Театралізація українського народного свята”,

створенню сценарію театралізованого свята Івана Купала та втіленню його на практиці, безпосередній участі в ньому студентів як організаторів та виконавців основних ролей, починаючи від асистентів режисера, і, закінчуючи акторськими роботами.

Таким чином, упродовж формуючого експерименту студенти експериментальних груп вивчили історію українських народних свят, поширили коло свого спілкування та мовленнєвої практики, підготували по два сценарії українського народного театралізованого свята, зокрема Покрови Пресвятої Богородиці та Івана Купала, а також взяли участь у підготовці, організації та втіленні їх на конкретних святкових майданчиках, виступили не лише в ролі організаторів, а й безпосередніх учасників та виконавців ролей всіх героїв святкового дійства, що, в свою чергу, сприяло закріпленню у них культурних звичаїв народу не лише на раціональному, теоретичному, а й на емоційно-почуттєвому, практичному рівнях. Результати, отримані у ході формуючого експерименту, довели його ефективність, про що свідчить суттєве підвищення рівнів національної самосвідомості студентів в усіх експериментальних групах.

У процесі формуючого етапу дослідження ми дотримувались тих педагогічних умов, яких потребувала самостійна студентська творчість. Саме тому, що з приводу останньої, у свій час, їх слушно сформулював Ю.П.Єлісєнко, ми скористалися ними. Автором вони були викладені у такий спосіб:

- 1)) Створення атмосфери співробітництва педагога зі студентами;
- 2) Систематичний контроль за самостійною практичною роботою студентів на основі запропонованої нами методики;
- 3) Проведення корекції у формі поради без “свідків”, залишаючи за студентами право остаточне рішення приймати самостійно;

4) Сприяти виявленню у самостійній практичній роботі громадянської позиції студента" [60, 70].

Дотримання даних педагогічних умов дозволило створити творчу атмосферу в експериментальних групах, яка згодом виявилася досить плідною, оскільки саме завдяки їй студентами колективно були створені цілком пристойні сценарії. Частково вони були авторськими, хоча, здебільшого, комбінованими, оскільки подекуди все ж використовувався метод компілятивної розробки сценарію.

Так, на основі декількох сценаріїв студенти експериментальних груп створили свій сценарій українського народного свята "Покрова Січі, честь тобі і слава!", яке було проведене в с. Бориня Турківського району Львівської області 14 жовтня 1997 року.

Свято починалося після полудня, коли вже у храмі відслужили святу Літургію та поклали квіти на могили загиблих у боях за свободу і незалежність України.

На лісовій галявині навколо імпровізованої сцени - підвищення, збитого з дощок, зібралась молодь, люди зрілого і похилого віку. З першими звуками фонограми прелюдії Й.С.Баха до мажор з циклу "Добре темперований клавір", яку ще називають "Аве - Марія", людський гомін стих. З виходом на сцену двох юнаків у козацьких костюмах, які несли кошик з білими трояндами поміж листів папороті, вересу та червоної калини, стихла і фонограма. Спокійно і витримано прозвучали голоси ведучих, які звертались до цариці неба Божої Матері. (Див. додаток В)

Поспіль у центрі авансцени юнаки встановили корзину з квітами. В цей час голосно лунала фонограма "Аве-Марія", згодом звучання її стихло. На сцені з'являється двійко дівчат в українських національних костюмах, а слідом за ними ще четверо дівчаток, які, немов янголята, виносили білий кужіль Пресвятої Богородиці. (Див.додаток В)

Так, помірно, поступово й динамічно розгорталася театралізована дія. З кожним рухом маленьких дівчаток на білому покрові несподівано для глядачів з'являлися червоні, жовті, сині квіти. За цю красу хлопці дарують дівчатам букети з полином, любистком і м'ятою, а поспіль роздають зілля усім присутнім жінкам.

Слід відзначити той факт, що після проведення свята на майданчику і прилеглий до нього території ми не побачили жодного натяку на те, що хтось із глядачів звільнив руки від зілля. Для нас це означало, що люди сприйняли його як справжній святковий дарунок.

Далі йшли цікаві ігрові сцени, в яких спочатку з'являлися юнаки в образах дружинників, а потім київських князів. Студенти експериментальних груп грали їх досить майстерно, без надриву, перебільшення й вдавання. Давалися в знаки і їх акторські здібності, і знання здобуті у ході вивчення спецкурсу "Театралізація українського народного свята", і тривала та напружена репетиційна робота.

Режисерською знахідкою була сцена з янголятами, які виконували невеличку пластичну композицію з білим кужелем. Вона з'являлася перед кожною новою дією, відкриваючи щоразу нову сторінку свята.

Пролунав "Козацький марш". На сцені з'явилися юнаки в образах запорозьких козаків. Темпоритм свята з помірного змінився на пожвавлений.

Козаки жартують, змагаються, святкують Покрову, а потім з добродійними намірами залишають сцену та веселий настрій глядачам. (Див. додаток В).

Успіх цієї частини свята зумовлений, безперечно, цілим рядом причин, зокрема, вдалою драматургією, вдумливою режисурою, яскравими образами козаків, органічною акторською грою, відповідним характеру дії

темпоритмом, сценічною атмосферою, музичним і декоративно-художнім оформленням тощо.

У фіналі на сцену вийшли всі виконавці ролей та учасники свята, після зворушливих слів на адресу Божої Матері та Вітчизни вони виконали “Молитву за Україну” М.В.Лисенка.

Свято скінчилося тривалими оплесками всіх його учасників і глядачів, які були у піднесеному настрої. Згодом вони організували урочисту ходу на чолі з іконою Святого Покрова Пречистої Богородиці, кошиком білих троянд поміж листя папороті, вереса та червоної калини, квітів, запашного зілля та запалених свічок. Процесія прямувала до храму, де все це й залишили біля образів Богородиці, святої Трійці, Ісуса Христа.

Після втілення театралізації свята Покрови Пресвятої Богородиці ми дійшли висновку про об’єктивну необхідність проведення його детального аналізу з дидактичною метою уникнення повторних помилок у майбутній творчій роботі щодо підготовки, організації та проведення театралізованого свята Івана Купала в наступному семестрі та виховною метою, що полягала в шанобливому ставленні до українських національних звичаїв, обрядів і свят.

У проведенні аналізу ми переслідували ще й наукову мету - з’ясування ефективності виховного впливу театралізації народного свята на національну самосвідомість студентської молоді мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти Львівщини.

Тож почнемо з початку. Зрозуміло, що під час підготовки, організації та проведення свята Покрови студенти експериментальних груп зробили декілька помилок, не зважаючи на загальний позитивний стан роботи.

По-перше, за відсутності досвіду в розробці театралізації вони захопилися складанням віршів, а не дії, в той час як основу її складає саме

вона.

По-друге, до репетиційного процесу були недостатньо залучені допоміжні служби та виконавці асистентських ролей.

По-третє, студенти не всіх експериментальних груп склали кошторис свята, чим проігнорували поради своїх керівників, оскільки в деяких експериментальних групах він виглядав як план заходів щодо підготовки та проведення заходу, який, як відомо, суттєво відрізняється від кошторису. Саме тому в урочистих процесіях згаданих експериментальних груп не вистачало свічок, а подекуди навіть зілля. На щастя, таких груп було лише дві. На необхідність усунення згаданих недоліків ми звернули увагу їхніх керівників, а також самих студентів цих груп.

Щодо реалізації виховної мети, то слід зазначити, що в процесі розробки театралізації, репетицій та проведення свята студенти експериментальних груп виявили шанобливе ставлення до українських звичаїв, фольклору, обрядів і традицій. Вони працювали невимушено, з інтересом і ентузіазмом. Таке ставлення до творчості народу, а також добрий настрій та бажання виявлені ними в підготовці, організації та проведенні свята Покрови були типовими і спостерігалися в усіх експериментальних групах.

Щодо наукової мети, то вона теж була досягнута. Ступінь ефективності виховного впливу театралізації народного свята на національну самосвідомість студентської молоді виявився досить значним. Це було зумовлено, по-перше, невимушеністю даного акту виховання, по-друге, його комплексною дією не лише на раціональному, а й на емоційно-чуттєвому рівнях, по-третє, відновленням зв'язку молоді з культурними звичаями і традиціями народу, тобто можливістю перспективного репродукування соціокультурних надбань нації, народу.

Таким чином, створення театралізації українського народного свята, навіть за умови часткового використання компілятивного методу розробки

його сценарію було надзвичайно корисним не лише з культурологічної, а й з етнологічної та педагогічної точки зору, оскільки студентами експериментальних груп власноручно створювалась драматургічна основа національного народного свята, а тому кожен, хто був до цього причетний, цілком усвідомлював і свою національну належність, і своє національне коріння, і милозвучність своєї національної мови, і глибинний оптимістичний трагізм національної історії, і незабутню красу своїх національних звичаїв, обрядів і свят, самобутність і колорит української національної культури загалом.

До того ж, кожен з тих, хто сьогодні зробив спробу докласти творчі зусилля до створення сценічної дії, до відродження народного свята, за певних умов, зможе повторити це як творчий акт, чи діяти за аналогією у відповідності до цього, як до творчого процесу. Так чи інакше, але той, хто вже знайомий з певним алгоритмом дій, зможе репродукувати їх у майбутньому, а відтак, сприяти вихованню молоді, передачі національних звичаїв, традицій, культури своїм нащадкам.

Тут доречно пригадати рядки з віршів нашого геніального мислителя і поета, речника українського народу Т.Г.Шевченка, який у національних звичаях справедливо вбачав величезну соціокультурну силу, яка водночас є запобіжником національного невігластва. Звертаючись до України, як до матері-неньки, він говорить:

Чи ти рано до схід - сонця

Богу не молилась ?

Чи ти діточок непевних

Звичаю не вчила ?

"Як бачимо з цих слів Шевченка, не вчити своїх дітей звичаїв - це такий же великий гріх для матері, як і гріх не молитися Богові"[37, 6]. До

слів відомого етнографа О.Воропая варто додати, що це гріх і для неньки України, для незалежної української держави, яка, на жаль, приділяє недостатньо уваги навчанню молоді національним звичаям, традиціям, культурі. Власне на усунення даної суперечності й спрямоване наше дослідження.

Експериментальна робота продовжилась і в IV навчальному семестрі, але на відміну від попереднього вона доповнювалась ще вивченням спецкурсу "Театралізація українського народного свята", посиленням уваги до самостійної роботи студентів, а також до підготовки, організації та проведення українського народного свята Івана Купала.

Зміст згаданого вище спецкурсу був розроблений нами з допомогою наукового керівника та провідних педагогів, які брали безпосередню участь в проведенні формуючого експерименту, за що дисертант і висловлює їм щирю подяку.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

спецкурсу "Театралізація українського народного свята"

п/п	Назва теми	Лекц.	Семін.	Практ.	С/Р	Всього
1.	Ідейно-тематичний задум сценарію українського народного свята та його формування	2	-	2	1	5
2.	Сценарій - драматургічна основа українського народного свята	2	-	2	1	5
3.	Театралізація як спосіб дієвого вирішення українського народного свята	2	-	2	1	5

4.	Сценарно-режисерський хід як спосіб реалізації дії	2	-	2	1	5
5.	Наскрізна дія та сюжет сценарію українського народного свята	2	-	2	1	5
6.	Композиція сценарію українського народного свята	2		2	1	5
7.	Морально - духовний потенціал та виховний зміст українських народних свят	2	2		1	5
8.	Складові елементи глядача та способи його активізації		-		x ¹	5
9.	Практичне створення сценарію українського театралізованого свята	-	-	4	10	14
		16	2	18	18	
Всього годин:		= 54 г.				

У розробці його ми виходили з практичного досвіду минулого семестру та помилок, що були допущені під час підготовки, організації і проведення театралізованого народного свята "Покрова Січі, честь тобі і слава !". Саме тому тематичний план спрямовано, передусім, на опанування основ драматургії та оволодіння практичними навичками побудови театралізації. Як видно з нижчеподаного тематичного плану, основну частину навчального часу відведено на практичні заняття та самостійну роботу студентів.

Слід відзначити, що вивчення даного спецкурсу мало свої позитивні наслідки в подальшій експериментальній роботі. Це засвідчує той факт, що в процесі вивчення його студентами експериментальних груп самостійно було створено декілька десятків оригінальних сценаріїв, а тому для виявлення кращих з них була створена ціла комісія компетентних суддів. До її складу ввійшли 2 кандидати наук, які захистили дисертації з мистецтвознавства та культурно - освітньої роботи , 5 викладачів основ драматургії і сценарної майстерності вищих навчальних закладів Львівщини та 2 аспіранти, які займаються аналогічною проблематикою.

Компетентні судді визначили кращий з кращих сценаріїв, хоча зробити це їм було досить важко, адже на їх розсуд були представлені 5 кращих робіт. Отож, зупинимось дещо детальніше на виборі суддів, а також на тому, як цей сценарій було втілено в життя 6 липня 1998 року, в м. Городок Львівської області.

Напередодні свята пройшла велика рекламна кампанія, до якої залучалися місцеве радіомовлення, преса та інші засоби візуальної реклами: розповсюджувалися запрошення, розклеювалися художні афіші, що сповіщали про місце і час проведення свята. У проведенні рекламної компанії студенти експериментальних груп взяли активну участь.

Неподалік від озера було обладнано сценічний майданчик, підготовлено звукопідсилюючу техніку та відповідний реквізит.

За одну годину до початку свята почав працювати місцевий радіо-вузол, що транслював записи українських народних пісень та через кожні 15 хвилин робив оголошення про наближення часу проведення свята.

Сценічний майданчик було святково прибрано, це організували ті студенти, які не виконували ніяких інших ролей під час проведення свята. Сцену прикрасили гірляндами з квітів та кольорових ліхтариків. На ній встановлено мікрофони, які було ввімкнено одразу ж після закінчення звучання фонограми - фантазії на теми української народної пісні "Ой, на

Івана, та й на Купала" у виконанні оркестру народних інструментів. Під звуки цієї чарівної музики о 18 годині на сцену вийшли двоє ведучих і привітали всіх присутніх. Віршований текст привітання був створений ними власноручно. (Див. додаток Г)

На святковому майданчику розгорталася казкова феєрична дія з обрядами і піснями, танцями і хороводами, конкурсами і загадками, змаганнями і розіграшами, натяками і жартами. Все це створювало невимушену веселу святкову атмосферу, що захоплювала все більше і більше коло глядачів. Про це говорить, наприклад, і той факт, що деякі наші побоювання стосовно пасивного ставлення до свята з боку місцевої молоді, зокрема, її участі у плетінні вінків, встановленні Купайла та проведенні обрядових дій, не виправдалися. Кількість бажаючих взяти участь у цьому святі перевищила всі наші сподівання.

Кульмінацією свята була сцена зустрічі головного його героя і винуватця - Івана Купала, який з'являвся на озері в увітчаному барвистими гірляндами човні. Дівчата і хлопці побігли до берега зустрічати його, але дорогу їм заступили темні сили - Водяний, Кікімора, Чорномор, Русалки, Відьми й Біси та інша нечисть. Вони почали вимагати викуп та ніяк не могли скласти ціну, а тому спочатку казали, щоб їм співали, потім танцювали, ще потім, щоб їм цирк на дроті показали. Врешті-решт, вони поставили умови: "Або віддайте нам найкращу дівчину і парубка, а ми з них русалку й Вурдалаку зробимо, або скажіть, в яку мить без перешкод за народним звичаєм з'являвся Іван Купала?"

Дівчата й хлопці шукають відповіді на поставлене їм запитання. Хтось говорить про те, що Іван Купала з'явиться після того, як почує чудову купальську пісню. Та пісні вже співали, а він все не йде, - говорять інші. Пропонуються ще й такі відповіді, мовляв він з'явиться перед заходом сонця чи після. Нарешті, дівчата й хлопці вирішили не відкидати жодну з

відповідей, а тому почали співати "Ой, на Івана, та й на Купала". Човен почав рухатись ближче до берега, а вже через мить остаточну відповідь дав сам Іван Купала. (Див. додаток Г)

Дівчата заводять купальську пісню, хлопці тим часом розводять багаття. Вогнище запалало яскравим світлом. Дівчата й хлопці повели навколо нього хоровод "Палай, вогнику, гарячий", а поспіль парами почали стрибати через вогонь.

Після цього знову було змінено місце дії. Давній обряд омовіння водою розпочинався купанням Купайла, якого на вимогу дівчат хлопці кидали в озеро, а потім, жартуючи, окропляли всіх водою. "Хто не очистився вогнем, - примовляють вони, - очистимо водою, а хто не піде вмовляти сам, того візьмем з собою". Хлопці й дівчата приймають омовіння, а тим часом на сцені з'являється Відьма.

Зауважимо відразу, що театралізована дія має свою закономірність. Так, без драматичного конфлікту вона втрачає свій сенс і перетворюється лише на статичні елементи театралізації. Тому в процесі підготовки театралізованого свята Івана Купала особливу увагу студентів експериментальних груп ми звернули саме на цю закономірність, а вони відобразили її у побудові сюжету сценарію цього свята. Отож, у ньому для протидії силам добра були відображені і злі сили на чолі з Відьмою. В той же час вона наділена не лише негативними якостями, а й позитивними, як наприклад дотепністю та гумором. (Див. додаток Г)

Найглибшим уособленням сил добра у цьому святі є образ головного героя Івана Купала. Він протистоїть усіляким витівкам Відьми та іншої нечисті. В той же час йому притаманна і життєва мудрість, і чуйність, і почуття гумору теж. (Див. додаток Г). Цей образ втілює в собі великий педагогічний потенціал.

Після з'ясування стосунків та обіцянок не робити зле людям Відьму залишають на святі, таким чином, словесні баталії Івана і Відьми змінюються співочими змаганнями хлопців і дівчат. Слід зауважити, що участь у цих змаганнях брали не лише студенти експериментальних груп, хоча, безперечно, вони були в авангарді. З самого початку свята вони отримали підтримку місцевого населення, серед якого заздалегідь розповсюдили тексти купальських пісень, а тому в пісенних змаганнях активну участь брала місцева молодь, літні люди, майже всі присутні.

У фіналі свята Іван Купала подякував дівчатам і хлопцям, господарям і гостям за те, що чарівних пісень проспівали багато і влаштували справжнє купальське свято. Купалочка й Купайлик підготували чудові дарунки всім присутнім - букети чарівного зілля полину, любистку і м'яти.

Дівчата і хлопці дарують всім гілочки з купальського дерева, віночки, стрічки, а потім заводять загальний прощальний хоровод.

На святковий майданчик виходять всі дійові особи та учасники свята. У них в руках стрічки, вінки, квіти і зілля. Вони співають "Поклади кладку через Муравку". (Див. додаток Г)

Музики грають прощальну польку. Танцюють учасники свята і всі присутні. Після цього грають марш. Глядачі і гості свята з піснями розходяться по домівках [62, 20].

Свято пройшло на єдиному подиху, без надриву і перешкод. Поспіль всі його учасники - студенти експериментальних груп засвідчили високий емоційний підйом, пов'язаний, передусім, з виконанням ними певних ролей, що були передбачені театралізацією народного свята Івана Купала.

Аналіз попередньої експериментальної роботи, а саме, свята Покрови, дозволив уникнути суттєвих помилок в сценарній розробці, підготовці, організації та проведенні купальського свята. В ньому, на

відміну від попереднього, основу театралізації склала дія. Саме вона захоплювала і виконавців, і учасників, і глядачів.

До того ж, до репетиційного процесу були залучені практично всі студенти експериментальних груп, а не лише виконавці основних ролей, як у попередньому випадку. Цього разу студентами самостійно був складений реальний кошторис свята, який врахував практично всі деталі й подробиці його забезпечення костюмами, бутафорією, реквізитом, квітами, стрічками, зіллям. Все це було організовано і зроблено студентами експериментальних груп власноручно, як і розподіл ролей, у тому числі асистентських та допоміжних (виготовлення гірлянд, збір зілля і т.д.).

Отже, театралізація українського народноо свята Івана Купала студентами експериментальних груп показала, що вона є потужним засобом емоційного і виховного впливу на національну самосвідомість молоді.

Підсумки формуючого експерименту були підведені після проведення двох опитувань студентів і експериментальних, і контрольних груп. Одне з них, що мало на меті визначення ефективності експериментальної роботи, було проведено першим (на даному етапі дослідження) однією групою експертів. Друге було проведено лише через декілька місяців за допомогою Основної анкети іншою групою експертів. Результати цих опитувань розглянуто в наступному підрозділі.

У ході формуючого експерименту ми дійшли таких висновків:

1. Театралізація, як метод дієвого вирішення народноо свята, є водночас засобом посилення як емоційного, так і виховного впливу на суб'єктів формування національної самосвідомості в процесі навчально-виховної та позанавчальної роботи в сучасних вищих закладах освіти I - II та III - IV рівнів акредитації.

2. Ефективність даного процесу залежить також від наявності в роботі з підготовки, організації та проведення народного свята чи обряду цілого ряду факторів, зокрема таких як:

широкого кола вживання української національної мови та включення молоді в рух за краще оволодіння нею та вдосконалення власного мовлення;

поширення правдивих знань з історії, зокрема про походження українського народу, його боротьбу з поневолювачами, значення й роль українського козацтва, рух за незалежність та соборність України;

залучення молоді до глибокого аналізу історичних фактів та подій;

поглиблення соціально-культурного досвіду молоді шляхом залучення її до творчого самовираження, передусім, в традиційних формах національної народної культури, таких як звичай, обряд, свято з попереднім проведенням вивчення їх та аналізу.

2.2. Порівняльний аналіз рівнів національної самосвідомості студентської молоді на основі результатів констатуючого та формуючого експериментів

Дослідження процесу формування національної самосвідомості студентської молоді засобами театралізації народних свят, яке проводилося з метою визначення ефективності запропонованої нами програми і методики формування, здійснювалося цілим рядом взаємодоповнюючих методів, а саме: анкетування, інтерв'ювання, тестування, педагогічне спостереження та інших.

Матеріалом для даного розділу послуговували результати, отримані завдяки застосуванню вищезгаданих методів не лише до початку, чи в процесі експериментальної роботи, а й після її завершення. Аналіз цих результатів, а також їх порівняння складають основний зміст даного розділу.

Як вже зазначалося, після завершення експериментальної роботи проводилося два опитування студентів експериментальних і контрольних груп. Розглянемо спочатку результати першого опитування.

Завдяки безпосередній участі в українському народному святі усвідомили своє національне коріння 57% опитаних студентів експериментальних груп (43% - усвідомлювали це ще до участі в українському народному святі) і 5% студентів контрольних груп (47,5% усвідомлювали це ще до участі в українському народному святі; від відповіді утримались 47,5% опитаних) ?! Чому так розподілилися голоси студентів контрольних груп, важко пояснити. На нашу думку, серед тих, хто утримався, були, зокрема, й такі студенти, які виявили у такий спосіб своє незадоволення тим фактом, що їм не вдалося взяти участь в експериментальній роботі. Ми маємо підстави стверджувати, що до

напряму, змісту й характеру останньої, дана частина студентів контрольних груп були не байдужими, оскільки звертались практично до всіх керівників експериментальних груп з проханнями залучити їх до цієї роботи. Звісно, що в умовах проведення педагогічного експерименту задовольнити такі прохання означало б піддати сумніву об'єктивність отриманих у його процесі результатів. Саме тому такі прохання ми залишили без задоволення.

Під час українського народного свята відчули гордість за свою національну культуру 92% опитаних студентів експериментальних груп (8% - від відповіді утримались) і 67% студентів контрольних груп (33% відповідей не дали).

95% опитаних студентів експериментальних груп вважають, що участь в українському народному святі сприяє єднанню людей навколо гуманних ідей. З цим погодились 80% студентів контрольних груп. Утримались від відповідей відповідно 5% і 20% опитаних відповідно.

Участь у народному святі дозволила краще зрозуміти сутність та колорит української національної культури 96% опитаних студентів експериментальних груп і 53% - контрольних груп. Від відповідей утримались відповідно 2% і 47% опитаних.

Участь у народному святі дала змогу краще зрозуміти сутність української мови, вдосконалити власне мовлення та поширити мовленнєве середовище 99% опитаних студентів експериментальних і 72% - контрольних груп. Утримались від відповідей відповідно 1% і 20% опитаних.

Безпосередня участь у народному святі дозволила краще зрозуміти сутність та значення народних звичаїв у формуванні національної самосвідомості особистості 93% опитаних студентів експериментальних і 57% - контрольних груп. Від відповідей утримались 2% і 43% відповідно ?!

Участь в театралізації українського народного свята сприяла зростанню рівня власної національної самосвідомості помітили 95% опитаних студентів експериментальних і 4% - контрольних груп. Не помітили зростання рівня національної самосвідомості 1% опитаних студентів експериментальних і 3% - контрольних груп. Утримались від відповідей 4% опитаних студентів експериментальних і 93% - контрольних груп.

Розуміння сутності української національної ідеї, національного інтересу та власного місця і ролі в процесах державотворення виявили 47,5% студентів експериментальних і 19% - контрольних груп. Це свідчить про зростання рівнів національної самосвідомості як в одних, так і в інших групах. з тією оцінкою, що в експериментальних це зростання відбувалось більш динамічно. Порівняно з показниками великого масиву (генеральної сукупності) воно склало 31,2%, в той час, як у контрольних групах - лише 2,7%.

Отже, ефективність запропонованої програми і методики формування національної самосвідомості студентської молоді у процесі театралізації народних свят є цілком очевидною, а тому може бути впровадженою у навчально-виховний процес вищих закладів освіти України.

Як вже зазначалося раніше, по завершенню формуючого етапу дослідження, а точніше через два місяці поспіль, нами було проведено повторне анкетування студентів експериментальних і контрольних груп з усіх питань основної анкети. Результати підтвердили наявність основних тенденцій у формуванні національної самосвідомості студентської молоді, виявлених у ході як констатуючого, так і формуючого етапів дослідження.

Порівняльний аналіз даних висхідного (первинного) і підсумкового (повторного) анкетування студентів експериментальних і контрольних груп показало, що підвищення рівнів національної самосвідомості за час

проведення формуючого експерименту (1 навчальний рік) спостерігалось і в контрольних, і в експериментальних групах. Однак в останніх воно відбувалося більш швидко й успішно. Його динаміку можна простежити на поданому нижче графіку.

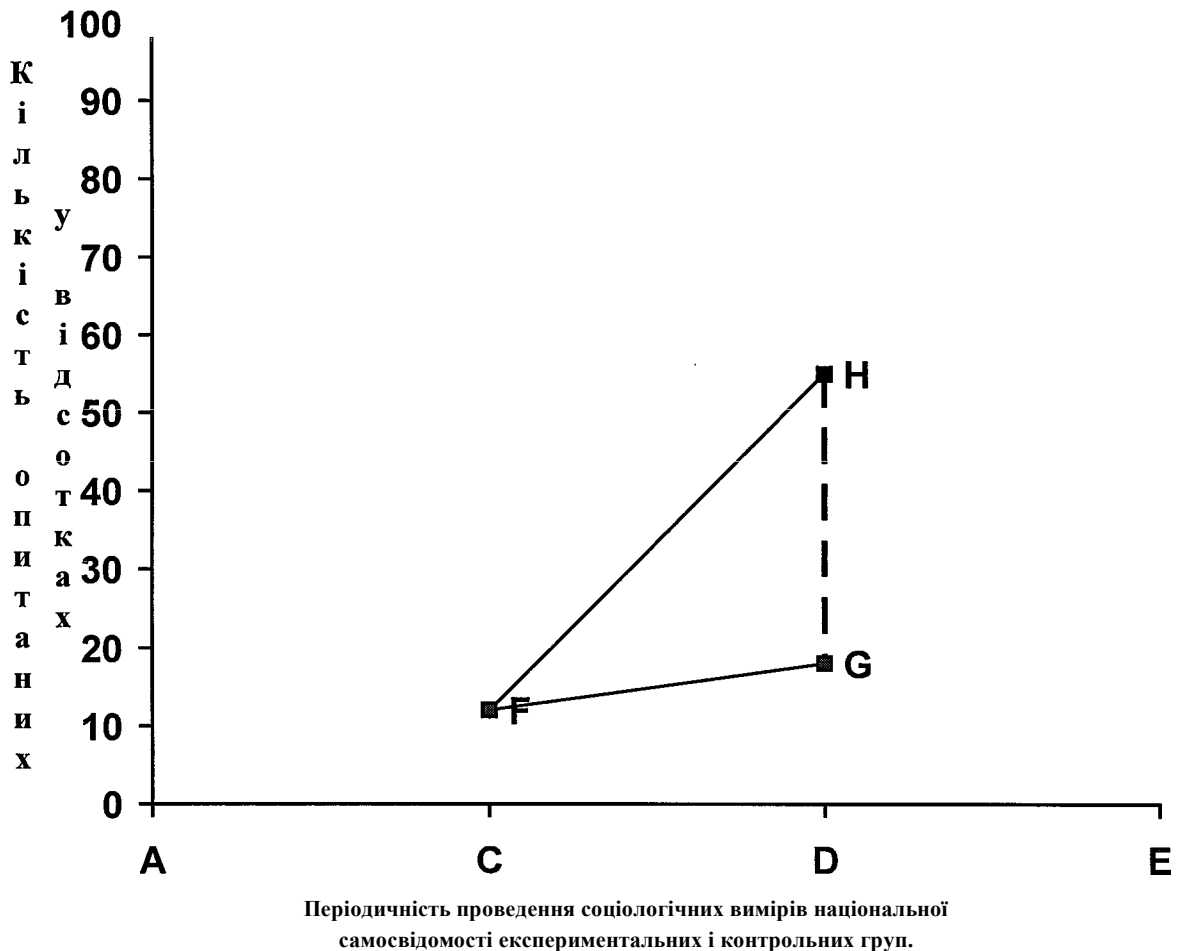

Рис. 2.1 Графік динаміки зростання рівнів національної самосвідомості студентів експериментальних і контрольних груп за період проведення формуючого експерименту

A - B - Кількісний показник опитаних (у відсотках);

A - E - Періодичність проведення соціологічних вимірів рівнів національної самосвідомості студентів експериментальних і контрольних груп;

С - Зафіксовано високий рівень національної самосвідомості студентів до початку формуючого експерименту:

Д - Зафіксовано високий рівень національної самосвідомості студентів після закінчення формуючого експерименту;

F - G - Динаміка зростання рівнів національної самосвідомості студентів контрольних груп;

F - H - динаміка зростання рівнів національної самосвідомості студентів експериментальних груп.

G - H - Різниця в зростанні кількості студентів експериментальних відносно контрольних груп, у яких було зафіксовано високий рівень національної самосвідомості (зображено пунктиром).

Слід зазначити, що результати підсумкового анкетування студентів контрольних груп в основному збігаються з результатами анкетування генеральної сукупності (на констатуючому етапі дослідження). В деяких випадках вони є цілком тотожними з даними експериментальних груп, а іноді й більш значущими.

Так, як з'ясувалося у ході остаточного опитування, 91% студентів експериментальних груп переймаються проблемами розвитку української національної культури, близько 3% вона не викликає інтересу, а 6% ще не визначилися у своєму ставленні до неї.

Ці ж самі показники у студентів контрольних груп виглядають таким чином: 74% цікавляться розвитком української національної культури, у 7% вона не викликає інтересу, а 29% ще не визначилися у своєму ставленні до неї.

Як видно з вищенаведених даних, кількість студентів, які виявили своє прихильне ставлення до української національної культури зростає, в тому числі й у контрольних групах, а ось кількість тих які не визначили своє

ставлення наближена до показників, зафіксованих під час опитування великого масиву.

Рідною мовою українську визнали 96% респондентів зі складу контрольних груп і 99% - експериментальних. Рівень володіння нею оцінили як бездоганний (відмінний) 27% студентів експериментальних і 30% студентів контрольних груп. Як видно, обидві цифри розбігаються з даними опитування великого масиву, оскільки там було зафіксовано всього 12%.

До відродження української національної культури виявили прихильність 96% студентів експериментальних і 77% студентів контрольних груп. Не визначилися у своєму ставленні 4% і 23% відповідно.

Таким чином, середньоарифметична кількість позитивних відповідей складає в експериментальних групах - 93,5%, а в контрольних - 75,5% від загальної кількості їхнього складу.

Соціокультурний портрет студентів експериментальних груп дещо поступається перед студентами контрольних груп. Останні виглядають краще на фоні результатів успішності студентів експериментальних груп. Так, з відзнакою закінчили школу 25% респондентів зі складу контрольних і лише 18% - експериментальних груп. Мають атестати без трійок відповідно 69% і 70%. Трійки в атестатах мають 6% студентів контрольних і 12% - експериментальних груп.

Таким чином, показник успішності у студентів контрольних груп складає 94%, експериментальних - 88%, що говорить про кращу підготовленість студентів контрольних груп.

Розглянемо деякі інші показники.

Національний склад контрольних груп був таким:

1. Українці	88%
2. Росіяни	6%
3. Поляки	3%

4. Інші національності	3%
В експериментальних групах:	
1. Українці	93%
2. Росіяни	3%
3. Поляки	1%
4. Інші національності	3%

Як видно з вищеподаних цифрових викладок, національний склад експериментальних і контрольних груп приблизно однаковий, з тією різницею, що в останній на 5% менше українців, але на 3% більше росіян, на 2% поляків. В обох групах цілком однаковий відсоток громадян інших національностей, по 3% в кожній групі.

На запитання “Чи вважаєте ви себе національно-свідомою особистістю?” 98% студентів експериментальних груп дали стверджувальну відповідь, в контрольних групах ця цифра становить 91%. Безперечно, при порівнянні її з кількісними показниками відповідей на це ж запитання, зафіксованих у ході констатуючого експерименту (95,5%), вона здається дещо заниженою, на перший погляд, але при більш ретельному розгляді вона виявляється цілком реальною, об’єктивною, такою, що відповідає дійсності.

Знання реалій української народної творчості (питання 006 основної анкети) виявили студенти як експериментальних, так і контрольних груп. Так, назви 5-ти українських народних пісень пригадали 95% студентів експериментальних і 91% - контрольних груп. Це досить високий кількісний показник, оскільки на констатуючому етапі дослідження ця цифра була меншою, аніж 60% .

Відповіді на питання 012 основної анкети були кращими у студентів контрольних груп. Так, імена п’ятьох сучасних українських письменників назвали 96% студентів контрольних і 93% - експериментальних груп. На

констатує етапі дослідження цей показник зафіксовано на рівні лише 15,5% респондентів від загальної кількості опитаних.

Відповіді на питання 024 основної анкети теж виглядають краще від тих, які зафіксовано під час констатує експерименту. Тоді пригадали імена п'яти сучасних українських композиторів близько 32% опитаних. Тепер студенти контрольних груп 57%, експериментальних - 74%. Слід відзначити, що цього разу кращі відповіді були у студентів музично-педагогічних спеціальностей.

Гірше виглядають відповіді на питання 028 основної анкети, але порівняно з даними констатує експерименту вони є все ж таки кращими. Так, пригадали імена п'яти відомих сучасних українських художників 31% студентів контрольних груп і 23% - експериментальних. За результатами констатує експерименту ця цифра становить лише 2,7% респондентів.

Знайомі з Петриківським розписом та знають місце його виникнення 91% студентів експериментальних і 39% - контрольних груп. Така різниця в цифрах можливо пов'язана з тим, що в експериментальній програмі, зокрема, в оформленні сценічного майданчика використовувались твори декоративно-ужиткового мистецтва, які були виконані саме в стилістиці петриківського розпису. Викладачі - консультанти не залишили цей факт поза увагою, а тому пояснювали студентам експериментальних груп все те, що стосувалось природи та місця його походження. При обговоренні результатів констатує експерименту, а ця цифра становила лише 22,5%, викладачі були націлені на проведення додаткових заходів щодо пропагування українського народного у тому числі й декоративно-ужиткового мистецтва.

Кращі знання українського театального мистецтва виявили студенти експериментальних груп. Правильні відповіді на питання 004 основної

анкети у них становить 98%, в той час як в контрольних групах - 87%. Нагадаємо, що за результатами констатуючого експерименту ця цифра становить майже 85%. Зрозуміло, що робота з театралізації українського народного свята мала свої позитивні наслідки, а тому студенти експериментальних груп виявили кращу обізнаність в питаннях історії та теорії театрального мистецтва.

Цікавими виявляються політичні аспекти характеристики студентів експериментальних груп. Так, відповіді на питання 009 та 015 можна порівняти на поданих нижче таблицях.

Таблиця 2.2

Відповіді на питання 009 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контрол, груп	Експерим. груп
Буду брати участь у виборах народних депутатів до Верховної Ради України	47,4%	53,5%	91%
Не буду брати участь у наступних виборах	25,7%	20%	6%
Ще не визначились	26,9%	26,5%	3%

Слід звернути увагу на динаміку зростання політичної зрілості респондентів, про що свідчить збільшення кількісних показників відповідей опитуваних на питання 009 основної анкети.

Таблиця 2.3

Відповіді на питання 015 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контрол, груп	Експерим. груп
Буду брати участь у виборах Президента України	52,7%	55%	93%
Не буду брати участь у наступних виборах Президента України	23,5%	18%	4%
Ще не визначилися	23,8%	27%	3%

Як видно з поданих вище таблиць, зростання кількості політично свідомих студентів має місце як в експериментальних, так і в контрольних групах з тією різницею, що в перших ці показники значні й вагомі не лише у порівнянні з великим масивом, а й з абсолютною величиною.

Про інтенсивний ріст політичної свідомості студентів експериментальних груп говорить і той факт, що вони адекватно оцінюють події сучасної історії України. Пригадаємо, що питома вага правильних відповідей на питання 029 основної анкети при опитуванні генеральної сукупності склала лише 3,2% від загальної кількості опитаних. У підсумковому опитуванні вона значно зросла. Так, у контрольних груп вона склала 19%, а в експериментальних - 78% .

Поліпшилися, певною мірою, і моральні характеристики студентів експериментальних груп. Так, за даними констатуючого експерименту близько 70% респондентів великого масиву дали саме такі відповіді на питання 010 основної анкети, що свідчать про їхню моральність, щодо студентів контрольних груп, то у них таких відповідей 76%, а в

експериментальних - 91% ! Результати відповідей на контрольне питання 030 доводить об'єктивність викладених вище даних. Вибір різноманітних варіантів відповідей респондентами великого масиву, контрольних та експериментальних груп можна простежити на поданій нижче таблиці.

Таблиця 2.4

Відповіді на питання 030 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контрол. Груп	Експерим. груп
Завжди поступаюь місцем в громадському тоанспооті пасажиоам з А ' ■ «/А А А	66,7%	75%	88%
Інколи поступаюь місцем в громадському транспорті пасажирам з дітьми, інвалідам та літнім людям	27,8%	12%	9%
Ніколи не поступаюь місцем в громадському транспорті пасажирам з дітьми, інвалідам та літнім людям	1,,2%	1%	—
Важко відповісти	4,3%	12%	3%

Порівняльний аналіз даних опитування великого масиву, контрольних і експериментальних груп на різних етапах дослідження говорить про наявність тенденції поліпшення якісних і кількісних результатів не лише експериментальним, а й еволюційним шляхом. Так, підсумкове опитування показало, що за період формуючого експерименту (1 навчальний рік) відбулися позитивні зміни, покращилися знання, моральне обличчя,

врешті-решт зросли рівні національної самосвідомості не лише у студентів експериментальних, а й контрольних груп. Дану тенденцію можна простежити на кількісних показниках відповідей респондентів на деякі питання основної анкети, зокрема ті, що представлені у поданій нижче таблиці.

Таблиця 2.5

Відповіді на питання 032 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контрол, груп	Експерим. груп
Пригадали імена лише одного з п'яти запропонованих в анкеті гетьманів українського козацтва	6,8%	5%	-
Пригадали імена лише двох з п'яти запропонованих в анкеті гетьманів українського козацтва	13,9%	15%	1%
Пригадали імена лише трьох з п'яти запропонованих в анкеті гетьманів українського козацтва	18,7%	32%	3%
Пригадали імена лише чотирьох з п'яти запропонованих в анкеті гетьманів українського козацтва	31,4%	23%	7%
Пригадали імена п'яти гетьманів українського козацтва, тобто дали повну відповідь	29,2%	25%	89%

Порівняльний аналіз наведених вище даних свідчить також і про ефективність експериментальної роботи, оскільки питома вага позитивних

відповідей студентів експериментальних груп здебільшого суттєво відрізняється від такої в генеральній сукупності та контрольних групах. До того ж, така тенденція, певною мірою, доводить не випадковість високих кількісних і якісних показників, що було досягнуто в експериментальних групах у процесі дослідно-експериментальної роботи.

У відповідях на деякі питання, зокрема на ті, що стосуються українських народних свят, зафіксовано динаміку зростання правильних відповідей лише в експериментальних групах. Студенти контрольних груп, на жаль, таких відповідей дали не більше, ніж респонденти генеральної сукупності, що добре видно на поданій нижче таблиці.

Таблиця 2.6

Відповіді респондентів на питання 020 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контроль, груп	Експерим. груп
Правильні відповіді стосовно часу проведення українського народного свята Коляда	65,3%	65%	91%
Помилкові відповіді стосовно часу проведення українського народного свята Коляда	31,9%	33%	3%
Від відповіді утримались	2,8%	2%	6%

Разом з тим в експериментальних групах порівняно з контрольними та генеральною сукупністю вдвічі зріс відсоток респондентів, які від відповіді утримались. Аналізуючи обставини та умови підсумкового опитування, ми зрозуміли, що цей факт був зумовлений, здебільшого, обмеженістю часу на проведення саме підсумкового опитування, оскільки

воно відбувалось на початку навчального року і увага респондентів була зосереджена на розв'язанні організаційних питань, хоча, безперечно, могли бути й інші причини.

На констатуючому етапі дослідження було виявлено, що студенти погано знайомі й з іншими українськими звичаями, обрядами й святами. На поданій нижче таблиці можна простежити динаміку збільшення числа респондентів зі складу здебільшого експериментальних груп, добре обізнаних у цій галузі.

Таблиця 2.7

Відповіді респондентів на питання 023,025 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	контр. груп	Експерим. груп
Брали участь у святкуванні українського народного свята Коляда	60,8%	66%	65%
Не доводилось брати участь у святкуванні Коляди	37,6%	31%	29%
Утримались від відповіді	1,6%	3%	6%
Брали участь у святкуванні українського народного свята Покрови	57,3%	52%	100%
Не доводилось брати участь у святкуванні Покрови	41,5%	47%	-
Утримались від відповіді	1,2%	1%	
Брали участь у святкуванні Зелених свят	54,9%	53%	56%
Не доводилось брати участь у святкуванні Зелених свят	42,5%	45%	39%

Продовження табл.2.7.

Утримались від відповіді	2,4%	2%	5%
Брали участь у святкуванні українського народного свята Колодія	12,5%	7%	18%
Не доводилось брати участь у святкуванні Колодія	84,2%	91%	78%
Утримались від відповіді	3,3%	2%	4%
Брали участь у святкуванні українського народного свята Івана Купала	9,2%	15%	99%
Не доводилось брати участь у	88,9%	85,5%	-
Утримались від відповіді	1,9%	2,5%	1%
Брали участь у святкуванні Різдва Христового	78,1%	80%	90%
Не доводилось брати участь у святкуванні Різдва Христового	20,5%	16%	5%
Утримались від відповіді	1,4%	4%	5%

Нерозуміння природи купальського свята, що було зафіксовано під час опитування генеральної сукупності на констатуючому етапі дослідження, було підтверджено в процесі підсумкового опитування студентів лише в контрольних групах. Це доводить об'єктивність отриманих даних, а також той факт, що вони є типологічними.

Слід зауважити, що завдяки проведеній роботі з формування національної самосвідомості студентської молоді засобами театралізації народних свят, у студентів експериментальних груп було виявлено сто-відсоткове розуміння природи купальського свята, у підготовці, організації і

проведенні якого, вони брали активну участь. Про це свідчать їхні відповіді на питання 005, 008, 011, 014, 019, 021 основної анкети.

Таблиця 2.8

Відповіді респондентів на питання 011 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контрол. груп	Експер. груп
Марена - це назва літературного твору А.Франса	9,2%	10%	
Марена - це назва кінокартини Ф.Фелліні	10,5%	10%	-
Марена - це назва картини Ван Тога	6,3%	10%	-
Марена - це ім'я персонажу народного свята	66,8%	62,5%	100%
Марена - це назва скульптури О.Родена	7,2%	7,5%	-

Аналогічна картина склалася з відповідями студентів контрольних і експериментальних груп щодо знання (вивчення чи записування) купальських пісень. Якщо при опитуванні генеральної сукупності було виявлено 51,2% респондентів, які їх знали, вивчали чи записували, то в контрольній групі таких виявилось лише 46%, а в експериментальній - 93% респондентів. Такі результати стали можливими, у тому числі, й завдяки проведеній роботі з формування національної самосвідомості студентської молоді у процесі театралізації народних свят.

Таблиця 2.9

Відповіді респондентів на питання 020 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контрол. груп	Експерим. груп
Гільце є атрибутом народного свята Колодія	15,4%	12%	-
Гільце є атрибутом народного свята Коляда	8,35%	7,5%	1%
Гільце є атрибутом народного свята Івана Купала	34,5%	42%	99%
Гільце є атрибутом народного свята Покрови	25,7%	12,5%	-
Гільце є атрибутом народного свята Маковія	16,2%	12%	-
Гільце є атрибутом народного свята Андрія	15,3%	14%	-

А ось відповіді студентів контрольних груп на питання 036 основної анкети дозволяють зробити висновок про те, що українські народні свята, зокрема, Івана Купала приваблюють молодь, а це, в свою чергу, говорить про те, що існує об'єктивна необхідність залучення її до підготовки, організації проведення та участі в святковому дійстві. Результати відповідей на дане запитання викладені у поданій нижче таблиці.

Таблиця 2.10

Відповіді на питання 036 основної анкети

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контроль, груп	Експерим. груп
Найбільш привабливим вважаю свято Купала	69,7%	88,5%	91%
Найбільш привабливим вважаю свято Масляної	15,2%	4,5%	3%
Найбільш привабливим вважаю свято Різдва	13,4%	5%	2%
Найбільш привабливим вважаю інші свята	17,0%, х, ,/и	99%	4%

Відповіді на запитання "В якому з українських народних свят ви хотіли б взяти участь?" розподілилися таким чином:

Свято Івана Купала - 89% студентів контрольних і 93% - експериментальних груп.

Свято Масляної - 3% і 2% відповідно.

Свято Різдва - 5% студентів контрольних і 2% - експериментальних груп.

Інші свята - по 3% в кожній групі.

Останці цифри дають надію на інтерес до культуротворчої діяльності, що притаманний студентам як експериментальних, так і контрольних груп.

Саме це засвідчують показники відповідей респондентів на запитання 026 основної анкети, кількісні і якісні показники яких представлено у поданій нижче таблиці.

Таблиця 2.11

Відповіді респондентів на питання 026 основної анкети.

Варіанти відповідей	Кількісні показники		
	Великого масиву	Контроль, груп	Експерим. Груп
Безпосередня участь в українському народному святі викликає почуття байдужості до того, що відбувається	4,9%	5%	-
Безпосередня участь в українському народному святі викликає враження красивого дійства, в якому краще було б не брати участі, а спостерігати його збоку	9,4%	18,5%	1%
Безпосередня участь в українському народному святі викликає враження сильного емоційного піднесення, відчуття себе часткою єдиної родини	72,1%	63%	97,5%
Важко відповісти	13,6%	13,5%	1,5%

Як видно з поданої вище таблиці, завдання, що впливало з результатів констатуючого етапу дослідження та полягало в подоланні байдужості молоді до культурної спадщини свого народу, зокрема, народних свят і обрядів, було успішно розв'язане в процесі формуючого експерименту.

Таким чином, порівняльний аналіз результатів проведеного дослідження доводить ефективність дослідно-експериментальної роботи та

дозволяє визначити рівні національної самосвідомості студентської молоді, зафіксовані після проведення формуючого експерименту.

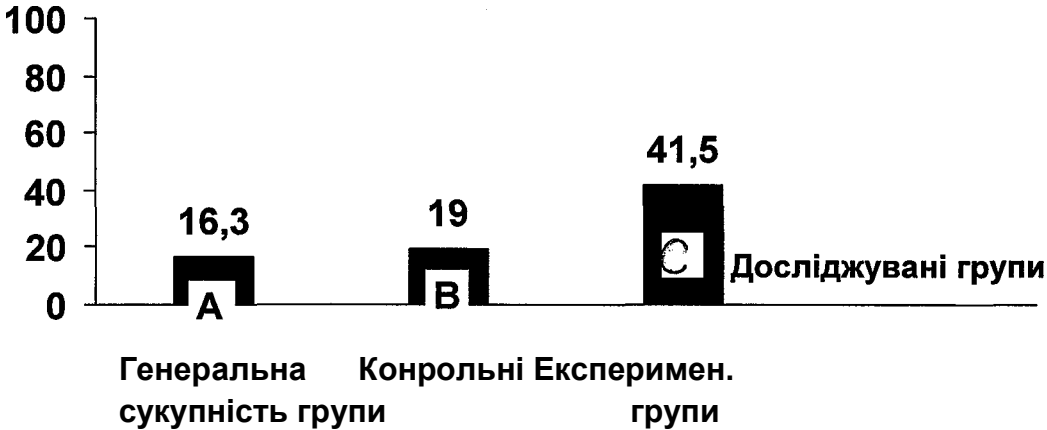

Рис. 2.2 Діаграма співвідношення кількості респондентів із генеральної сукупності, контрольних та експериментальних груп, у яких виявлено високий рівень національної самосвідомості

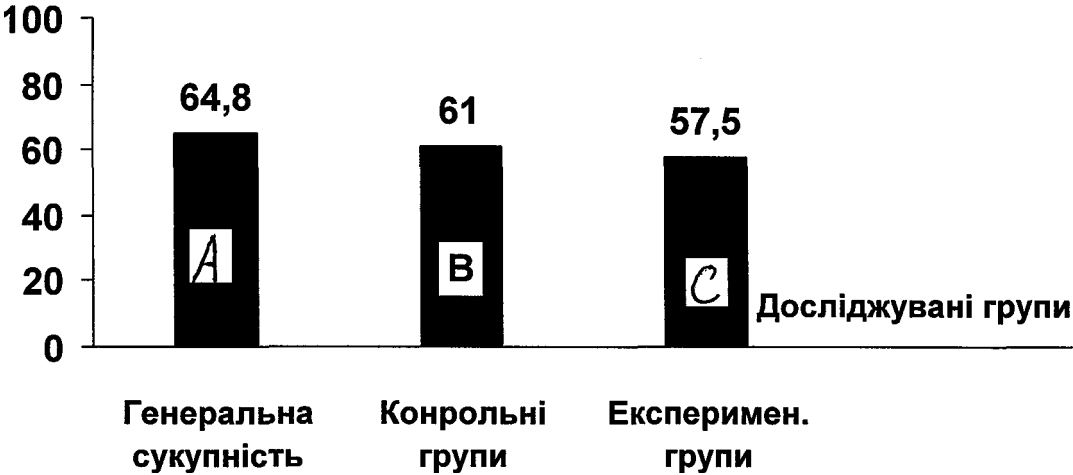

Рис. 2.3 Діаграма співвідношення кількості респондентів із генеральної сукупності, контрольних та експериментальних груп, у яких виявлено середній рівень національної самосвідомості.

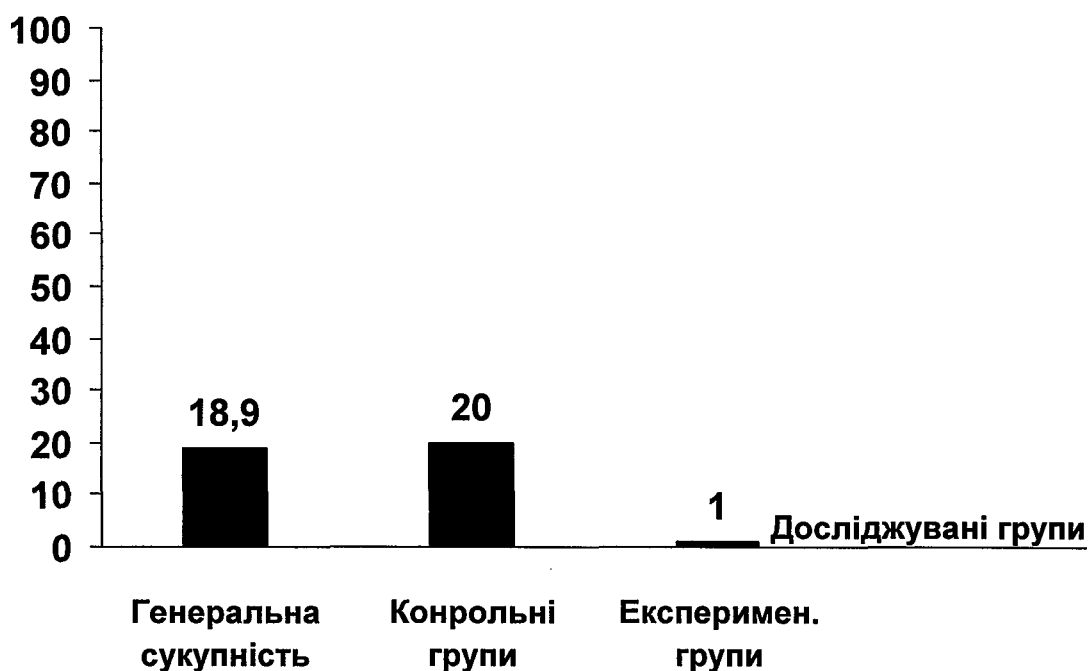

Рис. 2.3 Діаграма співвідношення кількості респондентів з генеральної сукупності, контрольних та експериментальних груп, у яких виявлено низький рівень національної самосвідомості.

Як видно з вищенаведених діаграм, у 41,5% студентів експериментальних груп виявлено високий рівень національної самосвідомості, а в контрольних групах ця цифра становить лише 19%. Відмінність у кількісних і якісних показниках, у даному випадку, зумовлена, передусім, ефективністю цілеспрямованої експериментальної роботи, що була проведена протягом всього навчального року зі студентами експериментальних груп.

До того ж, вона, поряд з вирішенням тактичної мети, була спрямована на отримання стратегічного результату - підвищення рівня сформованості національної самосвідомості студентської молоді.

Безперечно, неабияку роль у досягненні як тактичної, так і стратегічної мети відіграли знання, навички і вміння студентів, що були здобуті ними до початку дослідно - експериментальної роботи.

Слід віддати належне й організаторським, педагогічним та творчим здібностям студентів експериментальних груп, їхньому ставленню до роботи, вмінню налагоджувати творчу атмосферу та іншим якостям, які, певною мірою, зумовили успішне проведення формуючого експерименту та отримання позитивних результатів.

Порівняльний аналіз рівнів національної самосвідомості студентів великого масиву (генеральна сукупність "А" , контрольних "В" і експериментальних груп "С" та їхніх сумарних показників, наведених вище, свідчать, передусім, про об'єктивність та відповідність, а також про більш значні кількісні і якісні результати, що були виявлені у студентів експериментальних груп.

Загальний коефіцієнт зростання рівнів національної самосвідомості становить 43,5% . З них - 25,5% складає зростання високого рівня та 18% падіння низького рівня, що є показником ефективності експериментальної роботи.

Значне підвищення рівнів національної самосвідомості, зафіксоване в різний час двома незалежними командами компетентних суддів, передусім, в експериментальних групах, зумовлено змістом та характером дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на формування національної самосвідомості студентської молоді мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти Львівщини.

Отже, розроблені нами програма й методика формування національної самосвідомості студентів мистецько - педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят, що включають авторські програми з навчального курсу "Українське народознавство" та

спецкурсу “Театралізація українського народного свята”, пройшли успішну експериментальну апробацію і стали теоретичною і практичною основою для продовження подальшого формування національної самосвідомості студентської молоді в умовах навчально - виховної та позанавчальної роботи у вищих закладах освіти.

Висновки до розділу 2

Аналіз філософської, культурологічної, соціологічної, мистецтвознавчої, психологічної та педагогічної літератури, результати формуючого етапу дослідження і порівняння їх між собою та з даними, отриманими в ході констатуючого експерименту, дозволяють зробити висновок про те, що театралізація народних свят, за умови активної участі в ній студентської молоді, може бути потужним виховним фактором формування їхньої національної самосвідомості.

Слід відзначити, що під театралізацією народних свят ми розуміємо не лише творчий прийом, що передбачає створення чи вдосконалення драматургії свята, а й безпосередню творчу діяльність щодо впровадження її на святковому майданчику. Остання ж, окрім творчих, реалізовує ще дидактичні й виховні цілі та з огляду на формування національної самосвідомості студентів мистецьких та мистецько - педагогічних спеціальностей є особливо корисною в царині народних звичаїв, обрядів і свят.

Проведений аналіз концепцій використання театралізації як засобу виховання свідчить про те, що, не зважаючи на розроблену наукову базу, дане поняття, як засіб формування національної самосвідомості студентської молоді, ще не досліджувалося вченими.

Розроблена нами програма формування національної самосвідомості студентів засобами театралізації народних свят пройшла теоретичну і практичну апробацію в 7 вищих закладах освіти, що готують фахівців мистецько - педагогічних спеціальностей. Таким чином, вона може бути рекомендована для більш широкого впровадження в навчально-виховний процес української вищої школи.

Ефективність формування національної самосвідомості студентства у процесі театралізації народних свят залежить від дотримання таких умов:

а) залучення до творчого процесу пошуку способів театралізації, а також її впровадження, підготовки, організації та проведення народного свята, якомога ширшого кола студентства;

б) організації, керівництва та контролю з боку викладачів самостійною роботою студентів щодо створення театралізації народної свята, його організації, підготовки, репетицій та проведення;

в) навчально-методичного забезпечення студентів з основ драматургії, сценарної розробки (майстерності), українознавства, українського народознавства та інших дисциплін, необхідних для створення театралізації народного свята;

г) емоційного сприйняття кінцевого продукту учасниками та глядачами театралізованого народного свята, створеного студентами власноручно;

д) приділення особливої уваги реалізації педагогічних завдань, виховних цілей, що досягається народними звичаями, обрядами і святами.

Дотримання викладених вище умов гарантує ефективність формування національної самосвідомості студентської молоді у процесі театралізації народних свят.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Суспільно важливе завдання виховання національної самосвідомості молоді з давніх - давен і до наших днів залишається об'єктом уваги педагогічної науки і практики. У певному розумінні воно є складовою загальної педагогічної проблеми національного виховання підростаючих поколінь.

Теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури, проведений в межах даного дослідження, показав, що розв'язанню згаданого вище педагогічного завдання в Україні приділяється значна увага як науковців, так і педагогів-практиків. Це свідчить про те, що формування національної самосвідомості студентської молоді не вичерпується суто науковими пошуками в царині теорії, а є, передусім, практичною галуззю, чи такою, що орієнтована на практику.

Не зважаючи на пильну увагу і постійний інтерес науковців до пошуку варіантів розв'язання даної педагогічної проблеми, слід відзначити, що раніше театралізація народних свят не розглядалася в педагогічній теорії як засіб формування національної самосвідомості студентської молоді.

Проведений аналіз науково-педагогічних джерел показав також, що розв'язання згаданого вище завдання в педагогічній теорії розглядалося, здебільшого, стосовно іншої вікової категорії, найчастіше молодших школярів, що зумовлено необхідністю своєчасного закладання педагогічних основ національного виховання.

Однак останнє, як і весь процес виховання в цілому, лише починається в дитинстві, а тому важливим фактором становлення особистості є продовження цього процесу, зокрема в студентські роки.

Проведене дисертаційне дослідження проблеми формування національної самосвідомості студентів мистецько - педагогічних спеціальностей засобами театралізації народних свят дозволило зробити такі висновки:

1. Процес формування національної самосвідомості студентів потребує цілеспрямованого педагогічного впливу як на свідомість суб'єктів, так і на їхню підсвідомість.
2. Театралізація народних свят може бути ефективним засобом формування національної самосвідомості молоді, оскільки вона сприяє практичному безперешкодному проникненню важливої інформації про звичаї і традиції народу в їхню емоційно-чуттєву сферу (підсвідомість), де і відбувається, таким чином, закріплення національно-культурного досвіду.
3. Модель процесу театралізації народних свят як засобу виховного впливу та формування національної самосвідомості студентства, містить у собі сценарну, організаторську, дидактичну, виховну та виконавську складові, що реалізуються впродовж усього періоду підготовки, організації та проведення народного свята в конкретних просторово - часових умовах.
4. Детермінованість національної самосвідомості молоді та ступенів їхнього володіння національною мовою, знаннями з історії свого народу, його культури, а також національно-культурним досвідом, потребують ширшого залучення студентів не лише до вивчення, а й до практичного засвоєння народних звичаїв, обрядів і свят. Провідна роль у цьому може належати предмету “Українське народознавство”, що викладається у вищих закладах освіти гуманітарного профілю. Однак, традиційні форми і методи вивчення даного курсу, здебільшого

теоретичні, не відповідають сучасним вимогам та є малоефективними у формуванні національної самосвідомості студентської молоді, про що переконливо свідчать результати констатуючого експерименту.

5. Шляхи підвищення ефективності формування національної самосвідомості полягають у пробудженні інтересу молоді до народних звичаїв, обрядів і свят та забезпеченні педагогічних умов для їхньої участі й самовираження в процесі створення ними театралізації, що передбачають:

- a) залучення до творчого процесу пошуку способів театралізації, а також її впровадження, підготовки, організації та проведення народного свята, якомога ширшого кола студентства;

- b) організації, керівництва та контролю самостійною роботою студентів щодо створення театралізації народного свята, його організації, підготовки, репетицій та проведення;

- v) навчально - методичного забезпечення знань студентів з основ драматургії, сценарної розробки (майстерності), українського народознавства та інших дисциплін, необхідних для створення театралізації народного свята;

- г) емоційного сприйняття кінцевого продукту учасниками та глядачами театралізованого народного свята, створеного студентами власноручно;

- г) приділення особливої уваги реалізації педагогічних завдань, виховних цілей, що досягаються народними звичаями, обрядами і святами; виявленні підходів до розробки програми, яка забезпечує досягнення поставленої мети.

6. Формування національної самосвідомості студентів є ефективним в процесі поєднання вивчення навчального курсу “Українське народознавство”, спецкурсу “Театралізація українського

народного свята” та безпосередньої їх участі в українських народних святах. У ході їх підготовки, організації та проведенні оволодіння національно-культурним досвідом стало помітною ознакою студентів експериментальних груп, що виявлялася у гуманному, доброзичливому, толерантному ставленні до людей, довкілля, звичаїв, традицій, творів культури й мистецтва тощо.

Завдання, що вирішувалися у відповідності з висунутою гіпотезою та метою дослідження, були виконані повністю. Так, було досліджено стан національної самосвідомості студентів, простежено педагогічні умови, обставини, ситуації, фактори, за яких формування національної самосвідомості набуває ознак ефективності; створено програму і методiku формування національної самосвідомості студентської молоді у процесі театралізації народних свят, проведено дослідно-експериментальну перевірку їх ефективності; впроваджено в навчально-виховний процес мистецьких та мистецько-педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти України результати даного дослідження.

Таким чином, розроблена програма і методика формування національної самосвідомості студентської молоді засобами театралізації народних обрядів і свят пройшла теоретичну і практичну апробацію в семи вищих навчальних закладах України, де готують фахівців мистецько - педагогічних спеціальностей, тому вона може бути рекомендованою для більш широкого впровадження у навчально-виховний процес вищих закладів освіти України.

З метою удосконалення системи формування національної самосвідомості студентської молоді Міністерству освіти і науки України порушити питання про необхідність вивчення навчального курсу “Українське народознавство” як обов’язкової навчальної дисципліни обсягом не менше 108 годин для всіх вищих закладів освіти України,

незалежно від форм власності.

До навчальних планів мистецьких та мистецько — педагогічних спеціальностей внести як професійно-зорієнтований курс “Театралізація українського народного свята” з обсягом не менше 54 години.

Міністерству культури і мистецтва України забезпечити підготовку фахівців у галузі народознавства та театралізації українського народного свята для викладання згаданих вище курсів.

Науково-методичним центрам народної творчості та культурно-освітньої роботи забезпечити підготовку науково-методичних видань, присвячених українській народній творчості, народознавству, театралізації народних обрядів і свят.

На даному етапі розвитку науки і державотворення об’єктивно необхідним є уникнення побутовізму, поверховості в процесі розкриття ідейно - морального, ціннісного змісту народних звичаїв, обрядів, свят і розв’язання на вищому теоретичному і практичному рівні інтегративних українознавчих підходів до виховання в молоді національної самосвідомості, патріотизму, громадянськості.

Таким чином, всі завдання, що ставилися на початку дисертаційного дослідження виконані, мета досягнута, результати проведеної дослідно-експериментальної роботи цілком і повністю підтвердили висунуту гіпотезу.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне розв’язання багатопланової проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді засобами театралізації народних свят. Подальшого вивчення заслуговують такі її аспекти як вплив народної святково - обрядової символіки на формування національної самосвідомості молоді; формування національної самосвідомості студентської молоді засобами української музики та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абетка етнополітолога /авторський колектив: Ю.Римаренко, Ф.Мироненко та ін./ - Т. 1. - К., 1995. - 224 с.
2. Абрамян В.С. Театральна педагогіка. - К.: Лібра, 1996. - 221 с.
3. Антонюк О.В. Деякі питання формування історичної самосвідомості українського народу // Український історичний журнал. - 1993.-№ 11. -С. 80-86.
4. Асмолов А.Г. Психология личности: Учебник.-М.; 1990. - 367 с.
5. Атамуратов С. Национальное самосознание и интернациональное воспитание/Отв.ред. А.И.Дороченков.-Т.: Узбекистан, 1991. - 124 с.
6. Багмет М.О. Молодь і відродження національної самосвідомості . - К.: Либідь, 1992,- 162 с.
7. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. - 2 изд. - М.: “Худож.лит.”, 1990. - 543 с.
8. Бахтин М.М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. - М.; 1989. - С. 3 - 19.
9. Бенифанд А.В. Праздник: сущность, история, современность.- Красноярск,1986. - 141 с.
10. Бердяев Н.А. Судьба России. - М.: Изд-во МГУ, 1990. - 256 с.
11. Бердяев М. Національність і людство // Сучасність. - 1993 . - №1. -С.154- 167.
12. Береза Р.П. Преса 1914 року про виступи концертної гуцульської групи /Наукова творча конференція "Гнат Хоткевич та українська культура, присвячена 115-річчю з дня народження митця. - Рівне, 1992. - С.48 - 50.
13. Береза Р.П., Карпова Л.І. Російська преса кінця ХІХ - початку ХХ ст. про український театр. - Львів, 1996. -14 с.

14. Береза Р.П. Християнське виховання в народних домах Львівщини /Історія релігій в Україні: тези повідомлень VII Міжнародного круглого столу.-Львів, 1997. - С. 14 - 15.

15. Береза Р.П. До питання сучасної класифікації народного вертепу на Львівщині /Історія релігій в Україні: матеріали VIII міжнародного круглого столу 11-13 травня 1998 р. - Львів : Логос, 1998. - С.16 - 17.

16. Береза Р.П. Розвиток культури спілкування студентів засобами театралізації обрядів зимового циклу // Педагогіка і психологія 1999. - № 3 . -С. 257-263.

17. Береза Р.П. Формування національної самосвідомості студентів як педагогічна проблема //Педагогіка і психологія 1999. - № 1.-С. 210-215.

18. Береза Р.П. Проблеми театралізації народних свят і обрядів у контексті інтегративного підходу // Педагогіка і психологія 1999. - № 2 . - С. 116-120.

19. Береза Р.П. Філософія народного обряду і формування національної самосвідомості студентів (на прикладі творчих вузів Львівщини) //Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія освіти.- випуск 4. -Львів: Світ, 1999. - С . 307 - 313.

20. Білецький О. Зібрання праць у п'яти томах. - К.; 1965. - Т. 1. - С. 283-284.

21. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиція і сучасність. - К.: Рідна мова, 1998. - 475 с.

22. Бойко О. Шлях нації. - Париж - Київ - Львів, 1992. - 126 с.

23. Боришевський М.Й. Психологія самоактивності учнів у виховному процесі: Навчально - методичний посібник. - К.: 1998. - 192 с.

24. Булашев Г.С.Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. - К.: Довіра, 1992. -414 с.

25. Васильцова З.П. Мудрыє заповіді народної педагогіки: Заметки журналіста. - М.: Педагогіка, 1983. - 160 с.
26. Ващенко Г. Виховний ідеал. - Полтава, 1994. - 191 с.
27. Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського /Упоряд, підгот. текстів та фотоматеріалів, комент., приміт. А.П.Демиденка. -К.: Веселка, 1992, - 551 с.
28. Верховинець В.М. Весняночка: ігри з піснями для дітей дошкільного і мол. шк. віку.-5-те вид. - К.: Муз.Україна, 1989. - 343 с.
29. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю.-5-те вид., доп. -К.:Муз.Україна, 1990. - 150 с.
30. Вершковский З.В. Театрализованне форми массовой культурно-просветительной работы: Автореф. дис. канд. пед. Наук. - Л., 1978. - 15 с.
31. Выготский Л.С. Психология искусства. - М.: Педагогіка, 1987. - 344 с.
32. Винниченко В. Відродження нації.-Ч.Ч.:Репринтне відтворення вид. 1920 р. - К.: Політвидав України, 1990. - 328 с.
33. Виховання національної самосвідомості у школярів / матеріали Всеукраїнської науково - практичної конференції 8-9 жовтня 1996 року. - К., 1996.- 146 с.
34. Вишневський О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси. Львів, 1996. - 238 с.
35. Вовк Л.П. Громадсько - педагогічне сподвижництво на Україні. - К., 1997. - с.
36. Волошин І.О. Український драматичний театр. -К.: Наукова думка, 1967.-518 с.
37. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. - К.: Оберіг, 1993. - 590 с.

38. Гавеня О.М. Педагогічні умови художньо-творчого виховання обдарованої учнівської молоді в позанавчальний час: Автореф. дис. канд. пед. наук. - К., 1997. - 25 с.
39. Гадушинський М. Національне виховання. - Львів; 1920. - 73 с.
40. Гаївки /Зібрав та упоряд. М.В. Мишанич. - Львів: Гердан, 1991. - 96 с.
41. Гелей С. Пантелеймон Куліш: через культуру до державності ІГУК-раїна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип.2. - Львів, 1995.-С. 91-110.
42. Гейзінга Й. Homo ludens /Пер. з англ. О.Мокровольського.-К.: Основа, 1994. - 250 с.
43. Генкин Д.М. Социально-педагогические основы массового праздника: Автореф. дис. докт. пед. наук. - Л., 1979. - 36 с.
44. Генкин Д.М., Конович А. А. Массовые театрализованные праздники и представления: Учебно-методическое пособие. - М.; 1985. - 333 с.
45. Геродот Історія.-К., 1994.-297 с.
46. Гессен С. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. Учеб, пособие для вузов. - М., 1995. - 447 с.
47. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, 1997.-376 с.
48. Грималь П. Цицерон. - М.: "Молодая гвардия", 1991. - 544 с.
49. Грица С.Й. Проблеми репрезентації фольклору на святі народної творчості //Народна творчість та етнографія. - № 5. - 1989. - С. 37 - 43.
50. Грушевський М. На порозі нової України: Гадки і мрії. - К.: Наукова думка, 1991. - 128 с.
51. Грушевський М.С. Про українську мову і українське школу /Передм. Я.П.Гояна. - К.: Веселка, 1991. - 46 с.

52. Губко О.Т. Формування національної свідомості юнацтва у світлі ідей Софії Русової // Рідна школа. - 1992. - № 1. - С. 13-15.
53. Гусев В.С. Народний театр. - Л.: ЛГИТМИК, 1974. - 78 с.
54. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI-XVII ст. // Сучасність. № 3. - 1992. - С. 71 - 78.
55. Державна національна програма "Освіта". Україна XXI століття. - К., 1994. - 15 с.
56. Довгич В.А. Українська ідея в політичній теорії М. Драгоманова: Навч. посібник. - К.: НМК ВО, 1991. - 155 с.
57. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій. - Львів, 1941. - 111с.
58. Драгоманов М.П. Чудацькі думки про українську національну справу // Драгоманов М.П. Вибране: Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні. - К., 1991. - 543 с.
59. Етнонаціональний розвиток України. Терміни. Визначення. Персоналы / АПН України, Інститут держави і права та інш. - К., 1993. - 807 с.
60. Єлісовенко Ю.П. Самостійна практична робота за фахом як засіб забезпечення професійної готовності студентів вузів культури / на прикладі режисерської спеціалізації. Дис. канд. пед. наук. - К., 1993. - 167 с.
61. Єлісовенко Ю.П. Практичне опанування мистецьких основ риторики засобами театральної педагогіки // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта. - Львів: Каменярь, 1998. - Вип. 3. - С.129-135.
62. Єлісовенко Ю.П. Формування національної самосвідомості студентської молоді (мовленнєвий аспект). - Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість. Збірник матеріалів міжнародної студентської науково - практичної конференції. - К.: Видавництво

Європейського університету інформаційних систем менеджменту і бізнесу, 1999.-С. 11-15.

63. Єлісовенко Ю.П., Береза Р.П. Використання фольклору в сценарії українського народного свята Івана Купала /Метод, рекомендації. - Львів: ЛНМЦНТ і КОР, 1998. - 20 с.

64. Єлісовенко Ю.П., Береза Р.П. До проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді // Проблеми державного будівництва в Україні. - Випуск № 4. - К.: МІЛП, 1999. - Є. 309 - 311.

65. Єлісовенко Ю.П., Береза Р.П. Національна самосвідомість народу: спроба осмислення історичного досвіду // Проблеми державного будівництва в Україні. - Випуск № 5. - К.: МІЛП, 2000. - Є. 384 - 389.

66. Єлісовенко Ю.П., Береза Р.П. Формування української еліти та її національної самосвідомості: досвід, реалії, перспективи //Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2000. - №2. - Є. 81 - 85.

67. Жмир В. Національна свідомість та державність//Вісник АН України. - 1993. - № 10. - Є. 63 - 66.

68. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України /Ред. Я. Грицак, О. Романів. - Львів: Видавництво Наукового товариства імені Т.Шевченка у Львові, 1991. - 230 с.

69. Забужко О. Філософія і проблема культурної притомності нації //Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 2.-Львів, 1995.-Є. 18-32.

70. Завадка Б. Йосиф Лозинський про позалінгвальні чинники у функціонуванні та розвитку національної мови //Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 2. - Львів, 1995. - Є. 157-171.

71. Загальні питання культури: Поточний бібліотечний список /Під ред. Донця О.Л. - К., 1993. - Є. 135.

72. Закон України "Про освіту" //Голос України. - 1996. - 25 квітня.
73. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні: Наук, популярні статті, розвідки. - К.: Молодь, 1989. - 304 с.
74. Здравомыслов А.Г. Методология и процедура социологических исследований. — М.: Мысль, 1969. - 208 с.
75. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. - М.: Политиздат, 1986. - 223 с.
76. Зінченко А .Л. Визволитися вірою.-К.: Дніпро, 1990.-423 с.
77. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навч.посібник. - К., 1997.-302 с.
78. Іваницький А.І. Українська народна музична творчість: Посібник для вищ., серед, учб. закладів. - К.: Муз.Україна, 1990. - 336 с.
79. Іваніпін В. Нація, державність, націоналізм. - Дрогобич, 1992 . - 177 с.
80. Іванишин В., Радевич - Винницький Я. Мова і нація. - Дрогобич, 1994.-218 с.
81. Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнар. симпоз. ЮНЕСКО /Львів, 11-15 верес. 1986 р./: У 3 кн. /Упоряд. Я.З.Якимович. -К.: Наукова думка, 1989. - 467 с.
82. Иконникова С.Н. Молодежь. Социологический и социально - психологический анализ. - Л.: Изд - во ЛГУ, 1974. - 165 с.
83. Ісаєвич Я. Проблема походження українського народу: історіографічний і політичний аспект //Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 2. - Львів, 1995. - С. 3 - 17.
84. Історія української культури /Під ред. д-ра І.Крип'якевича. - Нью-Йорк, 1990.-718 с.
85. Каган М.С. Системный подход й гуманитарное знание: Избр.ст. - Изд-во ЛГУ, 1991.-384 с.

86. Карпова Л.І, Береза Р.П. Використання народних традицій та фольклору у створенні сценарію театралізованого свята /Метод, поради. - Львів, 1996. -22 с.
87. Квітка К.В. Вибрані статті. - К.: Муз. Україна, 1985. - 4.1. - 138 с.
88. Quo vadis, Україно ? Матеріали третьої (зимової) сесії Міжнародної школи україністики/Київ, січень, 1992 р. /Упоряд, та автор вступ, ст. І.І.Осташ. - Одеса: Маяк, 1992. - 240с.
89. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: /У 3 кн., 6 т./ - Факс.вид. - К.: АТ Обереги, 1994. - 524 с.
90. Климець Ю.Д. Купальська обрядовість на Україні. - К.: Наукова думка, 1990. - 142 с.
91. Клин Б. Національне виховання. - Берлін: "Українське слово", 1923.-64 с.
92. Кловак Г.Т. Традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів: Дис. канд. пед. наук. - К., 1996. - 198 с.
93. Кнебель М.О. Поэзия педагогики. - М., 1976. - 279 с.
94. Коваль А.П., Коптілов В.В. Крилаті вислови в українській літературній мові. - К., 1975. - 335 с.
95. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного. - К., 1983. - 120 с.
96. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание. - М., 1984. - 198 с.
97. Конович А.А. Театрализация как метод активизации участников массовой культпросветработы: Автореф. дис. канд. пед. наук. - Л., 1980. - 16 с.
98. Кононенко П.П. Українознавство: Підручник. - К.: Либідь, 1996. - 384 с.

99. Концепція безперервної системи національного виховання.-К., 1994.- 47с.
100. Концепція діяльності Львівського обласного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи на період 1998 - 2000 рр. - Львів, 1998.-33с.
101. Копиленко О.Л. Українська ідея М.Грушевського: історія і сучасність. - К.: Либідь, 1991. - 183 с.
102. Корнієнко Н.М. Театр як діагностична модель суспільства (Деякі універсальні механізми самоорганізації художньої культури): Дис. ... докт. мистецтвознавства у ф-мі наук, доп.: 17.00.01 / АН України, ін - тут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. - К., 1993.-72 с.
103. Корніяк О.М. Мистецтво гrechності: Чи вміємо ми себе поводити ?-К.: Либідь, 1995.-96 с.
104. Косів М.В. Двоязичіє чи без'язичіє ? Публіцистичні статті та нариси. - Львів: Логос, 1998. - 235 с.
105. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. - К.: Либідь, 1994. - 384 с.
106. Кравченко С.В. Соціально-педагогічні умови використання фольклору в художньо-масовій роботі установ культури: Автореф. дис. канд. пед. наук. - К., 1997. -16 с.
107. Кремінь В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). - К., 1996. - 793 с.
108. Кузик О.Є. Методичні поради по вивченню курсу "Народознавство". - Львів, 1995. -19 с.
109. Кузик О.Є. Традиційна культура та українська етнопедагогіка в сучасному педагогічному процесі. - Львів, 1997. -15 с.

110. Кузик О.Є. Трансформація традиційної обрядовості та використання в сучасній педагогічній культурно - дозвіллевій діяльності установ культури: Автореф. дис. канд. пед. наук. -К., 1998. -17 с.

111. Кузьмів Я. Виховання і культура //Шлях навчання і виховання. - Львів, квітень 1930. - 4.4. - С. 100 - 107.

112. Культура і побут населення України: Навч.посібник/В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. - К.: Либідь, 1991. - 232 с.

113. Курочкін О.В. Новорічні свята українців: Традиції і сучасність / АН України, Ін - т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. - К. : Наук, думка, 1978. - 191 с.

114. Лавринович О. Національна держава і демократія, шляхи досягнення мети //Розбудова держави. - 1992. - № 6. - С. 9 - 10.

115. Лісовий В. Етнос і нація // Вісник АН України. - 1993.-№ 10.

С. 47-57.

116. Лисенко М.В. Про народну пісню і про народність в музиці. - К.: Мистецтво, 1955. - 67 с.

117. Лозинський Й.І. Українське весілля. - К.: Наукова думка, 1992. - 175 с.

118. Локк Д. Опыт о человеческом разуме //Избранные философские произведения: в 2 - х т. - М., 1960. - Т.1. - С. 347.

119. Ломацький М. Національне виховання //Авангард. Журнал української молоді. - Брюссель, 1952. - Ч. 2. - С. 28 - 31.

120. Лосев А.Ф. Форма. Стиль. Выражение /Сост.А.А.Тахо-Годи. - М.: Мысль, 1995. - 944 с.

121. Лосев І.В. Духовний суверенітет і культуротворча активність етносу //Етика, естетика і теорія культури. - К., 1992. - С. 16-23.

122.Луцько С. А. Обрядово-звичаєвий фольклор Яворівщини: Автореф. дис. канд. філ. наук. - Львів, 1993. - 19 с.

123.Майборода Г.Я. Соціально-педагогічний потенціал українських народних обрядів у системі формування морально - духовних цінностей особистості: Автореф. дис. канд. пед. наук. -К., 1996. - 23 с.

124.Макаренко А.С. Избранные произведения в 3 - х т. - К., 1984. - Т.3.-575 с.

125.Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. - К.: АТ "Обереги", 1992,-80 с.

126.Мальков С.М. Педагогічні умови формування і динаміка розвитку самодіяльного студентського художнього колективу: Автореф. дис. канд. пед. наук. -К., 1996. - 16 с.

127.Мандрагеля В.А. Особенности формирования национального самосознания личности (методологический аспект). Дис. канд. филос. наук. -К., 1993.-164 с.

128.Маркарян З.С. Узловые проблемы теории традиции //Сов.этнография. - 1981. - № 2. - С. 78 - 96.

129.Мацько Л.І. Українська мова: формування національної самосвідомості //Педагогіка і психологія. - № 1. - 1996. - С. 67 - 72.

130.Мещерякова Н.П. Проблема формування національної самосвідомості у творчій спадщині видатних українських діячів культури і освіти кінця ХІХ - початку ХХ століть: Дис. канд. пед. наук. - К., 1996. - 190 с.

131.Мицик В. Золоте світло Калити: Проведення свята Калити //Українська культура.-№ 1. - 1991. - С. 6 - 9.

132. Мицик В.Ф. Свята сонячного циклу. - К., 1991.-47 с.

133.Мочалов Ю.А. Композиция сценического пространства: Автореф. дис. канд. искусствовед. - М., 1989. - 24 с.

134. Нарис історії "Просвіти" /Р.Іваничук, Т.Комаринець, І.Мельник, А.Середяк. - Львів - Краків - Париж: Просвіта, 1993. - 232 с.
135. Народні пісні в записах Івана Франка /Упоряд., вступна стаття і приміт. О.Т.Дея. - К.: Муз. Україна, 1981. - 335 с.
136. Народні пісні в записах Осипа Маковоя. - К.: Муз. Україна, 1981. - 102 с.
137. Наулко В. Український етнос у часі і просторі //Берегиня. - 1992. - № 1.-С. 15-26.
138. Національне виховання учнів засобами українського народознавства: Посібн. для вчителів під ред. Р.П.Скульського. - Івано - Франківськ, 1995. - 178 с.
139. Національна самосвідомість студентської молоді (соціологічний аналіз). - Торонто - Едмонтон - Львів: вид - во Канадського інституту українських студій, 1993. - 158 с.
140. Небоженко В. Про національно-державні пріоритети розвитку незалежної України: тенденції та протиріччя //Розбудова держави. - 1992. - № 2. -С.13-18.
141. Нельга О. Етнічна самосвідомість як головна ознака етносу //Філософська і соц. думка. - 1993. - № 7. - С. 111-129.
142. Обертинська А.П. Масові ігри та свята. - К.: Вища школа, 1980. - 181 с.
143. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне відтворення видання 1918 року. - К.: "Абрис", 1991.-272 с.
144. Основи етнодержавознавства / За ред. Ю.Римаренка. - К.: Либідь, 1995. - 656 с.
145. Песталоцци И.Г. Избранное педагогические сочинения в 2 - х т. -М.: Педагогика, 1981.-Т. I.-336с.

146. Пікалід С. Про Острозьку війну під П'яткою проти низових /Українські гуманісти епохи Відродження. - К., 1995. - 4.2. - С. 42.
147. Пісні з Галичини /Упоряд. Р.П.Береза, М.О.Дацко. - Львів: Світ, 1997.-192 с.
148. Пісні з Львівщини. Пісенник /Упоряд. Корчинський Ю.А. - К.: Музична Україна, 1988. - 446 с.
149. Плачинда О.П. Словник давньоукраїнської міфології. - К.: Український письменник, 1993. - 63 с.
150. Погрібний А. Якби ми вчилися так як треба.. .Розмови про наболіле. - К.: Видавничий центр Просвіта, 1999. - 288 с.
151. Поліщук Ю.И. Національне виховання учнів професійно-технічних закладів у діяльності молодіжних об'єднань України в 20 - ті роки: Дис. канд. пед. наук. - К., 1995. - 222 с.
152. Потебня О. О мифологическом значении некоторых обрядов и поверий . -М., 1965. - 176 с.
153. Продум М. Нація золотих комірців. Психоінформаційна концепція України. - Тернопіль:"Мандрівець", 1994. - 168 с.
154. Прозоровский Д. О славяно-русском дохристианском исчислении времени //Труды VIII археологического съезда в Москве. - М., 1987.-С. 202.
155. Ребіндер Б. Влесова книга: Життя та релігія слов'ян. Пер. з франц. - К., 1993. - 80 с.
156. Ремез О. Мізансцена - мова режисера. - К.: Мистецтво, 1970. 198 с.
157. Розовський М.Г. Режиссер зрелища. - М., 1973. - 120 с.
158. Романюк В.С. Не вмерла і не вмере !-Стрий: Щедрик, 1997.- 654 с.

- 159.Рубінштейн С.Л. Проблемы общей психологии. - М.: Педагогіка, 1976.-416 с.
- 160.Руденко Ю.Д. Розвиток теорії і практики формування в учнів наукового світогляду в історії педагогіки (1917-1941): Автореф. дис. д - ра пед. наук: 13. 00. 01.-К.,1995.-44 с.
- 161.Савчин Т.Г., Хміль С.П. Ми як життя великі і земні. - Дрогобич, 1995.-151 с.
162. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. - К.: Основи, 1994. - 224 с.
- 163.Смолій В.А., Гуржій С.І. Як і коли почала формуватися українська нація. - К., 1991. - 112 с.
- 164.Соломко Н.М. Діяльність фольклорно-етнографічних об'єднань як фактор виховання творчої активності старшокласників: Автореф. дис. канд. пед. наук. -К., 1992. - 17 с.
- 165.Станиславский К.С. Об искусстве театра. Избранное. - М.: ВТО, 1972. - 330 с.
166. Станиславский К.С. Етика. - М.: Искусство, 1981. - 92 с.
- 167.Стеблів Ф. Початки українського національного руху в Галичині //Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Вип. 2.-Львів, 1995.-С. 59-70.
- 168.Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. - К.: Рад. школа, 1983. - 312 с.
- 169.Стельмахович М. Мово наша, соловейково-соловецька//Освіта. - 1994. - 6 квітня.
- 170.Стрельчук В.О. Педагогічні умови засвоєння молодшими школярами народних звичаїв і традицій в процесі позанавчальної роботи: Автореф. дис. канд. пед. наук. - К., 1997. - 18 с.
- 171.Сухомлинський В.О. Народження громадянина /Вибрані твори в п'яти томах. - К.: Радянська школа, 1977. - Т.3. - 670 с.

172. Сухомлинська О.В. Ідеї громадянськості і школа в Україні //Шлях освіти.- 1999.- №4. - С. 20 - 25.
173. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. -К.: Рад. школа, 1974. - 150 с.
174. Теоретичні основи виховання національної самосвідомості /За ред. Д.О.Тхоржевського. -К.: ІЗМН, 1998. - 150 с.
175. Туманов И.М. Режисура масового праздника и театралізованого концерта. - М., 1976. - 88 с.
176. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, Збірник наукових праць. Інститут українознавства ім.Крип'якевича НАН України. - Львів, 1995. - Вип. 2. - 219 с.
177. Україна. Наука і культура. Видання АН України, т - ва "Знання" України. - К., 1991. - Вип. 25. - 400 с.
178. Україна у контексті світової цивілізації /За ред. Д.О.Тхоржевського. - К., 1999. - 176 с.
179. Українка Леся. Зібрання творів у 20-ти т. - К., 1977. - Т. ІХ. - С. 9-10.
180. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник //А.П.Пономарьов, Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін. - К.: Либідь, 1993. - 256 с.
181. Українське народознавство: Навч. посібник /За ред. С.П.Павлюка, Г.Й.Горинь, Р.Ф.Кирчіва. - Львів: Фенікс, 1994. - 608 с.
182. Український драматичний театр. Нариси історії в двох томах. - К.: Наукова думка, 1967. -Т.1.-518с.
183. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія /Упоряд., приміт. та біогр. нариси А.П.Пономарьова, Т.В.Косміної, О.О.Буряк. - К.: Либідь, 1991. - 640 с.
184. Ушинський К. Про народність у громадському вихованні//Вибрані педагогічні твори у 2 - х т. - К., 1983. - Т. 1. - 488 с.

185. Франко І. Про театр і драматургію. - К.: Мистецтво, 1957. - 240 с.
186. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. - М.: Просвещение, 1991. - 287 с.
187. Фролова Н. Дослідження психологічного механізму трансформацій у системі ціннісних орієнтацій молоді // Молода нація: альманах. - К.: Смолоскип, 1998. - № 7. - С.3 - 18.
188. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). - СПб: Питер Пресс, 1997. - 608 с.
189. Чепелєв В.І. Взаємодія школи і культурно-освітніх установ. - К.: Знання, 1988. - 48 с.
190. Чепинога В. Нація та національне у "визнанні віри молодих українців" / Молода нація: Альманах. - К., 1996. - 264 с.
191. Червак Б. Націоналізм як фактор розвитку людства // Українське слово. - 1998. - № 32.
192. Чечетин А.И. Основы драматургии театрализованных представлений: История и теория. Учебник для студентов институтов культуры. - М.: Просвещение, 1981. - 192 с.
193. Чмихов М. Україна від минулого до майбутнього // Вісник Київського університету. Історико-філологічні науки. - 1992. - Вип. 8. - С. 34.
194. Чорна К.І. Основні пріоритети у вихованні національної самосвідомості і громадянської культури старшокласників // Педагогіка і психологія. - 1994. - № 1. С. 125 - 129.
195. Чорнобай В.С. Формування національної самосвідомості молодших підлітків засобами музично-пісенної творчості в умовах взаємодії школи і клубних закладів: Автореф. дис. канд. пед. наук. - К., 1993. - 21 с.

196. Чубинский П.П. Календарь народных обычаев и обрядов. - К.: Муз. Україна, 1993. - 80 с .
197. Шевців І. Святі тайни в українському обряді. - Сідней, 1982. - 156 с.
198. Шелухин С. Назва України //Хроніка 2000. Наш край. Український культурологічний альманах. - 1992. -№2.-С.50-63.
199. Шилов Ю.Брама безсмертя //Український світ. - 1992. - № 2. - С. 8.
200. Ющук І. Національна школа. Яка й ... Чия ? //Освіта. - 1994. - 12 жовтня.
201. Ющук І.П. Лекції зі вступу до мовознавства. - К., 1995. - 111 с.
202. Ющук І.П. Практичний довідник з української мови. - К.: Рідна мова, 1998. - 223 с.
203. Ющук І.П. Статус російської мови //Слово Просвіти. - 1998 . - 4 лютого.
204. Ярмоленко О.Д. Системний підхід до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці: Дис. канд. пед. наук. - К., 1995. - 176 с.
205. Encyclopedia Ed. By Conning G. Marxizm, communism and western Society. - Munch , 1971 - in VIII vols.- vol. VI. - P. 42 - 54.
206. Subtelny O. Ukraine (a History). - Toronto , Buffalo, London, 1989. - 412 p.
207. Ortony A., Reynolds R., Arter j. Metaphor: Theoretical and empirical research. - "Psychological Buletin ", Vol. 85, 1978, p. 919 - 943.
208. Huzinga I. Homo ludens. Proeve eener bepaling van het Spelelement der cultuur //Verzamelde werken. D. 5. Haarlem, 1950 Hist 7, biz. 148-165; Hist 8, biz. 166 —176.

209. Spengler O. Der Untergang des Abenlandes. - Munchen: Beek, 1922. - 362 p.
210. Falkowski J., Pasznycki B. Na pograniczu lemkowski - bojkowskim. -Lwow, 1935.-S. 71-85.
211. Schneider A. Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi. - Lwow, 1871 — 1874.-T. 1.-457 s.

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

Додаток А. Програма навчального курсу “Українське народознавство”.

Додаток Б. Основна анкета наукового дослідження рівнів національної самосвідомості студентської молоді.

Додаток В. Літературний сценарій українського народного свята “Покрова Січі, честь тобі і слава!”

Додаток Г. Літературний сценарій українського народного свята Івана Купала.

ДОДАТОК А

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР
НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ І КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ
ЛЬВІВСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ УЧИЛИЩЕ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВ

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
“УКРАЇНСЬКЕ НАРОДОЗНАВСТВО”**

Затверджено на засіданні предметної комісії культурно-освітніх дисциплін Львівського державного училища культури і мистецтв та обласною методичною Радою Львівського державного обласного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи

Протокол № 4 від 2 вересня 1997 р.

ЛЬВІВ - 1997

Уклав: Береза Роман Павлович - директор Львівського державного обласного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи /ЛДОЦНТ і КОР/, викладач Львівського державного училища культури і мистецтв, пошукувач Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Рецензент: Карпова Л.І. Канд. пед. наук, доцент кафедри військової педагогіки і культури Київського військового гуманітарного інституту.

Відлові- Квітневий В.М. - завідувач відділом методики культурно-дальній просвітницької роботи Львівського державного обласного за центру народної творчості і культурно-освітньої роботи.

випуск

Редактор: Шклярська Н.І. - провідний спеціаліст Львівського державного обласного центру народної творчості і культурно-освітньої роботи.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Українське народознавство є синтетичною, комплексною дисципліною, яка ставить за мету вивчення студентами історії виникнення і становлення буття рідного народу, розвитку його традицій, основних видів господарської діяльності, звичаїв, обрядів і свят.

Основним завданням предмета є:

- залучити студентів до актуальних питань історії становлення і розвитку української нації, її звичаїв і традицій;
- ознайомити з традиційними основами господарювання народу;
- вивчити народні звичаї, обряди та свята;
- залучити студентство до практичної участі в них.

Програма курсу складена з розрахунку 108 навчальних годин, з них: 40 - лекційні, 30 практичні і семінарські заняття, 38 - самостійні роботи студентів.

На відміну від попередніх програм нами конкретизовано і скореговано теми з історії походження України, запропоновано деталізований спектр світоглядних уявлень народу і особливо наголошено на традиційній обрядовості українців. Це зроблено з метою поглиблення виховного впливу на процеси розвитку національної самосвідомості студентів. Вперше вводиться поняття роботи над українським обрядом. Саме це, на нашу думку, є ефективним засобом поєднання розширених теоретичних знань і практичного засвоєння найглибших пластів духовної культури українців, які розкриваються в народних обрядах і святах.

Програма курсу складається з чотирьох розділів:

Розділ 1.

Етнічна історія та етнічна географія українців.

Розглядає історію формування української нації, розселення українців, етнічний інтернаціональний склад населення України, знайомить з історичними аспектами становлення української діаспори.

Розділ 2.

Господарство та промисли українців.

Розглядаючи основні напрямки господарської діяльності українців (скотарство, землеробство), аналізуються основні промисли життєдіяльності народу (рибальство, мисливство, бджолярство).

Розділ 3.

Культура українського народу.

Знайомить з основами матеріальної і духовної культури українців, звичаєвістю, традиціями і обрядами, побутом, ремеслами, традиційним житлом, одягом та транспортом.

Розділ 4.

Практична робота з підготовки, організації та проведення українського народного свята.

Здійснення на практиці постановки українського народного свята згідно з народним святковим календарем при максимальному збереженні його історичної та автентичної першооснови.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Лекційн і	Практичн і	Самостійн а робота
1.	Вступ	2		
1.1.	Народознавство - як галузь знань Розділ 1. Етнічна історія та географія українців Історичні аспекти формування української нації		-	2
1.2.	Історичні основи етнічної географії українців	2	-	-
1.3.	Сучасне адміністративне районування української держави	2	-	-
1.4.	Етнічні групи українського народу	2	-	2
1.5.	Сучасний національний склад України	2	-	2
1.6.	Українська діаспора: історія та сучасність	2	-	2

2.	Розділ 2. Господарство та промисли українців			
2.1.	Основні галузі господарства українців	2	.	.
2.2.	Промисли українців, їх різновиди	2	-	-
3.	Розділ 3. Культура українського народу			
3.1.	Матеріальна культура українців, її основи	2	-	-
3.2.	Ремесла українців, їх характеристика	-	2	2
3.3.	Традиційне народне житло	2	2	2
3.4.	Народний одяг	-	2	2
3.5.	Традиційні засоби пересування і транспорт	-	2	2
3.6.	Традиції харчування	2	2	2
3.7.	Культура побуту			
3.8.	Народні знання і вірування	2	-	-
3.9.	Світоглядні уявлення народу	2		-
3.10.	Традиційне образотворче і ужиткове мистецтво	-	2	2
3.11.	Народні музичні інструменти	-	2	2
3.12.	Народна традиційна хореографія	2	-	-
3.13.	Український народний театр	2	-	-

3.14.	Словесно-народна творчість (усна традиція)	2	.	.
3.15.	Українська народна пісенна творчість	-	2	2
3.16.	Музичний фольклор українців	-	2	2
3.17.	Родинна обрядовість українців	2	-	-
3.18.	Народний календар	2	-	-
3.19.	Календарна обрядовість українців	2	-	2
4.	Розділ 4. Практичні студії над українським обрядом			
4.1.	Вибір теми. Визначення змісту та ідеї обряду	-	2	2
4.2.	Вивчення історичної та традиційної основи обряду	-	2	2
4.3.	Робота над традиційно- персонажним матеріалом обряду		2	2
4.4.	Робота над динамікою, звуком, художнім оформленням обряду	-	2	2
4.5.	Робота над діалектикою та сценографією обряду		2	2
4.6.	Постановка обряду	-	2	-
4.7.	Підсумкове заняття.	2	-	-
Всього 108		40	30	38

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

ВСТУП: Українське народознавство як галузь знань.

Предмет і завдання курсу. Основні віхи розвитку українського народознавства. Видатні вчені - народознавці України.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Тема 1. Історичні аспекти формування української нації

Генезис українського народу. Древні племена на території України. Міграційні процеси. Первісні слав'янські племена. Києво-Руська держава. Сучасні національні процеси на Україні.

Тема 2. Історичні основи етнічної географії українців

Етнографічне руйнування українців. Основні етнічні поселення. Характеристика основних етносів українського народу (лемки, гуцули, бойки, подоляни, волиняни, полісяни, слобожани, галичани, черкаси тощо).

Тема 3. Сучасне адміністративне районування Української держави

Столиця України. Населення України. Області України та обласні центри. Територія. Географія. Клімат.

Тема 4. Етнічні групи українського народу

Поняття етнічна група. Лемки, гуцули, бойки, поліщуки, подоляни, черкаси, слобожани. Особливості культури та побуту.

Тема 5. Сучасний національний склад України

Поняття національність, народність. Основні національності, що проживають на території України (росіяни, білоруси, поляки, євреї, німці, чехи, словаки, молдавани, цигани, вірмени, грузини, караїми, греки). Історія формування та основні самобутні характеристики.

Тема 6. Українська діаспора. Історія та сучасність

Поняття діаспори народу. Історія основних віх виникнення діаспори українців. Основні держави компактного проживання українців. Основні здобутки культури української діаспори.

РОЗДІЛ 2. ГОСПОДАРСТВО ТА ПРОМИСЛИ УКРАЇНЦІВ

Тема 1. Основні галузі господарства українців

Землеробство. Основні типи обробітку землі. Садівництво. Типи і види насаджень. Городництво. Різновиди господарських культур. Скотарство. Різновиди сільських тварин. Типи випасу худоби.

Тема 2. Промисли українців і їх різновиди

Поняття народних промислів. Бджільництво. Рибальство. Полювання.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Тема 1. Матеріальна культура українців і їх основи

Поняття матеріальної культури народу. Основні рудименти національної матеріальної культури.

Тема 2. Ремесла українців і їх характеристика

Поняття національного ремесла. Основні види ремесел українського народу (ткацтво, гончарство, гутництво, рудництво, стельмаство, обробка дерева, каменю, кістки, тощо).

Тема 3. Традиційне народне житло

Історія типової конструкції житла українців. Види розселення. Сучасне українське житло.

Тема 4. Народний одяг

Основні елементи жіночого одягу. Основні елементи чоловічого одягу. Оздоблення традиційного народного одягу.

Тема 5. Традиційні засоби пересування і транспорту

Сухопутні види транспорту. Морські та річкові види транспорту. Гірські види транспорту. Транспортування рідин. Сезонні види транспорту. Транспортування харчових продуктів.

Тема 6. Традиції харчування

Пости та М'ясниці в річному харчуванні українців. Основні різновиди повсякденної їжі. Традиційні та святкові види страв. Традиція зберігання продуктів.

Тема 7. Культура побуту

Духовна культура українців. Побутові відносини в українській сім'ї. Поняття національної і духовної культури. Різновиди духовних надбань українців.

Тема 8. Народні знання і вірування українців

Народна математика, ботаніка, зоологія, астрономія, метеорологія.
Демонологія українців.

Тема 9. Світоглядні уявлення народу

Міфологія українців. Уявлення про Всесвіт. Водні простори. Існування Землі, потойбічний світ.

Тема 10. Традиційне образотворче і ужиткове мистецтво

Основні символи традиційної вишивки, семантика кольорів.
Національні візерунки та їх типологія. Техніка вишивання, її різновиди.
Оздоблення житла та одягу.

Тема 11. Народні музичні інструменти

Найдревніші музичні інструменти українців (сопілка, бандура, кобза, ліра, гусла). Основні групи народних інструментів українців (духові, ударні, струнні, шумові, комплексні). Традиція гуртового музикування українців. Українська троїста музика.

Тема 12. Національна традиційна хореографія

Поняття народної хореографії. Характеристика основних хореографічних рухів. Основні танці українського народу.

Тема 13. Український народний театр

Історичні основи театральної культури українців.

Елементи театралізації в язичницьких обрядах. Український вертеп - феномен театральної культури. Сучасний театральний рух в Україні.

Тема 14. Словесно-народна творчість українців

Основні жанри усної народної творчості (казки, легенди, оповідання, приказки, балади, перекази, анекдоти, небилиці, тощо).

Тема 15. Українська народна пісенна творчість

Основні жанри пісенної культури українців (щедрівки, колядки, коляди, обжинкові, русальні, петрівчані, весняні, купальські, історичні, наймитські, бурлацькі, чумацькі, напливові, баладні пісні, тощо).

Тема 16. Музичний фольклор українців

Основні типи народного музикування. Супровід традиційного дійства.
Основні жанри традиційного музикування.

Тема 17. Родинна обрядовість українців

Основні етапи становлення та розвитку родинної обрядовості.
Характеристика народинного, весільного, поховального обрядів.

Тема 18. Народний календар

Народні назви місяців у річному календарі України.

Тема 19. Сезонна обрядовість українців

Основні свята в українському річному циклі (Різдво, Водохреща, Великдень, Трійця, Петрівка, Спаса, Покрови, Андрія, Миколая, Новий рік, інші).

РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНА РОБОТА З ПІДГОТОВКИ, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАРОДНОГО СВЯТА

Тематика семінарських занять

До розділу 1.

1. Історичні етапи заселення українських земель. Етноміграційні процеси.
2. Сучасна Україна - геоетнічна характеристика.
3. Українська діаспора, як етнічне відгалуження народу.

До розділу 3.

1. Традиційність матеріальної культури українців. Історичні та культурологічні аспекти.
2. Джерела духовності українців.
3. Основи традиційної фольклористики українців.
4. Родинна обрядовість українців як феномен духовної культури.

До розділу 4.

1. Традиція в народному обряді і її значення.
2. Етнічно-діалектичні риси сучасного українського обряду, їх особливості.

Рекомендована література

1. Конституція України. - К.: Фенікс, 1999.
2. Основи законодавства України про культуру // Культура і життя. - 1992. - № 7.
3. Андрусяк М., Маланюк Є. Гетьман Іван Мазепа як культурний діяч. - Київ, 1991.
4. Аркас М.М. Історія України - Русі. - Київ: Вища школа, 1990.
5. Бойчук Ю.І. Квіти Верховини (коломийки). - Ужгород: Карпати, 1985.
6. Бродецький О. Свято меду. - Соц. культура, 1990. - № 7.
7. Біблія. - Вінніпег: Українське біблійне товариство, 1993.
8. Булашев Г. Український народ. - К.: Довіра, 1992.
9. Весільні пісні. - Київ: Наукова думка, 1982.
10. Весільні пісні. - Львів: Гердан, 1992.
11. Воропай О. Звичаї нашого народу. - Київ: Оберіг, 1991. - Т. 1-2.
12. Весілля. -К.: Наукова думка., 1970.
13. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. - Український конгресовий комітет Америки, 1990.
14. Грушевський М. Історія України-Русі. - К., 1991.
15. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. - К., 1991.
16. Гаївки. - Львів: Гердан, 1991.
17. Зарубіжні українці: довідник. -К.: Україна, 1991.
18. Заставний Ф.Д. Східна українська діаспора. - Львів: Світ, 1992.
19. Зарубіжна діаспора: довідник. -К.: Україна, 1991.
20. Іванишин В., Радевич-Винницький А. Мова і нація. - Дрогобич: 1991.

21. Історія української культури /За ред. І. Крип'якевича. - К: Либідь, 1994.
22. Календарно-обрядові пісні. -К.: Дніпро, 1987.
23. Килимник С. Український рік. Львів: Кобзар, 1993.
24. Колесса Ф.М. Твори в 3 т. - К.: Наукова думка, 1970.
25. Квітка К.В., Твори в 2 т. - М.: Советский композитор, 1973.
26. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. - К.: Обереги, 1991.
27. Мищик В. Весна - днем красна //Укр. культура, 1991. - № 4.
28. Мищик В. Духовні висвітли генія // Укр. культура, 1991. - № 3.
29. Мищик В. Культура хліборобського духу // Укр. культура, 1992. - № 2.
30. Маковій Г. Заповітний цвіт. - К.: Український письменник, 1993.
31. Народні пісні в записах Івана Франка. - К.: Музична Україна, 1981.
32. Наулко В.І. Культура і побут населення України. К.: Либідь, 1991.
33. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне видання 1918 р. - К.: Абрис, 1991.
34. Радуйся, земле (колядки). - Ужгород : 1990.
35. Рибаків Б.Я. Язичество древних славян. - М.: Наука, 1981.
36. Скуратівський В.Т. Березина - К.: Рад.письменник, 1987.
37. Скуратівський В.Т. Посвіт. - К.: Молодь. 1988.
38. Скуратівський В.Т. Покуть. - К.: Довіра, 1992.
39. Сергійчук В.І. Іменем Війська Запорізького. - К.: "Україна", 1991.
40. Субтельний О. Україна: Історія. - К.: 1991.
41. Семчишин М. Тисяча років української культури. К.: Фенікс., 1993.
42. Скуратівський В. Оберіг пам'яті. К.: Скриня, 1992.
43. Українська душа: Збірн. наукових праць. -К.: Фенікс, 1992.
44. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. - К.: Либідь, 1991.

45. Українські прислів'я та приказки. - К.: Дніпро, 1984.
46. Українське народознавство / За ред. С.Павлюка. - Львів: Фенікс, 1994.
47. Українці.- К.: Либідь, 1991.
48. Українська минувшина / За ред. Полевого А. - К.: Либідь, 1993.
49. Федас Й.Ю. Український народний вертеп. - К.: Наукова думка, 1987.
50. Чепелик В. Материнська хата // Укр. культура,, 1992. - № 1.
51. Чепелик В. Архітектурні традиції культури господарського середовища селянина // Укр. культура, 1992. - № 3.
52. Чепелик В. Садиба, хутір, село і пісня // Укр. культура, 1992. - № 5.
53. Чепелик В. Архітектурна слава великих будівничих // Укр. культура, 1992.-№ 7.
54. Шевців І. Святі тайни в українськiм обряді. - Мельбурн: Просвіта, 1982.
55. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. - Львів: Каменярь, 1993.
56. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. У 3-х т. - Т.1. - К., 1990.

ДОДАТОК Б

ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ І КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ

АНКЕТА

**наукового дослідження рівнів національної самосвідомості
студентської молоді**

ЛЬВІВ - 1997

Шановний друже!

До вашої уваги пропонується анкета, що проводиться в межах наукового дослідження рівнів національної самосвідомості студентської молоді творчо-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів Львівщини. Отримані дані будуть оброблені на комп'ютері, тому в анкеті застосовано цифрове кодування.

Просимо дати щирі відповіді на всі запитання, що містяться в анкеті, акуратно заповнити її лише після ознайомлення з інструкцією.

Анкета анонімна. Отриману інформацію буде використано в суто наукових цілях.

ІНСТРУКЦІЯ

Після ознайомлення з інструкцією уважно прочитайте запитання. В запропонованих варіантах відповідей знайдіть саме такий, що найбільш точно відображає вашу особисту думку, або істинний стан речей. Обведіть колом цифри коду, що знаходяться праворуч.

Окрім закритих в анкеті містяться й відкриті запитання, до яких не пропонуються будь-які варіанти відповідей. В такому разі вам слід вписати їх у відведені для цього вільні рядки.

Увага ! Цифри кодів відповідей на відкриті запитання обводити не потрібно.

Цифри кодів запитань та відповідей, що розташовані ліворуч, обводити чи закреслювати за будь-яких умов не потрібно!

Дякуємо за увагу до наукового дослідження.

Сподіваємося на плідну роботу та щирі відповіді. В добрий час !

001. Чи переймаєтесь Ви проблемами розвитку української національної культури?

- а) Так 0001
- б) Ні 0002
- в) Важко відповісти 0003

002. Яку мову Ви вважаєте рідною?

- а) Українську 0004
- б) Російську 0005
- в) Польську 0006
- г) Іншу 0007

003. Чи знаєте Ви купальські пісні?

- а) Так 0008
- б) Ні 0009

004. Л.С.Курбас, на мою думку, був

- а) Віце-прем'єр міністром 0010
- б) Геніальним скульптором 0011
- в) Талановитим композитором 0012
- г) Видатним режисером 0013
- д) Відомим архітектором 0014

005. Як Ви вважаєте, свято Івана Купала за своєю природою є

- а) Християнським святом 0015
- б) Народним святом 0016
- в) Важко відповісти 0017

006. Пригадайте назви п'яти своїх улюблених українських народних пісень

а)	0018
б)	0019
в)	0020
г)	0021
д)	0022

007. Як би Ви оцінили своє володіння українською мовою?

а) Погано	0023
б) Задовільно	0024
в) Добре	0025
г) Відмінно	0026

008. Чи доводилось Вам коли-небудь брати участь у святкуванні народного свята Івана Купала?

а) Так, доводилось	0027
б) Ні, не доводилось	0028

009. Чи будете Ви брати участь у наступних виборах до Верховної Ради?

а) Так	0029
б) Ні	0030
в) Ще не визначилися	0031

010. Що Ви відчуваєте в той час, коли до Вас звертаються з проханням допомогти незнайомій людині?

а) Бажання відгородитися від чужих проблем	0032

- б) Бажання допомоги 0033
- в) Важко відповісти 0034

г) 1. Як Ви вважаєте, Марена це...

- а) Назва літературного твору А.Франса 0035
- б) Назва кінокартини Ф.Фелліні

0036

- в) Назва картини Ван Гога 0037
- г) Персонаж народного свята 0038
- д) Назва скульптури О.Родена 0039

012. Пригадайте імена п'яти сучасних українських письменників

- а) 0040
- б) 0041
- в) 0042
- г) 0043
- д) 0044

013. Коли на Вашу думку святкують українське народне свято Колодія

- а) Взимку 0045
- б) Навесні 0046
- в) Влітку 0047
- г) Восени 0048

014. Чи співаєте Ви купальські пісні?

- а) Так 0049
- б) Ні 0050
- в) Важко відповісти 0051

015. Чи будете Ви брати участь у наступних виборах Президента України?

- а) Так 0052
- б) Ні 0053
- в) Ще не визначилися 0054

016. Чи доводилось Вам брати участь у святкуванні українського народного свята Колодія?

- а) Так 0055
- б) Ні 0056
- в) Важко відповісти 0057

017. Як би Ви визначили своє ставлення до відродження української національної культури ?

- а) Позитивне 0058
- б) Негативне 0059
- в) Важко відповісти 0060

018. Де на Вашу думку виник відомий петриківський розпис?

- а) У Тернопільській області 0061
- б) У Волинській області 0062
- в) У Дніпропетровській області 0063
- г) У Миколаївській області 0064
- д) У Львівській області 0065

019. Чи співаєте Ви купальські пісні?

- а) Так 0066

б) Ні 0067

020. Коли, на Вашу думку, святкують українське народне свято Коляда?

а) Навесні 0068

б) Влітку 0069

з) Восени 0070

г) Взимку 0071

021. В якому з українських народних свят використовується гільце, як обов'язковий атрибут ?

а) Колодія 0072

б) Коляда 0073

в) Купала 0074

г) Покрова 0075

022. Коли, на Вашу думку, святкують українське народне свято Покрови?

а) Навесні 0076

б) Влітку 0077

в) Восени 0078

г) Взимку 0079

023. Чи доводилось Вам брати участь у святкуванні українського народного свята Коляда?

а) Так 0080

б) Ні 0081

024. Пригадайте імена п'яти сучасних українських композиторів

- a) 0082
- б) 0083
- в) 0084
- г) 0085
- д) 0086

025. Чи доводилось Вам брати участь у святкуванні українського народного свята Покрови?

- a) Так 0087
- б) Ні 0088

026. Які почуття та враження виникали у Вас в той час, коли Ви брали участь в українському народному святі ?

- a) почуття байдужості до того, що відбувається 0089
- б) почуття причетності до того, що відбувається 0090
- в) враження сильного емоційного піднесення, відчуття себе часткою єдиної родини 0091

027. В якому з українських народних свят Ви хотіли б взяти участь ?

- a) Коляди 0092
- б) Колодія 0093
- в) Купала 0094
- г) Покрови 0095
- д) Андрія 0096

028. Пригадайте, будь ласка, імена п'яти сучасних українських художників

- a) 0097

- б) 0098
- в) 0099
- г) 0100
- д) 0101

029. Які події в Україні 90-х років Ви вважаєте історичними й значущими для розбудови української державності ?

- а) Здобуття Україною незалежності 0102
- б) Прийняття Верховною Радою Конституції України 0103
- в) Вибори Президента України 0104
- г) Вибори народних депутатів до ВР України 0105
- д) Всі означені вище події 0106
- е) Важко відповісти 0107

030. Чи поступаєте Ви в громадському транспорті місцем інвалідам, пасажиром з дітьми та літнім людям?

- а) Завжди поступаюь 0108
- б) Іноколи поступаюь 0109
- в) Ніколи не поступаюь 0110
- г) Важко відповісти 0111

031 Як Ви ставитесь до історії періоду Київської Русі ?

- а) Як до історії українського народу 0112
- б) Як до історії російського народу 0113
- в) Важко відповісти 0114

032. Назвіть, будь ласка, відомі Вам імена гетьманів українського козацтва

- а) 0115

- б) 0116
- в) 0117
- г), 0118
- Д) 0119

033. Ким, на Вашу думку, був Іван Богун?

- а) Відомим українським письменником 0120
- б) Народним героєм козацьких часів 0121
- в) Видатним композитором 0122
- г) Талановитим художником 0123
- д) Відомим актором 0124

034. Пригадайте, будь ласка, коли було обрано Центральну Раду в Україні?

- а) 0125
- б) 0126

035. Кого, на Вашу думку, було обрано Головою Центральної Ради ?

- а) 0127
- б) 0128

036. Яке з народних свят найбільш приваблює Вас ?

- а) 0129
- б) 0130

в) 7. Як

Ви вважаєте, навчальний курс "Народознавство" мав би бути ...

- а) Обов'язковим для вивчення 0131
- б) Факультативним 0132

г) Важко відповісти 0133

038. Назвіть, будь ласка, свій

вік 0134

стать 0135

національність 0136

0137

0138

0139

0140

039. Чи вважаєте Ви себе національно-свідомою особистістю ?

а) Так 0141

б) Ні 0142

в) Важко відповісти 0143

ДЯКУЄМО ВАМ ЗА СУМЛІННЕ ВИКОНАННЯ РОБОТИ !

**ЛІТЕРАТУРНИЙ СЦЕНАРІЙ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СВЯТА
“ПОКРОВА СІЧІ, ЧЕСТЬ ТОБІ І СЛАВА!”**

На лісовій галявині навколо імпровізованої сцени (збитого з дощок підвищення) зібралась молодь, люди зрілого і похилого віку. З першими звуками фонограми прелюдії Й.С.Баха до мажор з циклу “Добре темперований клавір”, яку ще називають "Аве - Марія”, людський гомін стих. З виходом на сцену двох юнаків у козацьких костюмах, які несли кошик з білими трояндами поміж листків папороті, вересу та червоної калини, стихла і фонограма.

Юнак 1 Царице неба, Божа Матір,

Юнак 2 Пречиста діво, Пресвята!

Юнак 1 О, як тебе не обожати,

Юнак 2 Родителько Христа?

Юнак 1 Прийми люба ненько, за Божого сина

Білі троянди й червону калину!

Юнак 2 А за святий і пречистий Покров

Від усієї України безмежну любов!

Юнаки встановили кошик з квітами на землі перед центром сцени. В цей час голосно лунала фонограма "Аве - Марія", згодом звучання її стихло. На сцені з’являється двійко дівчат в українських національних костюмах.

Дівчина 1 Забілили квітки при долині,

Пишний травень на землю прийшов,

Мати Божа в перемітці синій

Білий кужіль пряде на покров.

Дівчина 2 Задивились малі янголята,-

Срібний човник шугає раз в раз -

Як то тче полотно Божа Мати

- У весняний, у радісний час.
Дівчина 1 Край престолу стоять янголята,
 Подають у веселки нитки,
 І руками лілейними Мати
 На покрові гаптує квітки.
- Дівчина 2** Шиє квітку то жовту, то синю,
 То червону, як лицарів кров,
 щоб прийняти усю Україну
 Під свій материнний, чистий покров /161,9/
- Юнак 1** За ласку і любов, немов небесну манну,
 Прийми від нас сердечну шану.
- Юнак 2** А ще - полин, любисток і м'яту
 На честь цього славного свята.

Після цього юнаки роздали згадане зілля спочатку дівчатам, які до них читали вірші, а потім усім присутнім жінкам. В цей час на сцені з'явився юнак в одязі дружинника київського князя.

- Дружинник 1** їдуть, їдуть, зустрічайте!
 Князя Київського вітайте!
- Дружинник 2** Володимир Мономах
 Всіх збирає під свій дах.
- Дружинник 1** На велику раду -
 Всіх, хто має владу.

На сцену виходять юнаки в образах князів.

- Дружинник 2** Київський старійший,
 3 Переяслава Володимир -

Дружинник 1 Над усіх мудріший!
 Буйний Олег з Чернігова,
 І князі з Волині,
 І бояри, і дружини присутні тут нині.

Дружинник 2 Між князями, як та рожа
 В саду процвітає,
 Мономах переяславський
 Він річ починає:

В. Мономах Послухайте брати князі
 І всі християни!
 Було мені знаменіє
 Од Бога послане:
 Побачили в Радосині
 О самій півночі
 Над Печерським стовп огняний
 Мої грішні очі.
 Сперш стояв над трапезою,
 А далі ізнявся,
 Стояв над церквою, а далі
 По Дніпру піднявся
 І розсипавсь на болоні.
 Братія кохані!
 Моя думка - єсть се ангел,
 Од Бога зісланий!
 Треба йти нам на поганих
 В їх землю прокляту:
 Напитись шоломом Дону і слави набрати!

Князь Вірне слово мовиш,
Волинський Володимир, князів брате,
Тож дозволь і нам з тобою
Славоньки набрати !

Всі князі Буде мати хан Боняк
Жах і переляк!

В. Мономах Знайте ж всі брати мої, князі ясновельможні,
Коли злагода у нас - ми не переможні!
Будьмо !

Всі князі Гей !

В. Мономах Будьмо !

Всі князі Гей !

В. Мономах Будьмо !

Всі князі Гей ! Гей ! Гей !

Під звуки козацького маршу князі залишають сцену.

Дружинник 1 Тоді люде побачили
Невидане чудо:

Дружинник 2 Ангел Божий став на поміч
Хрещеному Люду,

Дружинник 1 Став крилами Мономаха
Свято осіняти,

Дружинник 2 Став невидимо поганим
Голови стинати. [161, 13].

Знову лунає фонограма "Козацького маршу". На сцену виходять юнаки в образах запорозьких козаків.

- Козак 1** Чуєте, чуєте, козаче ! Наш марш грають, чуєте ?
Козак 2 Та чого ти розкричався, ну, чуємо, красива музика, бо вона наша, рідна.
Козак 1: То йдіть сюди !
Козак 2 Та не кричи, кажу тобі, дай послухать.

Козаки слухають "Козацький марш", жартують і навіть змагаються.

- Козак 3** З якого приводу, брати мої, веселимся?
Козак 4 А ти, мовляв, не знаєш ?
Козак 3 Кажу чесно ні!
Козак 1 Не може бути.
Козак 3 Та кажу ж вам, що не знаю.
Козак 2 Ти жартуєш, бо таке лише невіглас може не знати.
Козак 3 Невже хтось одружився ? Чи дівчину на Січ привів ?
Козак 4 Ти б ще щось зморозив. Свято сьогодні - свята Покрова.
Козак 3 (хреститься) Пресвятая Богородиця, прости мою грішну душу, помилуй раба Божого Омелька...
 Хлопці, це я спросоння пам'ять втратив.
Козак 1 Отож, треба менше пити, спати та більше про душу дбати.
Козак 2 А ще було б добре пісню заспівати:

(співає, підхоплюють усі козаки)

Де Дніпро наш котить хвилі, рве стрімкі пороги,
 Там країна вся зелена, славний край розлогий.
 Там козацтво виростало, слави, волі здобувало.
 Україно, Україно, славний край козачий !
 Там, де Чорне море грає, Бог, Дністер хвилюють,
 Де шляхами, де степами чумаки мандрують.
 Там за нарід і за віру ніс козак життя в офіру.
 Україно, Україно, славний край козачий.
 Там була і Січ лицарська, там були гетьмани,
 їх затямив Дон і Кубань, тямлять їх лимани !
 Перед ними у Стамбулі, крився турок в Едикулі.
 Україно, Україно, славний край козачий.

Козак 3 Справді, пісень у нас багато красивих...

Козак 4 Ти так говориш ніби ще є й не красиві...

(козаки сміються).

Лунає сигнал збору. Згодом на сцену виходить Курінний.

Курінний Брати, друзі мої, козаки ! Нам час в похід вирушати !
 Злі вісті принесли нам тепер,
 Про те, що турки взяли в полон сестер,
 Дітей женуть немов ягнят вівчар,
 Щоб збусурманити їх всіх у яничари.
 Нехай простить нас Божа мати,
 Ми мали б свято святкувати,

Але нас голос крові кличе
Дивитися смерті в обличчя.

Козаки співають пісню "За світ встали козаченьки" і залишають сцену.

Юнак 1 У чайки вступають гордовито
Чубаті воїни степів.

Юнак 2 Блистять і грають оксамити,
І котиться степами спів.

Дівчина 1 Пора Дніпром до моря плисти,
Козацтво, наче збіжжя лан.

Дівчина 2 Коліна хилить і Пречистій
До зір благальний шле пеан

Юнак 1 О ти, що гоїш людські рани,
(преклонивши коліно) Красуне українських хат,
Потіхо суща у султана
Жінок козацьких і дівчат.

Юнак 2 Степів широких господине,
Покрово Січі, честь тобі!
На чесний бій благослови нас,
Ми йдем з хрестом на лютий бій !

Козак 1 Бранців ми вирвемо з наруги,
В гаремах сльози втруть жінки.
Султана вб'єм, а злотом щирим
Наповнимо усі мішки.

Козак 2 Та не в кишені у жупані
Те злото матиме за схов.
Тим злотом визолотим бані

Всі разом Козацьких білених церков.
 Тож поможи нам, Божа Нене !
 Побити ката християн,
 Щоби повік козак хрещений
 Був на своїй землиці пан.

У фіналі на сцену виходять всі виконавці ролей та учасники свята, кожен з них займає визначене раніше положення на сцені. В цей час звучить фонограма прелюдії до мажор з "ДТК" И.С.Баха в повний голос, а потім стихає.

Юнак 1 Маріє, Мати Христа Бога,
 Трояндо запашна !

Юнак 2 Чи вже повік для нас дорога
 Така страшна?

Козак 1 Від Джінгісхана по сьогодні
 Дими, дими, дими...

Козак 2 Позаповнялися безодні
 Ущерть кістьми.

Дівчина 1 Вже не приймають більше води
 Ні крові, ані сліз,

Дівчина 2 Щороку поле маки родить
 Червоні скрізь.

Козак 3 Маріє Мати, Бога-Сина,
 Трояндо запашна,

Всі разом Дай щоб над нами встала знову нова Весна!

Всі виконавці і учасники свята співають "Молитву за Україну"
М.В. Лисенка:

Боже Великий, єдиний,
Нам Україну храни.
Волі і світу промінням
Ти її осіни.
Світлом науки і знання
Нас дітей просвіти.
В чистій любові до краю
Ти нас Боже зрости.
Молимося, Боже, Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки, щедроти,
Ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго, світа, щастя,
Дай Боже народу
І многая, многая літа!

**ЛІТЕРАТУРНИЙ СЦЕНАРІЙ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СВЯТА
ІВАНА КУПАЛА**

Неподалік від озера було обладнано сценічний майданчик, підготовлено звукопідсилюючу техніку та відповідний реквізит.

За одну годину до початку свята почав працювати місцевий радіовузол, що транслював записи українських народних пісень та через кожні 15 хвилин робив оголошення про наближення часу проведення свята.

Сценічний майданчик було святково прибрано, це організували ті студенти, які не виконували ніяких інших ролей під час проведення свята. Сцену прикрасили гірляндами з квітів та кольорових ліхтариків. На ній встановлено мікрофони, які було ввімкнено одразу ж після закінчення звучання фонограми - фантазії на теми української народної пісні "Ой, на Івана, та й на Купала" у виконанні оркестру народних інструментів. Під звуки цієї чарівної музики о 18 годині на сцену вийшли двоє ведучих.

- ВЕДУЧА** Добрий вечір, панове !
- ВЕДУЧИЙ** Добрий вечір!
- ВЕДУЧА** Ви помітили, що зараз і справді приємний, літній, чудовий вечір.
- ВЕДУЧИЙ** А ще на нас чекає чарівна ніч, бо сьогодні свято Івана Купала, вітаємо вас!
- ВЕДУЧА** Тисячоліттями наш нарід святкував його і продовжує святкувати. Здається ніякі забобони й перестороги, ніякий опір не здатні побороти живу народну традицію щорічно відзначати Івана Купала
- ВЕДУЧИЙ** Піснями й жартами, хороводами й ігрищами біля вогню й води з добрим святковим настроєм, отож, нехай він вас не залишає!

ВЕДУЧА З святом вас, галичани ! В добрий час !

Ведучі залишають сцену. їх місце на ній займають **КУПАЛОЧКА** й **КУПАЙЛИК**.

КУПАЛОЧКА (звертаючись до Сонця)

Наш світе тихий, наш світе ясний,
Чому Ярило такий прекрасний ?

КУПАЙЛИК (відповідаючи Купалочці)

Тому, що плідно на все він діє
І нас теплом завжди він гріє,

КУПАЛОЧКА Яскравим променем іде в віконце

КУПАЙЛИК І ми з любов'ю його звем СОНИ ТЕМ !

КУПАЛОЧКА Тож посвіти ще нам у святковий час.

КУПАЙЛИК Не залишай, будь ласка нас, у вечірній час !
Обіцяємо тебе шанувати,

Раді будемо тебе частувати.

КУПАЛОЧКА Подивись, як людей тут зібралось багато,

Завітай до нас сонце на свято !

КУПАЙЛИК Будуть ігрища тут і забави,

Хороводи навколо Купали,

КУПАЛОЧКА Вінки будуть плести всі дівчата,

Це традиція нашого свята.

КУПАЙЛИК А вечірньою порою -

Приймем омовіння водою,

КУПАЛОЧКА Бо таке вже це свято настало,

Ой, на Івана, та й на Купала.

Звучить українська народна пісня "Ой, на Івана, та й на Купала".
Дівчата в національних строях заводять хоровод. Купайлик грайливо звертається до присутніх дівчат.

КУПАЙЛИК Оскільки свято розпочато,
То зараз, мої любі дівчата,
Відобразьте свої сподівання
У зелених вінках -
Це вам моє святкове завдання.
Плетіть їх з любов'ю і ласкою,
Щоб виглядали вони чарівною казкою,
Наближається час їх на воду кидати,
Задля того, щоб знати,
звідкіль милого зустрічати.

(Всі дівчата починають плести зелені вінки).

КУПАЛОЧКА А на Вас, шановна парубота,
Чекає інша робота,
Не те, щоб робота,
Скоріше забави -
Зробіть мені Гільце Купали,
Бо що як до нас на святковий стан
Не прийде той славний Іван.
А без нього, як-то кажуть,
Пуста хата,
Ну, а це вже всім відомо
Не буде і свята.

КУПАЙЛИК Ось так! Ну, а зараз заспіваймо гуртом пісні народні,

КУПАЛОЧКА Дівчата - дівочі, хлопці - парубочі

КУПАЙЛИК Позмагаймося, хто краще й голосніше співає, згодні?

ВСІ Згодні!

КУПАЛОЧКА Тож починаємо, дівчата, може Іван Купала нас почує
та й сам до нас прийде.

ДІВЧАТА (співають)

Заплету віночок,

Заплету шовковий,

На щастя, на долю,

На чорнії брови.

А як заплітала

Тихенько співала,

На щастя, на долю,

Собі загадала.

Сьогодні Івана,

А завтра Купала,

А на морі хвиля

Тихесенько грала.

Ой, пливи, віночку,

Швидко за водою,

На щастя на долю,

Милому зі мною.

ХЛОПЦІ (співають)

За світ встали козаченьки в похід опівночі,

Заплакала Марусенька свої ясні очі.

Не плач, не плач, Марусенька, не плач, не журися,
 Та за свого миленького Богу помолися.
 Стоїть явір над водою, а сонця немає,
 Мати сина в доріженьку пізно проводжає.
 Іди, іди, мій синочку, іди не барися,
 За чотири неділоньки додому вернися.
 Ой рад би я, моя мати, раніше вернутися,
 Та щось кінь мій вороненький в воротах спіткнувся
 За світ встали козаченьки в похід опівночі,
 Заплакала Марусенька свої ясні очі.

ДІВЧАТА Хлопці, ви таке співаєте, що всі знають, а ви ось такої

послухайте.

(Співають).

На току, на току,

Кури, мої кури,

Якби мені чоловік

Моеї натури.

Гарна я, гарна я,

Галичанка гарна я.

Щоб горілочки не пив,

Тютюну не нюхав,

Чужих жінок не любив,

Тільки мене слухав.

Гарна я, гарна я,

Галичанка гарна я.

ХЛОПЦІ Пісня хороша, тільки ж ви її не голосно співаєте. Ось як

треба співати.

(Співають).

Ой продала дівчина курку,
Та купила козакові люльку,
Люльку за курку купила,
Вона його вірно любила.
Ой продала дівчина гребінь,
Та й купила козакові кремінь.
Кремінь за гребінь купила,
Вона його вірно любила.

ДІВЧАТА То хіба ж ви співаєте ?

Кричите, немов півні.
Отож, за ваші голоси не те, що курки,
а й гребінця не даси.
Ви б ото краще Купало зробили,
як годиться його одягли й зняли.

ХЛОПЦІ Не хвилюйтесь, це ми зробимо, а ви веселої заспівайте.

ДІВЧАТА (Співають).

Ой за городом лопух,
Щось нашим хлопцям живіт спух !
Ой нехай пухне, нехай знають,
Хай нам Купало вирубають,
Ще й на леваді закопають,
Ще й ніженькою притоптають,
Ще й рученькою приплескають,
Ще й горілкою підливають !...

Тим часом хлопці приладнують Купало, а дівчата починають

прибирати його квітами, стрічками та віночками.

ХЛОПЦІ А ось вам і Купало з неба впало, а ви турбувалися.

ДІВЧАТА: (співають, прибираючи Купало)

Піду в садочок нарву квіточок,

Нарву квіточок, сплету віночок

Гей, гей, гей, сплету віночок.

Сплету віночок, пущу в ставочок,

Хто віночок спіймає, той мене візьме,

Гей, гей, гей той мене візьме.

Прикрасивши Купало, дівчата оглядають його, милуються.

ДІВЧАТА А чи не час нам, дівчата, вінки кидати, щоб милого
пізнати?

(співають, йдучи до озера).

До ставка, дівчата, ходімо,

Та вінки на воду пустімо,

А на ставу хвиля гуляє,

На собі віночки гойдає.

На ставку віночки сіяли,

То дівчата красні гадали,

Восковії свічі палили,

А вінки тихесенько пливли.

Ой, не вийте, вітри лихії,

Не гасіть свічки восковії,

Ой не вийте вітри часочок,

Хай пливе щасливо віночок.

Підійшовши до берега, дівчата одна за одною пускають на воду свої віночки. Потім повертається до Купала і заводять хоровод.

КУПАЙЛИК Агов, хлопці та дівчата !

До нас шановний гість поспішає на свято,
 Ніби зірка нам з неба упала,
 Зустрічаймо, Івана Купала.

У прибраному барвистими гірляндами квітів човні на озері з'являється Іван Купала. Дівчата і хлопці біжать до берега зустрічати його, але дорогу їм заступають темні сили - Водяний, Кікімора, Чорномор, Русалки, Відьми й Біси та інша нечисть. Вони вимагають викуп та ніяк не складуть ціну, а тому спочатку кажуть щоб їм співали, потім танцювали, ще потім, щоб їм цирк на дроті показали. Врешті-решт, вони ставлять умови, або віддайте нам найкращу дівчину і парубка, а ми з них русалку й Вурдалаку зробимо, або скажіть, в яку мить без перешкод за народним віруванням з'являвся Іван Купала?

Дівчата й хлопці шукають відповіді на поставлене їм запитання. Хтось говорить, що Іван Купала з'явиться після того, як почує чудову купальську пісню. Та пісні вже співали, а він все не йде, - говорять інші. Пропонуються ще й такі відповіді, мовляв він з'явиться перед заходом сонця чи після. Нарешті, дівчата й хлопці вирішили не відкидати жодну з відповідей, а тому почали співати "Ой, на Івана, та й на Купала". Човен почав рухатись ближче до берега.

КУПАЛОЧКА (звертаючись до нечисті).

Згинь, нечисть проклята,
Пусти нам Івана на свято !

Нечисть розступається, на берег виходить Іван Купала.

ІВАН КУПАЛА Останній промінь сонця найдовшого у цьому році

дня привів мене до вас на свято.
Бажаю всім, щоб сили у вас було багато,
Щоб кожен мав і добру хату й доброго коня,
Щоб врожаями й далі славилась
Наша українська земля.

КУПАЛОЧКА Спасибі вам, добродію, на добрім слові,

А ми на вас чекаєм у святковому колі.

Дівчата заводять хоровод, хлопці тим часом розводять багаття.

Вогнище запалало яскравим світлом. Дівчата й хлопці повели
навколо нього хоровод.

ДІВЧАТА (Співають).

Палай вогнику, гарячий,
Полум'яний.
Ой, який був день чудовий,
Аж рум'яний,
Палай вогнику веселий,
Язикатий.
Ой, який в нас край чудовий
І багатий.

Скрізь сади, ліси з гаями
І вишні коло хати.

ХЛОПЦІ

(Співають).

Гори ясно вогнику

Чарівний.

Виглянь ясен місяць

Молодий.

Умий своє личенько

У воді.

Де гадають дівчата,

Де гадають дівчатоньки

Молоді.

Гори ясно вогнику

Чарівний.

Виглянь, ясен місяцю,

Молодий.

ДІВЧАТА

(Співають).

Палай,

палай

красно,

Гори,

гори

ясно,

Івана

на

Купала,

Купала на Івана.

Ой, гори, вогнище,

Усе вище й вище,

Івана на Купала,

Купала на Івана.

Вогнище палає,

Іван умліває,
 Івана на Купала,
 Купала на Івана.
 Треба не зівати
 Івана скупати

Хлопці кидають Купало в озеро.

Івана	на	Купала,
Купала	на	Івана.
Де	Іван	купався
Берега		тримався,
Івана	на	Купала,
Купала	на	Івана.
А	берег	увалився,
Іван		утопився,
Івана	на	Купала,
Купала	на	Івана.
Наш	Іван	купався,
Але	не	вмивався
Івана	на	Купала,
Купала на Івана.		
Ой, що ж нам робити,		
Треба його вмити,		
Івана на Купала,		
Купала на Івана. [63, 11 - 12]		

Хлопці, жартуючи, окропляють всіх водою.

ХЛОПЦІ Хто не очистився вогнем, очистимо водою,

Хто не піде омовлятися сам, того візьмем з собою.

Хлопці й дівчата приймають омовіння, а тим часом на сцені з'являється Відьма.

ВІДЬМА Самі тут святкуєте, а я думаєте, до півночі вас під греблею чекати буду ?.. Як би не так... Це в буденний день я вас звідусіль виглядаю, щоб у халепу завести, а сьогодні Купала - значить, і в мене свято, отже до третіх півнів можна дурня валяти... Гуляй душа !

Та я вже правда натрудилася сьогодні: трьох корів подоїла, п'яťох невісток зі свекрухами посварила, дев'ятьох чоловіків від своїх жінок відбила, а ще чотирьом поробила, двох причарувала. (Співає "Чорні очки як терен").

(Відьма дістає з торби рахівницю і задоволено підраховує свої чорні справи).

Три + п'ять + дев'ять + чотири + два = коротше кажучи ще мало, бо в мене ж на сьогодні святкові плани. Я маю ще 13 дурнів, як кажуть, "під монастир підвести", ото буде забава!

ІВАН КУПАЛА Що це ви таке говорите, бабуся, кого це ви на моєму

святі "під монастир" збираєтесь підвести ?

ВІДЬМА

О-о, звідкіля це ти узявся ?.. Тебе ж вже втопили, чи
ти білини об'ївся ?

ІВАН КУПАЛА

Ну, по-перше, мене не топили, а скупали,
по-друге, втопили Марену, а з нею й нудьгу буденну.
А ще хотіли втопити й відьму,
щоб не трапилось чогось з дітьми.
Ось така вам моя відповідка,
щоб ви були файна тітка,
щоб ви не злі,
добрі справи робили,
та щоб вас люди за все це любили.

ВІДЬМА

Ой, соколик, спасибі тобі на добромu слові,
Та якби ж любити мене люди були готові,
А то женуть звідусіль, товчуть мене в боки
А я їм за все те завдаю мороки.

ІВАН КУПАЛА

Пам'ятайте, бабусю, що сьогодні свято,
Подивіться, як людей прийшло багато,
Тому залиште буденні справи
І не творіть тут зло собі для забави,
Якщо ж раптом вас зманить злодійство прокляте -
Прожену вас назавжди з купальського свята !

ВІДЬМА

Ой, ні, ні, цього вже не треба, Іванку,
Обіцяю, що сьогодні я буду смиренна до ранку,
Не буду зловтішатись задля забави,
Відкладу до завтра свої чорні справи,

Одне прошу, дозволь мені з усіма співати,
Грати в ігри молодечі та ще танцювати.

ІВАН КУПАЛА Ну, що, друзі мої, дозволимо бабці Хіврі з нами
забавляться?..

ВСІ Так ! Нехай залишається !

ІВАН КУПАЛА Щось я давно не чую співу,
Ніби потрапив у німе царство, а не в Україну.

КУПАЛОЧКА Дівчата, заспіваймо нумо пісню файну.

ДІВЧАТА (Співають).

Ой, на Купала, Купалочка,

Не виспалася Наталочка.

Ой, гнала бички, дрімаючи,

На кілки ніжки збиваючи.

Ой, на Купала підметено,

Ще й барвінком устелено,

Ще й барвінком устелено,

Та ще й любистком устелено

КУПАЙЛИК Хлопці, а ми що співати не вміємо ?

ХЛОПЦІ (Співають).

Є в селі одна дівчина,

Як червоная калина,

Ну, така, весела, жвава,

Круглолиця, кучерява!

Вона гарно убереться,

Чепурненько одягнеться,

І куди не завітає,

Все до хлопців потрапляє.

А як візьме в боки руки -

Прощавайте закаблуки !

Гарна ж дівчина моя ! Не пізнали хто ?

Це ж я !

ДІВЧАТА

Бачите, без нас і пісня не співається і танок не танцюється.

(Співають і танцюють).

Ми кривого танцю йдемо,

Ми в нім кінця не знайдемо.

Ані кінця, ані ладу,

Не впізнати, котра ззаду.

Якби хлопця зачепити,

Щоб пішов мі молотити.

- Іди, хлопче, молотити,

Дам горілки-оковити.

А вже тії повмирили,

Що на панщину нас гнали,

А вже тії пасуть кози,

Що носили на нас лози.

А шум ходить по діброві,

А шумиха рибу ловить.

Що зловила, то пропила,

Сукні доні не купила.

Ой, шум, доню, до суботи,

Куплю тобі я чоботи.

І чоботи, і запаску,

Люби мене, коли ласка. /147, 67/.

ІВАН КУПАЛА Спасибі, дівчата, спасибі, хлопці!
 Спасибі господарі, спасибі гості!
 За те, що чарівних пісень співали багато,
 За те, що влаштували чудове свято !

КУПАЛОЧКА Ось і підходить вже фіналу пік,
 І ми розстанемось з вами на цілий рік,
КУПАЙЛИК А на згадку про сьогоднішнє свято
 Ми підготували вам дарунків багато.

КУПАЛОЧКА Хай гілочки купальські і квітки
 Оберігають ваші оселі й повітки,

КУПАЙЛИК А зілля полину, любистку і м'яти
 Несе вам здоров'я і щастя багато !

Дівчата і хлопці дарують людям гілочки з купальського дерева, віночки, стрічки, зілля полину, любистку і м'яти, а потім заводять загальний прощальний хоровод.

На святковий майданчик виходять всі дійові особи та учасники свята. У них в руках стрічки, вінки, квіти і зілля. Вони співають:

Поклади кладку
 Через Муравку
 Вербову, вербову.
 Час нам, хлоп'ята,
 Час нам, дівчата,
 Додому, додому.
 Ой, ти Настусе,
 Ти ж молоденька
 Зостанься, зостанься.
 Та ще й з Романом,

Ще й молоденьким
Кохайся, кохайся.
Купим тобі стрічки,
Купимо віночок
Вінчайся, вінчайся.
Покладемо кладку,
Через Муравку,
Вербову, вербову.
Час нам, хлоп'ята,
Час нам, дівчата,
Додому, додому.